

Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus

Jaarverslag 2020

Dit jaarverslag is een uitgave van Stichting
Pensioenfonds voor de Architectenbureaus

Administrateur
APG DWS & Fondsenbedrijf N.V.
Postbus 637, 1000 EE Amsterdam

www.architectenpensioen.nl
bestuur@architectenpensioen.nl

datum
9 juni 2021

Inhoudsopgave

I. BESTUURSVERSLAG	2
Voorwoord van het bestuur	3
Kerncijfers	4
Dashboard	5
Pensioendashboard	5
Coronadashboard	6
1 Beleid	8
1.1 Thema's 2020	8
1.2 Goed pensioenfondsbestuur	9
1.3 Communicatie	11
1.4 Externe toezichthouders	12
1.5 Vooruitblik naar 2021	12
2 Resultaten	14
2.1 Ontwikkelingen financiële positie	14
2.2 Actualisatie herstelplan	18
2.3 Toeslag	19
2.4 Kosten	20
3 Vermogensbeheer	26
4 Integraal Risicomanagement	33
4.1 Inrichting risicobeleid	33
4.2 Effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer	34
4.3 Ontwikkelingen 2020	35
4.4 Belangrijkste onzekerheden en vooruitblik 2021	36
5 Organisatie	38
5.1 Over het fonds	38
5.2 Beloningsbeleid organen	42
5.3 Bestuursbureau	43
5.4 Uitbesteding	43
6 Raad van toezicht	44
Reactie bestuur	45
7 Verantwoordingsorgaan	46
7.1 Inleiding	46
7.2 Oordeel	46
7.3 Aanbevelingen	47
7.4 Afsluiting	48
Reactie bestuur	48
II. JAARREKENING	49
1 Balans per 31 december	50
2 Staat van baten en lasten	51
Bestemming van het saldo van baten en lasten	52
3 Kasstroomoverzicht	53
4 Algemene toelichting	54
Algemene toelichting	54
Algemene grondslagen	56
Grondslagen voor de waardering van activa en passiva	57
Grondslagen voor de resultaatbepaling	62
Grondslagen kasstroomoverzicht	64

5 Toelichting op de balans	65
Activa	65
Passiva	71
Risicobeheer	78
6 Toelichting op de staat van baten en lasten	88
7. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)	88
8. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	89
9. Overige baten	90
10. Pensioenuitkeringen	90
11. Pensioenuitvoeringskosten	90
12. Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	92
13. Saldo overdrachten van rechten	92
14. Overige lasten	93
Belastingen	93
Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur	94

III. OVERIGE GEGEVENS 95

1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	95
2 Actuariële verklaring	96
3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	98
Verklaring over de jaarrekening 2020	98
Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie	99
Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole	99

IV. BIJLAGEN 101

1. Benoemende organisaties	102
2. Externe partijen	103
3. Gegevens pensioenregeling	105
4. Nevenfuncties	106
5. Samenstelling bestuursbureau	109
6. Begrippen en afkortingen	110

I. Bestuursverslag

Voorwoord van het bestuur

Dit is het jaarverslag over 2020 van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus (hierna: het fonds). Een jaar waarin bestuurlijk veel aan de orde was. Wij leggen in dit jaarverslag verantwoording af over het gevoerde beleid en de bereikte resultaten. Ook leest u in dit verslag hoe we met de ontwikkelingen in zowel de pensioenwereld als de architectenbranche zijn omgegaan. Wij lichten toe wat het coronavirus voor impact heeft gehad op de ontwikkeling van onze financiële situatie en welke aanvullende maatregelen we als bestuur genomen hebben. Wij leven mee met degenen die door het virus getroffen zijn of dierbaren hebben verloren. U leest hier hoe wij er financieel voor stonden en welke invloed onder andere de rente op uw pensioen heeft. Aan de hand van een ALM-studie hebben we de financiële verwachtingen voor de toekomst in beeld gebracht bij zowel het continueren van het huidige beleid als bij alternatieve beleidsrichtingen.

We leggen u uit wat we eraan doen om zo goed mogelijk voor uw pensioen te zorgen. We staan stil bij onze maatschappelijke verantwoordelijkheid om met het vermogen niet alleen rendement te halen, maar hierbij ook oog te hebben voor de wereld van vandaag en morgen. Zo hebben we ons verbonden aan internationale afspraken over maatschappelijk verantwoord ondernemen door het convenant voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen (IMVB-convenant) te ondertekenen en hebben we voor ons beleggingsbeleid speerpunten op dit gebied bepaald. Een belangrijk thema voor ons is klimaatverandering. We hebben voor de invulling van de beleggingsportefeuille fondsen geselecteerd die onze ambities op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen reflecteren.

De premie en pensioenopbouw in 2020 bleven onveranderd. Ook hoefden we de opgebouwde aanspraken niet te korten. Door de structureel dalende rente is opbouw van pensioen steeds duurder geworden. Vanaf 2021 is de premie van 23% dan ook niet meer toereikend voor een fiscaal maximale opbouw en hebben we het opbouwpercentage voor toekomstige aanspraken naar beneden moeten bijstellen tot 1,39%. Dit betekent dat actieve deelnemers in 2021 minder ouderdomspensioen opbouwen. Daarnaast bleek dat we met sociale partners nieuwe afspraken moesten maken omdat het eerder afgesproken ambitieniveau niet waargemaakt kon worden. Deze nieuwe afspraken zijn vastgelegd in de bedrijfstakuitvoeringsovereenkomst (BUO).

We communiceren regelmatig en dit doen we steeds meer digitaal. Wij vinden het namelijk belangrijk u goed en snel te informeren over uw pensioen. Dat doen we onder andere met onze website, op de mijnomgeving en via een brief van het bestuur die we twee keer per jaar versturen.

Wij willen als fonds onze deelnemers een realistisch toekomstperspectief geven en helpen om bewuste keuzes te maken voor nu en later. Daarom informeren wij u ook in dit jaarverslag over wat de herziening van de tweede pijler van het pensioenstelsel voor u betekent. Van het pensioenakkoord zoals dit in juni 2019 tussen kabinet en sociale partners gesloten is, zijn de contouren inmiddels uitgewerkt in het Wetsvoorstel toekomst pensioenen. De afschaffing van de doorsneesystematiek en het met de economische ontwikkelingen laten meebewegen van de uit te keren pensioenen zijn hier belangrijke onderwerpen in.

Hebt u vragen, neem dan gerust contact met ons op. Wij helpen u graag verder!

Pensioenfonds voor de Architectenbureaus

9 juni 2021, Harderwijk

Kerncijfers

(Bedragen x € 1.000)

	2020	2019	2018	2017	2016
Bureaus, deelnemers en pensioengerechtigden					
Aangesloten bureaus met personeel	1.314	1.380	1.313	1.166	1.104
Deelnemers	9.349	9.142	8.448	7.954	7.477
Gewezen deelnemers	25.334	25.772	25.708	26.351	25.261
Pensioengerechtigden	13.508	13.289	13.098	13.020	12.649
Premie en uitkeringen					
Premiebijdragen werkgevers en werknemers	60.246	56.633	49.860	47.299	44.229
Pensioenuitkeringen, inclusief afkopen	111.849	107.770	105.094	103.629	100.096
Beleggingen					
Totaal belegd vermogen	5.508.006	4.972.410	4.235.232	4.287.920	4.113.356
Beleggingsresultaten risico fonds	601.966	802.183	674	247.082	442.888
Gerealiseerd beleggingsrendement	12,20%	18,89%	0,10%	6,19%	12,00%
Saldo van baten en lasten					
Rekenrente ultimo boekjaar DNB RTS	89.041 0,22%	160.246 0,76%	-146.517 1,41%	268.027 1,53%	218.071 1,38%
Voorzieningen en reserves					
Aanwezig eigen vermogen	600.917	511.876	351.630	498.147	230.120
Vereist eigen vermogen	893.082	832.271	750.600	757.997	725.610
Totale technische voorziening	4.927.192	4.470.985	3.886.965	3.807.174	3.889.950
Dekkingsgraad					
Beleidsdekkingsgraad	105,1%	109,0%	112,9%	110,7%	98,6%
Kosten					
Totale kosten vermogensbeheer exclusief transactiekosten *	11.690	13.469	13.298	13.993	12.180
Totale transactiekosten *	5.969	4.332	3.611	4.133	3.421
Totale kosten vermogensbeheer inclusief transactiekosten	17.659	17.801	16.909	18.126	15.601
Totale kosten vermogensbeheer exclusief transactiekosten als percentage van het GBV *	0,23	0,30	0,31	0,33	0,31
Totale transactiekosten als percentage van het GBV *	0,12	0,09	0,09	0,10	0,09
Totale kosten vermogensbeheer als percentage van het GBV	0,35	0,39	0,40	0,43	0,40
Totale administratieve uitvoeringskosten *	3.602	3.567	3.982	4.168	3.482
Totale administratieve uitvoeringskosten per deelnemer of pensioengerechtigde in euro's *	158	159	185	199	173

* Volgens Pensioenwet verplicht vermeld; GBV: in het verslagjaar gemiddeld belegde vermogen

Dashboard

Pensioendashboard

De belangrijkste zaken in één oogopslag. In de diverse hoofdstukken staat een uitgebreidere toelichting.

Financiële positie: Onze beleidsdekkingsgraad is in 2020 gedaald van 109% naar 105,1%. De beleidsdekkingsgraad is hiermee hoger dan het minimaal vereiste vermogen van 104,2% maar lager dan de vereiste dekkingsgraad van 118,1%. Het fonds heeft dus een reservetekort. Dit leidt niet tot financiële problemen. We hebben in 2020 een nieuw herstelplan gemaakt. Daarin wordt volgens de voorgeschreven berekeningsmethode aangetoond dat het reëel is dat het fonds binnen 10 jaar weer de wettelijk vereiste dekkingsgraad bereikt en zonder aanvullende maatregelen kan herstellen.

Resultaat: We hebben in 2020 een positief beleggingsresultaat behaald van ruim € 600 miljoen. Ondanks dat de beurskoersen begin 2020 door de coronapandemie behoorlijk gedaald waren, herstelde de markt zich relatief snel. Hierdoor kon er een goed beleggingsresultaat worden behaald. Het positieve resultaat op rente is groter dan het negatieve resultaat door de verandering van de rentetermijnstructuur, waardoor het totale technische resultaat positief is. Ook hebben we de renteontwikkelingen afgedekt, waarmee we een positief resultaat hebben behaald. De beleidsdekkingsgraad is desondanks toch gedaald.

Toeslag: De financiële situatie van het fonds per 31 december 2019 liet het niet toe om de pensioenen van pensioengerechtigden en de aanspraken van actieve en gewezen deelnemers per 1 juli 2020 te verhogen. We hebben het toeslagmoment met ingang van 2021 aangepast van 1 juli naar 1 januari. Ook voor 2021 hebben we geen toeslag kunnen verlenen en de verwachting is dat dit ook de komende jaren niet mogelijk is. De opbouw van het ouderdomspensioen is per 2021 verlaagd naar 1,39%.

Premiedekkingsgraad: De premiedekkingsgraad is laag. Op basis van berekeningen hebben we geconcludeerd dat de premie voor alle belanghebbenden evenwichtig is vastgesteld.

Verantwoord beleggen: We hebben niet alleen oog voor het halen van beleggingsrendement. Wij willen ook bijdragen aan een leefbare, duurzame en sociale leefomgeving. Daarom hebben we het IMVB-convenant ondertekend. Ook hebben we in ons verantwoordbeleggenbeleid drie speerpunten opgenomen uit de zeventien Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties. Dit zijn 'vastgoed en gebouwde omgeving', 'energie en klimaatverandering' en 'schaarste van water en andere grondstoffen'. Omdat ook andere fondsen net als wij in 2020 verdere stappen gezet hebben op het gebied van verantwoord beleggen, zijn we niet gestegen in de VBDO-ranking. U leest meer over verantwoord beleggen in het hoofdstuk Vermogensbeheer.

Vernieuwing in de architectenbranche: Als fonds werken wij samen met sociale partners om van pensioen een eigentijdse arbeidsvoorwaarde te maken. We onderzoeken de mogelijkheden van de regeling om deelnemers in de toekomst meer flexibiliteit en keuzevrijheid te bieden in het treffen van financiële voorzieningen en ook zzp'ers te bewegen tot deelname aan de regeling. Wij willen ervoor zorgen dat u als deelnemer tevreden met pensioen gaat en dit ook blijft.

IT-Beleid: Omdat er meer thuisgewerkt en digitaal vergaderd wordt, hebben wij het IT-beleid aangescherpt en voor bestuursleden richtlijnen inzake thuiswerken en het gebruik van e-mail opgesteld. Conform ons interne-auditplan laten we in de eerste helft van 2022 een audit doen op dit thema. Hierbij wordt de good practice 'informatiebeveiliging 2019/2020' van DNB als normenkader gehanteerd. Deze is gebaseerd op COBIT, een wereldwijd gebruikt raamwerk voor het besturen en beheersen van IT in organisaties. Informatiebeveiliging en daarmee cybersecurity zijn in onze gesprekken met onze uitvoerder APG continu

terugkerende onderwerpen, waardoor deze onderwerpen voldoende geadresseerd zijn. De status en voortgang monitoren wij periodiek.

Wetsvoorstel toekomst pensioenen: De overheid en sociale partners zijn het in de zomer van 2020 eens geworden over de hoofdlijnen van het pensioenakkoord. Het doel is om een duurzamer pensioenstelsel te creëren dat eerder perspectief biedt op een koopkrachtig pensioen. Daarbij worden de pensioenen transparanter en persoonlijker. Een en ander is uitgewerkt in de Wet toekomst pensioenen. Hoewel er nog veel uitgewerkt moet worden, zijn we hier samen met de sociale partners in de architectenbranche mee aan de slag gegaan.

Coronadashboard

De coronasituatie op één pagina.

De coronapandemie heeft in 2020 veel invloed gehad op de wereld en het fonds. Op deze pagina lichten we toe wat de belangrijkste effecten voor het fonds zijn geweest. Op 2 maart 2020 hebben we geconcludeerd dat het crisisplan vanwege het coronavirus in werking moest getreden. Voor het fonds is er sprake van een crisis als een (of meer) van de volgende situaties zich voordoet: snelle daling van de (beleids)dekkingsgraad, zeer grote fluctuaties op de financiële markten en overige ontwikkelingen met potentiële impact op de dekkingsgraad. Het crisisplan is voor ons de handleiding waarin staat hoe te handelen in uitzonderlijke situaties en voor het nemen van bestuursbesluiten onder bijzondere omstandigheden. In principe is het reguliere besluitvormingsproces altijd het uitgangspunt, maar hier kan tijdelijk bijvoorbeeld als grote spoed is vereist van afgeweken worden. Het crisisteam bestond uit de voorzitters van het bestuur, de voorzitters van de commissies en de directeur van het bestuursbureau. Op wekelijkse basis vond overleg plaats en de notulen werden om verantwoording af te leggen direct na afloop met het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht gedeeld. Met berichten op de website, vlogs en digitale nieuwsbrieven zijn de werkgevers, deelnemers en pensioengerechtigden geïnformeerd.

Wij hebben aan het begin van de coronacrisis een analyse uitgevoerd op de risico's als gevolg van het coronavirus. Hierbij is zowel gekeken naar risico's die zich meer op de korte termijn voordoen als naar de risico's die zich meer op de lange termijn kunnen manifesteren en de strategische doelstellingen van het fonds kunnen raken. Belangrijke risico-onderwerpen in de analyse waren de financiële positie van het fonds, de continuïteit van de activiteiten met extra aandacht voor de kritische processen, de communicatie met deelnemers en werkgevers en het welzijn van de personen verbonden aan het fonds. Wij hebben verschillende maatregelen getroffen om de risico's waar mogelijk te beheersen. De risicoanalyse is gedurende de coronacrisis periodiek door het crisisteam en het bestuur besproken en waar nodig aangevuld of bijgesteld.

In het crisisteam hebben wij onder andere de bewegingen op de beurzen besproken. De wereldwijde financiële markten werden in eerste instantie hard geraakt, waardoor de financiële positie van het fonds onder druk is komen te staan. In het eerste kwartaal dook de dekkingsgraad naar beneden, doordat aandelenbeurzen bloedrood kleurden en ook de rente nog eens daalde. We hadden dus zeker reden tot zorg maar maakten ook de kanttekening dat wij voor de beleggingen een langetermijnhorizon hebben. We hebben dan ook vastgehouden aan ons strategisch beleggingsbeleid en de herbalancering die standaard aan het eind van een kwartaal plaatsvindt, doorgevoerd.

Vanwege deze uitzonderlijke omstandigheden hebben wij bij het uitvoeren van de ALM-studie extra aandacht besteed aan de effecten van de coronacrisis. Zo hebben wij specifieke deterministische scenario's als de grote depressie, stagflatie en de Lehman crisis laten doorrekenen. Ook hebben we een lagere startdekkingsgraad als uitgangspunt genomen.

Voor ons was de continuïteit van de dienstverlening en de bereikbaarheid bij onze uitbestedingspartijen voor deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers van groot belang. APG heeft maatregelen getroffen die ervoor zorgden dat de pensioenen gewoon bleven worden uitbetaald. De telefonische bereikbaarheid bij APG is tijdelijk minder goed geweest maar door het achterlaten van terugbelgegevens, kon op een later moment telefonisch contact gelegd worden die niet direct te woord konden

worden gestaan. De administratieve processen zijn ondanks dat er voornamelijk vanuit huis gewerkt werd, blijven doorlopen. Ook binnen het bestuur is de continuïteit niet in gevaar geweest.

Omdat de effecten van het coronavirus op de architectenbranche in het begin van 2020 nog niet zo goed inzichtelijk waren en de verwachtingen onheilspellend waren, hebben we mede op verzoek van de BNA besloten coulance te betrachten en tijdelijk de betaaltermijn van facturen met 30 dagen te verlengen. Deze verlenging gold specifiek voor architectenbureaus die door het coronavirus in financiële problemen waren gekomen. Omdat hierdoor tijdelijk minder premie binnenkwam, hebben we onze liquiditeitspositie actief gemonitord. Gedurende het jaar zijn we elk kwartaal op de hoogte gebracht van de quickscans die de BNA uitvoerde naar de gevolgen van de coronacrisis. De betaaltermijn is gefaseerd afgebouwd en per jaareinde weer terug op de normale termijn. Het crisisteam heeft het betalingsgedrag wekelijks gemonitord en er zijn geen grote achterstanden of verschillen ten opzichte van voorgaande jaren te zien.

We zien over het jaar 2020 een hogere sterfte dan voorgaande jaren binnen ons fonds. Voor mannen zien we ruim 20% meer overlijdensgevallen, voor vrouwen een kleine 10% en circa 18% overall. Daarnaast zien we dat de gemiddelde leeftijd bij overlijden in 2020 (81 jaar) hoger ligt dan gemiddeld in de twee voorgaande jaren (80 jaar). Ook in het resultaat op sterfte zien wij een groot verschil met vorig verslagjaar. Als gevolg van het hogere aantal overlijdensgevallen stijgt de vrijval bij overlijden met ongeveer 6%. Normaal gesproken gaat een hogere vrijval door overlijden gepaard met een stijging van de benodigde voorziening voor nieuwe partnerpensioenen. Dit zien wij echter maar in beperkte mate terug. De oorzaak hiervan is dat er in 2020 minder overleden deelnemers een partner hadden. In 2019 had 45% een partner en in 2020 was dit 41%.

1 Beleid

Wij hebben in 2020 als fonds gestuurd op de verdere verbetering van de kwaliteit van de uitvoering en op het vergroten van de professionaliteit. In dit hoofdstuk leggen we verantwoording af over de beleidskeuzes die we in 2020 hebben gemaakt.

1.1 Thema's 2020

Pensioenregeling

Als fonds streven wij samen met sociale partners naar een adequate en gangbare pensioenregeling met zo weinig mogelijk uitzonderingen. Dit draagt bij aan de begrijpelijkheid en houdt de uitvoeringskosten zo laag mogelijk. Sociale partners bepalen de regeling en het pensioenfonds is verantwoordelijk voor de uitvoering van de regeling.

In samenwerking met sociale partners onderzoeken we de mogelijkheden voor de toekomst van de regeling zodat we er nog beter voor kunnen zorgen dat u als deelnemer tevreden met pensioen gaat en dit ook in de uitkeringsfase blijft. In 2020 bedroeg het opbouwpercentage 1,738% per jaar. Dit is het maximale opbouwpercentage dat fiscaal is toegestaan bij een pensioenleeftijd van 67 jaar. Wij hanteren een pensioenleeftijd van 67 jaar omdat dit het meest aansluit bij wat wij in de praktijk als pensioendatum zien. De maatstaf voor toeslagverlening voor zowel (gewezen) deelnemers als voor pensioengerechtigden is de prijsinflatie.

ALM-studie

We hebben in 2020 veel tijd besteed aan de ALM-studie. In eerste instantie ging de discussie over de keuze tussen het gebruik van de ALM-parameters of de maximale parameters van de commissie Parameters. In tweede instantie over de diverse door te rekenen scenario's. Daarna kwamen daar de hoogte van de premie en het opbouwpercentage voor 2021 nog bij. Als laatste hebben we gediscussieerd over welke startdekkingsgraad we moesten hanteren gezien de grote schommelingen in de dekkingsgraad in 2020 als gevolg van de coronapandemie. We hebben geconcludeerd dat het gebruik van de maximale parameters ten behoeve van alle beleidsaspecten, zoals premiebeleid en toeslagbeleid, voor alle belanghebbenden evenwichtig is. We hebben de uitkomsten van de ALM-studie gedeeld met sociale partners.

De studie heeft aangetoond dat het huidige beleggingsbeleid, gezien de huidige omstandigheden en mogelijkheden, het meest passend is.

Incassoproces

Inzake het incassoproces proberen we zo kort mogelijk op de bal te spelen. In 2020 zijn we gestart met in het incassoproces een tussentijdse servicecall naar de bureaus in te voegen wanneer we merken dat de premiebetaling achterblijft. Voor 2021 willen we hier nog verdere stappen in zetten.

Handhavingsactiviteiten

Wij dienen alle medewerkers van een architectenbureau dat onder de verplichtstelling valt, aanspraken toe te kennen, ook als er geen premie is betaald (geen premie, wel recht). Wij lopen een juridisch en financieel risico als er bureaus zijn die onterecht niet aangesloten zijn of als bureaus die failliet gaan de premie niet (meer) betalen. We hebben in 2020 extra handhavingsactiviteiten uitgevoerd om dit risico te verkleinen.

Opsporing arbeidsongeschikte deelnemers

Wij kennen formeel nog de voorwaarde dat premievrije deelneming wegens arbeidsongeschiktheid moet worden aangevraagd door de deelnemer. In de praktijk gaan wij hier echter coulant mee om en is een melding door het UWV voldoende. In de media is

premievrije pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid de laatste jaren verschillende keren in de aandacht gekomen. Minister Koolmees heeft pensioenfondsen opgeroepen actief te zoeken naar deelnemers die mogelijk recht hebben op premievrije opbouw bij arbeidsongeschiktheid. We hebben 85 potentiële gerechtigden geïdentificeerd. Verder zijn de teksten op de website en in het pensioenreglement hierop aangepast.

Afwikkeling LOP elders verzekerd

In de periode voor 1997 is met deelnemers die ook elders rechten hadden opgebouwd (LOP elders verzekerd) overeengekomen dat zij op basis van die rechten toeslagen zouden ontvangen van ons fonds. Deze regeling past niet meer in de huidige pensioenopzet en kent nog slechts een beperkt aantal deelnemers. In overleg met die deelnemers zijn de rechten op grond van deze regeling omgezet in een eenmalige verhoging van de aanspraken met 1%. Hiermee is deze bijzondere regeling beëindigd.

Toeslagbeleid

De datum voor het moment van toeslagverlening hebben we aangepast. Toekomstige toeslagen worden niet langer per 1 juli verleend maar per 1 januari in een jaar. Dit sluit beter aan bij hetgeen gangbaar is bij andere pensioenfondsen en was een wens van het verantwoordingsorgaan waar we gehoor aan hebben gegeven.

1.2 Goed pensioenfondsbestuur

Code Pensioenfondsen

Wij vinden het als fonds van groot belang als 'goed huisvader' met het pensioenvermogen om te gaan. Wij leven hiervoor de normen uit de Code Pensioenfondsen (hierna: de Code) na. Conform norm 64 uit de Code rapporteren wij in dit jaarverslag over de naleving van de normen volgens het pas-toe-of-leg-uitbeginsel. Hierna treft u in de tabel de vindplaats in het jaarverslag van de door de Pensioenfederatie voorgeschreven specifieke normen.

Rapportagenorm	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats
Norm 5 Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja	Het bestuur rapporteert in het hoofdstuk 'Beleid' over de beleidskeuzes die het bestuur maakte in 2020, het beleid dat het voerde en de gerealiseerde uitkomsten daarvan. Voor wat betreft de risico's verwijzen wij u naar de integrale risicoparagraaf.
Norm 31 De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Ja	Het bestuur rapporteert in het hoofdstuk 'Organisatie' onder 'Diversiteit' over de samenstelling van fondsorganen en de geschiktheid van de leden hiervan.
Norm 33 In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Ja	In het hoofdstuk 'Organisatie' onder 'Diversiteit' rapporteert het bestuur over de diverse samenstelling van fondsorganen en de doelen ten aanzien van diversiteit.
Norm 47 Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja	De raad van toezicht betreft de Code bij de uitoefening van zijn taak en rapporteert hierover in het Rapport van Bevindingen.
Norm 58 Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Ja	In het hoofdstuk 'Organisatie' beschrijft het bestuur de missie, visie en strategie van het fonds.
Norm 62 Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja	Het bestuur licht in het hoofdstuk 'Vermogensbeheer' de overwegingen toe om maatschappelijk verantwoord te beleggen.

Norm 64 Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja	In het hoofdstuk 'Beleid' rapporteert het bestuur over de naleving van de integriteitregeling en de zelfevaluatie van het functioneren van het bestuur.
Norm 65 Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja	In het hoofdstuk 'Organisatie' wordt in 'de uitvoering van beleid' gerapporteerd over de behandeling van klachten en geschillen.
Norm 39 Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.	Nee	In het hoofdstuk 'Organisatie' wordt onder 'Het verantwoordingsorgaan' toegelicht dat inzake de benoeming van leden van het verantwoordingsorgaan van norm 39 wordt afgeweken en het reglement van het verantwoordingsorgaan in 2021 hierop is aangepast.

Algemene verordening gegevensbescherming

Wij hechten grote waarde aan een rechtmatige, behoorlijke en transparante verwerking van persoonsgegevens en daarmee bescherming van degenen van wie het fonds persoonsgegevens verwerkt. Daarbij stellen wij ons ten doel de privacywet- en regelgeving aantoonbaar na te leven, in het bijzonder de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) alsook de daarvan voor de pensioensector afgeleide Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen van de Pensioenfederatie (Gedragslijn). Het fonds kan verklaren dat het dit verslagjaar de Gedragslijn heeft nageleefd. 2021 staat in het teken van opvolgende acties gericht op nog meer waarborgen gericht op de naleving van de Gedragslijn.

Gedragscode

Wij hechten groot belang aan een integere bedrijfsvoering. Om dit te borgen hebben we voor alle verbonden personen (dit zijn leden van het bestuur, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan, medewerkers van het bestuursbureau, externe leden van commissies en enkele andere personen die door het bestuur zijn aangewezen) het naleven van de gedragscode verplicht gesteld. De gedragscode geeft regels en richtlijnen voor het aannemen van geschenken en uitnodigingen en ter voorkoming van verstremgeling van belangen en misbruik en oneigenlijk gebruik van vertrouwelijke informatie. Alle verbonden personen hebben de gedragscode ondertekend.

De gedragscode is voor iedereen beschikbaar op de website van ons fonds, net als de Regeling melden (vermoeden) onregelmatigheid, integriteitsincident of misstand. Onze externe complianceofficer ziet toe op de naleving hiervan. De complianceofficer rapporteert eenmaal per jaar over de naleving van de gedragscode. Uit het verslag van de complianceofficer over 2020 blijkt dat er geen zaken zijn geweest die extra aandacht vroegen. Voldoen aan de regels voor goed pensioenbestuur is een vast onderwerp op onze bestuursagenda. Het is bedoeld om bestuursleden de gelegenheid te geven compliancezaken te melden en aan te geven welke uitnodigingen zijn ontvangen. Ook geven bestuursleden aan welke seminars, webinars en cursussen zij hebben gevolgd, of zij nieuwe nevenfuncties hebben en of zij over voorkennis beschikken. Dit draagt bij aan de bewustwording.

Compliancemeldingen zijn ook een vast agendapunt van de overige overleggen van het fonds. Periodiek hebben we stilgestaan bij de integriteitsrisico's van het fonds met de systematische integriteitsrisicoanalyse. Tijdens deze besprekingen hebben we stilgestaan bij mogelijke belangenverstremgeling en de risico's van de schijn van belangenverstremgeling. Wij voeren een zerotolerancebeleid met betrekking tot het integriteitsrisico. Er zijn in 2020 geen integriteitsproblemen geweest.

Geschiktheid

Het bestuur, maar ook de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan dienen als collectief en als individu te voldoen aan de eisen op het gebied van kennis, vaardigheden en gedrag. Wij hebben een geschiktheidsplan ter bevordering van geschiktheid en stellen budget beschikbaar voor het volgen van opleidingen of cursussen. Bestuursleden hebben in 2020 op regelmatige basis

deelgenomen aan online webinars. Wij kennen een evaluatiecyclus, wat betekent dat de voorzitter jaarlijks evaluatiegesprekken met de individuele bestuursleden houdt en inventariseert of er op bepaalde gebieden opleidingen wenselijk zijn. Wij borgen hiermee de vereiste geschiktheid.

Zelfevaluatie

Ook houden wij jaarlijks een zelfevaluatie. Het gaat hierbij om het functioneren van het bestuur als geheel en om het functioneren van de individuele bestuursleden afzonderlijk. Het doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit van het bestuur in stand te houden en de teamwerking te bevorderen. In dit verslagjaar heeft onze zelfevaluatie zonder externe begeleiding plaatsgevonden. De discussie is gevoerd aan de hand van kritische stellingen met behulp van de Mentimetertool. De conclusie is dat we als bestuur een diverse samenstelling kennen en we de vereiste tijd nemen om zaken goed te bespreken. We moeten er actief oog voor hebben fragmentatie en eilandvorming binnen het bestuur te voorkomen. Nieuwe werkverbanden en digitaal vergaderen werken dit in de hand.

Ook de commissies evalueren zichzelf jaarlijks. Hieruit blijkt dat de Communicatie- en Pensioencommissie en de Beleggingsadviescommissie een groeiende ontwikkeling zien van het risicoproces maar nog meer aandacht willen besteden aan de risicobeheersing. Daarnaast is de Risicocommissie steviger in het zadel komen te zitten.

Evaluatie externe adviseurs

Jaarlijks houden wij evaluatiegesprekken met onze externe adviseurs. De raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan worden van de uitkomsten van deze gesprekken op de hoogte gebracht.

Prudent person

Het fonds voert een beleggingsbeleid dat in overeenstemming met de prudentpersonregel is. Dit betekent dat wij beleggen in het belang van alle deelnemers en pensioengerechtigden. Onze certificerend actuaris beoordeelt jaarlijks onze risicohouding, de governance, de beleggingsportefeuille en richtlijnen, derivaten en het risicomanagement. Het beleggingsbeleid is ingericht op evenwichtige afweging van de risico's, de kwaliteit, de liquiditeit en het rendement van de portefeuille als geheel. Wij hebben onze organisatie zo ingericht dat er sprake is van goede procedures en controlemechanismen, dat er beleid is voor de beheersing van risico's en dat we zorg dragen voor de uitvoering van dit beleid. Hierbij staat voorop dat de externe uitvoerders de geldende wet- en regelgeving naleven.

Accountant

De heer Van der Rijst van PwC was de afgelopen zeven jaar als accountant betrokken bij ons fonds. PwC heeft de heer Doets als opvolger voorgesteld en na de kennismaking in oktober 2020 hebben we deze aanstelling geformaliseerd. De overige medewerkers in het team zijn gelijk gebleven waardoor continuïteit geborgd is.

1.3 Communicatie

1.3.1 Communicatiebeleidsplan

Communicatie vinden wij als fonds belangrijk. Wij hebben een communicatiebeleidsplan met een looptijd van drie jaar (2019-2021). We zien dat het pensioen onzeker geworden is, dat absolute zekerheid geen gegeven meer is en dat pensioenen niet meer automatisch alleen maar stijgen. We zien dat de complexiteit, bestuurskracht en het voldoen aan wet- en regelgeving belangrijk zijn bij afwegingen inzake de zelfstandigheid van het fonds. We gaan bewust uit van het solidariteitsbeginsel. We zien dat de uitkering van het fonds slechts één van de zaken is die men ontvangt na het werkzame leven. We geloven dat aandacht nodig is om mensen inzicht in en handelingsperspectief op de kwaliteit van hun tijd later te geven. Die mogelijkheden willen we benutten. We zien dat de architectenbranche erg in beweging is. De veranderende markt dwingt om snel mee te veranderen. Er wordt meer flexibiliteit verwacht. Meer arbeidskracht wordt geleverd door zzp'ers. Op termijn verhoudt de omvang van de branche zich mogelijk niet meer

tot de kosten die moeten worden gemaakt om de pensioenregeling optimaal uit te voeren. Draagvlak binnen de branche en herkenbaarheid voor deelnemers dient meegewogen te worden in de toekomstdiscussie.

In 2020 lag onze focus op de herkenbaarheid van het fonds, inzicht bieden en vertrouwen wekken. Wij willen dat deelnemers en werkgevers zich thuis voelen bij het fonds. Wij communiceren open en eerlijk. Naast het reguliere onderhoud van de website, is de aanwezige informatie uitgebreid, onder andere op het gebied van verantwoord beleggen. We communiceren steeds meer digitaal. Daarom zijn we continu bezig met het verzamelen van e-mailadressen van (gewezen) deelnemers en gepensioneerden. Ook heeft onze voorzitter tweemaal een vlog opgenomen die op de website staat.

We hebben een klanttevredenheidsonderzoek gehouden onder onze betrokkenen. Als belangrijkste inzicht is hieruit gekomen dat we nog beter moeten laten zien en vertellen waar we voor staan en wat we doen. Ook moeten we actiever uitdragen waar we voor staan en op welke wijze we maatschappelijk verantwoord beleggen. Als laatste moeten we deelnemers meer inzicht geven in wat zij zelf kunnen doen en aangeven welke hulp we kunnen bieden.

Met de planner op de website kunnen mensen die een pensioenaanspraak bij ons hebben opgebouwd diverse individuele keuzemogelijkheden al doorrekenen. Hier kunnen zij ook hun gegevens en overzichten inkijken, mutaties doorgeven en berichten ontvangen. Wij geven onze deelnemers meer inzicht en we bieden handelingsperspectief. Onze communicatie vergroot de zelfredzaamheid en het risicobewustzijn. Wij leggen steeds meer de nadruk op 'contact & samen'. De verschillende inzichten uit het klanttevredenheidsonderzoek hebben we meegenomen bij het opstellen van het communicatiejaarplan voor 2021.

1.3.2 Pensioenregister

De Stichting Pensioenregister is een initiatief van de gezamenlijke Nederlandse pensioenfondsen, de pensioenverzekeraars en de Sociale Verzekeringsbank. Op de website www.mijnpensioenoverzicht.nl kan iedereen zien hoe hoog zijn opgebouwde en op te bouwen pensioenaanspraken zijn. Ook als bij meerdere pensioenfondsen pensioen is opgebouwd.

1.4 Externe toezichthouders

DNB (De Nederlandsche Bank) en de AFM (Autoriteit Financiële Markten) houden toezicht op pensioenfondsen. DNB beoordeelt de financiële aspecten en de AFM ziet toe op gedrag en communicatie. Op basis van artikel 96 van de Pensioenwet melden wij dat er in 2020 bij het fonds geen sprake was van:

- het opleggen van dwangsommen en boetes door de toezichthouder;
- een aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet;
- de aanstelling van een bewindvoerder door de toezichthouder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet;
- de beëindiging van de situatie, bedoeld in artikel 172 van de Pensioenwet, waarin de bevoegdheidsuitoefening van alle of bepaalde organen van een pensioenfonds is gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

Wij hebben een open relatie met de toezichthouders. We hebben in 2020 twee keer een regulier relatiegesprek met DNB gehad. Op 31 maart 2021 hebben wij een normoverdragende brief ontvangen van de AFM waarin zij aangeeft dat er sprake is van foutieve rapportage over de uitvoeringskosten. Er is geen formele maatregel opgelegd.

1.5 Vooruitblik naar 2021

Door de coronapandemie is de wereld in 2020 tijdelijk grotendeels tot stilstand gekomen. Alhoewel we zien dat de economie en de beurzen zijn opgeveerd en er inmiddels vaccins beschikbaar zijn, heeft deze pandemie een enorme impact op de samenleving, de

economie en dus ook op ons fonds. De financiële markten en met name de aandelenmarkt herstelden zich snel waardoor ook de dekkingsgraad weer omhoog veerde. Wij blijven de situatie intensief monitoren en nemen waar mogelijk maatregelen.

Vanaf 2021 zullen wij een groot deel van de bestuurscapaciteit inzetten om samen met sociale partners in de architectenbranche de nieuwe pensioenregeling vorm te geven. De Wet toekomst pensioenen, waarin op hoofdlijnen overeenstemming is bereikt over een nieuw pensioenstelsel, is hierbij het uitgangspunt. Pensioen wordt in het nieuwe pensioenstelsel geadmineistreerd als de ingelegde premies en het gemaakte rendement. De kosten die samenhangen met de overgang naar het nieuwe stelsel zullen naar onze inschatting leiden tot een significante verhoging van de administratiekosten.

Samen met sociale partners onderzoeken we of we deelnemers meer flexibiliteit en keuzevrijheid kunnen bieden in het treffen van financiële voorzieningen. Zodra de hoogte van de pensioenpremie voor 2022 door sociale partners bekend wordt gemaakt, zullen wij evenwichtig afwegen welk opbouwpercentage hierbij passend is. Daarnaast overleggen wij ook hoe we zzp'ers kunnen bewegen tot deelname aan de regeling.

In 2021 intensiveren we ons beleid op het gebied van verantwoord beleggen en maken we vervolgstappen. Zo bouwen we diverse rapportages verder uit en maken we het ESG-beleid meer zichtbaar.

Ook op het gebied van IT-riskmanagement willen we weer stappen zetten. Daarnaast gaan we aan de slag met het opstellen van datakwaliteitbeleid en maken we hierover afspraken met onze uitbestedingspartijen.

De technische voorzieningen hebben wij vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van DNB per 31 december 2020 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening. DNB heeft toegelicht dat de rentetermijnstructuur de komende jaren in vier stappen wordt gewijzigd. Een wijziging die volgt uit het advies van de commissie Parameters. Samen met het effect van de verwachte daling van het tienjaars voortschrijdende gemiddelde van de rente verwachten wij dat dit een verhogend effect op de technische voorzieningen heeft en een wat drukkend effect op de dekkingsgraad.

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid werkt aan nieuwe echtscheidingswetgeving. Vooralnog is het plan dat deze nieuwe regelgeving van toepassing zal zijn op echtscheidingen vanaf 1 januari 2022, maar dit kan nog veranderen. Een zelfstandig recht op pensioen voor de ex-partner bij echtscheiding (conversie) wordt dan het uitgangspunt.

2 Resultaten

Wij willen aan onze statutaire doelstellingen voldoen, nu en in de toekomst. Het is dus belangrijk dat er altijd voldoende middelen zijn om (toekomstige) uitkeringen te kunnen betalen. Ons financiële beleid is vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota conform artikel 145.1 van de Pensioenwet.

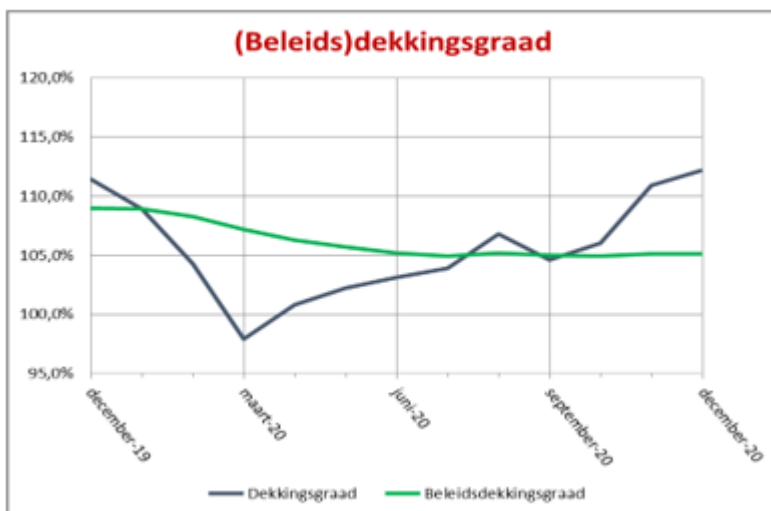
2.1 Ontwikkelingen financiële positie

Ontwikkeling dekkingsgraden

De dekkingsgraad van het fonds is in 2020 gestegen van 111,4% naar 112,2%. De stijging wordt verklaard door dat het vermogen meer gestegen is dan dat de verplichtingen zijn toegenomen. De dekkingsgraad van het fonds is eind 2020 hoger dan de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2%, maar lager dan de vereiste dekkingsgraad van 118,1%.

De beleidsdekkingsgraad is eind 2020 gedaald van 109,0% naar 105,1% en is hiermee ook lager dan de vereiste dekkingsgraad. Het fonds heeft daardoor nog steeds een reservetekort. We hebben in 2021 een nieuw herstelplan bij DNB ingediend. Daarin tonen we aan dat het fonds binnen 10 jaar de vereiste dekkingsgraad bereikt.

Het verloop van de actuele dekkingsgraad in het afgelopen jaar is in de volgende grafiek weergegeven, evenals de beleidsdekkingsgraad.

Premie

Wij hebben er vanaf 2015 voor gekozen de kostendeekkende premie te dempen op basis van een verwacht reëel rendement, waardoor de premie minder fluctueert en minder afhankelijk is van de rente. Zowel sociale partners als het bestuur streven stabiliteit in de premie na met een gewenste bandbreedte van 18 tot 26% van de pensioengrondslag. We hebben in 2020 geëvalueerd en geconcludeerd dat dit rendementgedempte systeem van premiebepaling ook bij de steeds lagere rentes nog verantwoord is. De middelloonpremie van 23% was in 2020 hoger dan de ex ante gedempte premie van 19,2%.

Wij zijn als fonds wettelijk verplicht een kostendeekkende premie vast te stellen. De kostendeekkende premie bestaat uit de volgende onderdelen:

- de kosten voor de onvoorwaardelijke onderdelen van de pensioenopbouw;
- een opslag voor solvabiliteit en voorwaardelijke toeslagverlening; en
- een opslag voor uitvoeringskosten.

Hieronder is de samenstelling van de feitelijke premie, de zuivere kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie weergegeven.

Omschrijving (bedragen * € 1.000)	2020	2019	2018	2017	2016
Beschikbaar					
Premie middelloon	60.300	56.570	49.938	46.708	43.323
Opslag voor premievrijstelling	-2.644	-1.982	-1.688	-1.727	-1.468
Opslag voor kosten	-3.851	-3.617	-3.039	-2.882	-2.652
Vrijval premies PVD *)				955	1.120
Benodigd					
Benodigd voor inkoop (incl risicopremie NP)	85.499	64.087	54.571	57.560	48.919
Resultaat op premie	-31.694	-13.116	-9.360	-14.506	-8.596
<i>Premie pensioenregeling</i>	23%	23%	23%	23%	23%
*) vanaf 2018 niet meer van toepassing in verband met reservering op CW aanspraken in plaats van CW premies					

Zuivere kosten dekken de premie (in % pensioengrondslag)	2020	2019	2018	2017	2016
Inkoop en risicopremie	32,6	26,1	25,1	28,2	25,9
Premievrijstelling AO	1,0	0,8	0,8	0,9	0,8
Solvabiliteit (VEV)	6,3	5,1	5,2	5,5	5,1
Kostenopslag	0,3	0,4	0,6	1,5	1,4
Totaal	40,2	32,4	31,7	36,1	33,2
Feitelijke premie	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Surplus (+) of tekort (-)	-17,2	-9,4	-8,7	-13,1	-10,2
<i>Premiedekkingsgraad</i>	67%	84%	86%	75%	83%

Gedempte kostendekkende premie (in % pensioengrondslag)	2020	2019	2018	2017	2016
Inkoop en risicopremie	9,4	9,3	9,3	9,6	9,8
Premievrijstelling AO	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Solvabiliteit (VEV)	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9
Kostenopslag	0,3	0,4	0,6	1,5	1,4
Opslag voorwaardelijke toeslagen	6,1	5,8	8,7	9,2	8,7
Totaal	17,9	17,7	20,8	22,5	22,1
Feitelijke premie	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Surplus (+) of tekort (-)	5,1	5,3	2,2	0,5	0,9

Evaluatie premiebeleid

Door de lage rente wordt pensioen steeds duurder en is er meer premie nodig om het pensioen te kunnen financieren. Wij hebben de feitelijke premie voor 2020, net als voorgaande jaren, vastgesteld op 23% van de pensioengrondslag. De feitelijke premie is daarmee kostendekkend vastgesteld volgens de methode van de gedempte kostendekkende premie, waarbij rekening is gehouden met een toekomstig te behalen rendement. Wij maken voor de premie geen onderscheid tussen het geslacht, de leeftijd of de gezondheid van een deelnemer. De werkgever betaalt 55% van de pensioenpremie, de werknemer betaalt 45%. De pensioenpremie voor 2020 is vastgesteld op basis van een reëel rendement van 3,2%. Dit rendement is opgebouwd uit een nominaal rendement van 5,2% verminderd met een toeslagverlening van 2,0% per jaar. Het gaat hier om een voorwaardelijke toeslag. Dit betekent dat we pas toeslagen kunnen toekennen als onze financiële positie dit toelaat.

Vanaf 2021 wordt de gedempte kostendekkende premie gebaseerd op de verlaagde maximale verwachte rendementen. Als gevolg hiervan steeg de gedempte kostendekkende premie in 2021 fors, waardoor de feitelijke premie van 23% van de pensioengrondslag niet meer toereikend zou zijn. Sociale partners hebben de premie voor 2021 op 23% vastgesteld met als gevolg dat wij het opbouwpercentage naar beneden moesten bijstellen van 1,738% naar 1,39%. Hierdoor was het niet nodig om de feitelijke premie te verhogen en bleef de feitelijke premie hoger dan de gedempte kostendekkende premie. De pensioenregeling is hierdoor echter niet meer fiscaal maximaal. Het opbouwpercentage van het nabestaandenpensioen is gelijk gebleven.

De solvabiliteitsopslag is een opslag die bedoeld is om het vermogen op peil te brengen of te houden. Bij de vaststelling van de gedempte kostendekkende premie mag deze opslag worden verrekend met de opslag voor voorwaardelijke toeslagverlening. Op dit moment is de vereiste solvabiliteitsopslag lager dan de opslag voor voorwaardelijke toeslagverlening. Alleen het meerdere wordt gepresenteerd als opslag voor voorwaardelijke toeslagverlening. Ook voor de uitvoeringskosten van de pensioenregeling is een percentage vastgesteld, waarmee de pensioenpremie wordt verhoogd. We hebben besloten om de kostenopslag in de premie te verlagen van 1,0% naar 0,6% van het salaris.

Evenwichtigheid van het premiebeleid

We behartigen de belangen van alle betrokkenen zo evenwichtig mogelijk. Hierdoor accepteren we een lage premiedekkingsgraad. Ondanks dat de premie in 2020 niet de volledige toename van de voorziening dekte, hebben we geconcludeerd dat de premie voldoet aan de voorwaarden van de evenwichtige belangenafweging. Daarbij hebben we het volgende overwogen:

- Voor de premieberekening worden realistische verwachte rendementen gehanteerd. Deze worden ook gebruikt in het herstelplan om te bepalen of het herstel voldoende is om niet te hoeven korten.
- De gehanteerde verwachte rendementen waren in 2020 lager dan het maximum dat DNB toestaat. De afgelopen jaren zijn de daadwerkelijk behaalde rendementen hoger geweest.
- Omdat de opgebouwde rechten van premiebetalers pas na lange tijd tot uitkering komen, kunnen we op verantwoorde wijze meer in zakelijke waarden beleggen. Dit verbetert het perspectief op uitkering voor alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden.
- De premie heeft slechts een beperkte invloed op de financiële positie van het fonds.

De evenwichtigheid van ons premiebeleid hebben we tevens beoordeeld aan de hand van de aanvangshaalbaarheidstoets die in 2015 is uitgevoerd. Op grond van de resultaten hebben we geconcludeerd dat het premiebeleid evenwichtig uitpakt voor alle deelnemers in alle leeftijdscohorten omdat in het algemeen de tijd tussen het moment van premiebetaling en het ontvangen van een uitkering voldoende is om met het gemaakte rendement de kosten van de opbouw te kunnen dekken.

Premiedekkingsgraad

Doordat we de premie berekenen met een verwacht rendement, komen wijzigingen in de rente niet direct tot uiting in de premie. De actuele rente bepaalt de voorziening die we op de balans moeten aanhouden voor de nieuwe pensioenopbouw. Die actuele rente is lager dan het verwachte rendement na aftrek van inflatie, waardoor de technische voorziening meer toeneemt door pensioenopbouw dan door de binnenkomende premie. Bij een premiedekkingsgraad van 100% wordt de aangroei van de technische voorziening precies gefinancierd. Het restant van de pensioenopbouw wordt gefinancierd uit het eigen vermogen en

wordt pas op den duur naar verwachting goedge maakt door het rendement.

Wij hebben sociale partners geïnformeerd dat door de rentedaling de premiedekkingsgraad per 2020 fors is gedaald en we zijn in gesprek gegaan om de ambitie van de regeling in relatie tot de gewenste hoogte van de premie te bepalen. De premiedekkingsgraad was in 2020 nog maar 67%. In 2019 was dit 84%.

Pensioenverplichtingen met 10% toegenomen

Onze belangrijkste taak is pensioenen uitkeren aan de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Op basis van diverse regels berekenen we hoeveel vermogen we moeten hebben om deze individuele pensioenuitkeringen mogelijk te maken.

Grondslagen

Door de overgang naar Prognosetafel AG2020 is ultimo 2020 de voorziening pensioenverplichtingen bijna € 108 miljoen lager vastgesteld. We hebben de correctiefactoren op de overlevingstafel voor fondsspecifieke ervaringssterfte op hetzelfde moment gewijzigd.

Pensioenen

Werknemers bouwen als deelnemer allemaal op gelijke wijze pensioen op. Deelnemers hebben zelf enige invloed op wanneer ze hun pensioen laten uitbetalen. Dit kan vanaf vijf jaar voor de AOW-leeftijd en tot vijf jaar na de AOW-leeftijd. De verplichtingen groeiden in 2020 met € 84 miljoen. Aan de andere kant leidde de uitkering van pensioenen ertoe dat de verplichtingen met € 114 miljoen afnamen. Per saldo leverden pensioenopbouw en -uitkeringen een daling van de verplichtingen met € 30 miljoen op.

Rente

De verplichtingen worden berekend met de marktrente zoals gepubliceerd door DNB. Als de rente daalt, stijgen onze verplichtingen. We hebben dan meer vermogen nodig om aan onze verplichtingen te kunnen voldoen. In 2020 daalde de marktrente sterk. Hierdoor namen de verplichtingen met € 607 miljoen toe.

Overige

In 2020 zijn de verplichtingen als gevolg van waardeoverdrachten afgenomen met € 2 miljoen.

Samenvattend

In 2020 stegen de verplichtingen van het fonds met circa 10%.

Toename van het pensioenvermogen bedraagt 11%

Het pensioenvermogen nam in 2020 met € 545 miljoen toe tot € 5.528 miljoen, een stijging van 11%. Bij de ontwikkeling van de bezittingen spelen verschillende factoren een rol.

Pensioenen

Het fonds ontving € 60 miljoen pensioenpremie van werknemers en werkgevers en keerde (inclusief afkopen) € 112 miljoen aan pensioenen uit aan pensioengerechtigden. Per saldo namen de bezittingen hierdoor met € 52 miljoen af.

Vermogensontwikkeling

Alle beleggingscategorieën lieten positieve resultaten zien. Het fonds behaalde per saldo een positief beleggingsresultaat van € 602 miljoen.

Uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten bleven in 2020 vrijwel gelijk aan 2019, afgerond bedroeg deze post in beide jaren € 3,6 miljoen.

Samenvattend

In 2020 steeg het pensioenvermogen van het fonds met circa 11%.

AG Prognosetafel

Op 9 september 2020 heeft het Actuariel Genootschap de AG-prognosetafel 2020 gepubliceerd. In deze prognosetafel wordt de levensverwachting voor zowel mannen als vrouwen lager ingeschat dan in het overzicht van 2018. We hebben onze actuaris verzocht de actuariële grondslagen van het fonds te onderzoeken. De technische voorziening is hiermee op totaalniveau met ongeveer 2,1% afgenomen. De toetspremie is afgerond met 0,5%-punt afgenomen.

Haalbaarheidstoets

Bij de invoering van het financieel toetsingskader (FTK) hebben we in 2015 voor het eerst een aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd. Het doel van de haalbaarheidstoets is om op basis van een stochastische doorrekening van het huidige fondsbeleid over een horizon van 60 jaar, op basis van een voorgeschreven scenarioset, inzicht te verschaffen in de financiële positie van het fonds en het pensioenresultaat dat deelnemers naar verwachting kunnen behalen. Met de haalbaarheidstoets beoordelen we samen met sociale partners of het beleid nog aansluit op de ambitie en risicohouding. We zijn verplicht jaarlijks deze toets uit te voeren. Met de toets is aangetoond dat de financiële opzet en het verwachte pensioenresultaat aansluiten bij de risicohouding van het fonds. De toetsing aan de door sociale partners gestelde ondergrenzen in 2020 is in de volgende tabel samengevat:

Type grens	Grens	Toets 2020
Ondergrens verwacht pensioenresultaat	74%	102,5%
Maximale afwijking in een slechtweersscenario	45%	31,4%

Op grond van de haalbaarheidstoets 2020 hebben we geconcludeerd dat het beleid passend is. Indien uit de jaarlijkse haalbaarheidstoets blijkt dat de gestelde grenzen worden overschreden, gaan we in overleg met sociale partners om de mogelijke effecten daarvan te bespreken en te bezien of aanpassingen van de regeling of van beleid noodzakelijk is.

2.2 Actualisatie herstelplan

Op basis van de regels van het FTK was onze dekkingsgraad per 1 januari 2020 onvoldoende en moesten we op grond van artikel 138, lid 2 Pensioenwet een geactualiseerd herstelplan maken. In dit herstelplan laten we door een door DNB voorgeschreven standaard rekenkundige exercitie zien dat er voldoende herstelcapaciteit aanwezig is om binnen de wettelijke termijn, zonder aanvullende maatregelen of korten, naar het vereist vermogen te herstellen. Jaarlijks, mits het fonds zich op het meetmoment nog steeds in een tekort bevindt, wordt het herstelplan geactualiseerd.

In het kader van een evenwichtige belangenafweging hebben we gekozen voor de maximale hersteltermijn van 10 jaar. In deze periode verwachten wij zonder bijzondere maatregelen zoals kortingen, de dekkingsgraad op tijd weer op het vereiste niveau te hebben. Het herstelplan rekent vanaf dat jaar met volledige indexatie van pensioenen. De werkelijke ontwikkeling van de dekkingsgraad is echter bepalend voor besluiten over de indexatie.

Eenzijds is de beleidsdekkingsgraad in het verslagjaar gedaald, anderzijds is de actuele dekkingsgraad gestegen. De beleidsdekkingsgraad is weliswaar de maatstaf voor het einde van het herstelplan, maar de actuele dekkingsgraad is bepalend voor het toekomstige verloop van die beleidsdekkingsgraad. De actuele dekkingsgraad is daarmee dus ook bepalend voor het herstel van het pensioenfonds. De belangrijkste redenen voor de lagere dekkingsgraad ultimo 2020 ten opzichte van de verwachting uit het herstelplan is de renteontwikkeling. Dit wordt niet voldoende gecompenseerd door het hoger dan verwachte beleggingsrendement.

Ultimo 2020 was er sprake van een reservetekort. We hebben daarom op 25 maart 2021 een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. In het herstelplan geven we aan welke maatregelen worden genomen om binnen de maximale hersteltermijn van 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen.

2.3 Toeslag

Wij bepalen jaarlijks of, en in welke mate, onze financiële positie het toestaat om toeslag te verlenen op de opgebouwde aanspraken en pensioenuitkeringen. Wij reserveren hiervoor geen geld. De toeslagverlening wordt gefinancierd uit nog te behalen beleggingsrendement. Bij de vaststelling van de premie wordt daarom ook uitgegaan van financiering voor toeslagverlening uit rendement. De maatstaf voor toeslagverlening voor (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden is voor alle betrokkenen de stijging van het indexcijfer consumentenpreizen van het CBS (CPI alle huishoudens met referteperiode maart t/m maart).

Wij hanteren het onderstaande toeslagenbeleid:

- Als de beleidsdekkingsgraad van het fonds lager is dan 110% wordt geen toeslag verleend.
- Als de beleidsdekkingsgraad zich bevindt tussen 110% en het niveau waarop een volledige toekomstbestendige toeslag kan worden toegekend, wordt een toekomstbestendige, gedeeltelijke toeslag toegekend.
- Als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan het niveau waarop een volledige toekomstbestendige toeslag kan worden toegekend, wordt de volledige toeslag toegekend. Ook kan dan eventueel herstel plaatsvinden van verlagingen van nominale pensioenen of niet volledig toegekende toeslagen in het verleden.

Een toekomstbestendige toeslag betekent dat de hoogte van de toeslag voor een jaar zodanig wordt berekend dat op basis van een voorgeschreven toekomstige stijging van de beleggingen dezelfde mate van toeslagverlening ten opzichte van de prijsinflatie in elk toekomstig jaar kan worden gegeven. Wij behouden ons het recht voor om in bijzondere gevallen af te wijken van het hiervoor beschreven beleid. In alle gevallen houden wij ons aan de in de Pensioenwet en in lagere regelgeving gestelde eisen inzake de maximale hoogte van de te verlenen toeslagen.

De beleidsdekkingsgraad bedroeg per 31 december 2019 109%. Aangezien de beleidsdekkingsgraad lager is dan 110% hadden we op basis van de beleidsstaffel én vanuit wettelijk perspectief geen ruimte om een voorwaardelijke toeslag toe te kennen. We hebben per 1 juli 2020 dan ook geen toeslag verleend. De cumulatieve indexatieachterstand bedraagt voor actieve deelnemers 20,31% en voor niet actieve deelnemers en pensioengerechtigden 21,85%.

Voor de toeslagverlening per 1 januari 2021 hebben we gerekend met de beleidsdekkingsgraad per eind september 2020 van 105,0%. Voor zowel de actieve deelnemers als de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden geldt de prijsontwikkeling van maart huidig jaar tot september huidig jaar als maatstaf voor de toeslagverlening. Vanwege onze wens om aan te sluiten bij de default werkwijze van onze pensioenadministrateur en hetgeen gangbaar is in de markt hebben we de toeslagpeildatum van juli naar januari verplaatst. Daarom hebben we eenmalig een verkorte referteperiode gebruikt. Sociale partners en het verantwoordingsorgaan hebben met deze aanpassing ingestemd.

Verhoging pensioenaanspraken in de afgelopen vijf jaar:

Peildatum	pensioenverhoging	prijsstijging
1 juli 2020	geen	1,40%
1 juli 2019	0,53%	2,80%
1 juli 2018	0,10%	1,10%
1 juli 2017	geen	0,10%
1 juli 2016	geen	1,00%

2.4 Kosten

Het fonds maakt voor het uitvoeren van de pensioenregeling diverse kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer. Wij hebben in 2019 het besluit genomen om alle expliciet toe te rekenen algemene kosten aan de pensioenbeheer- dan wel vermogensbeheerkosten toe te rekenen. De algemene kosten die niet een-op-een toe te rekenen zijn, worden vervolgens voor 50% aan de pensioenbeheerkosten en voor 50% aan de vermogensbeheerkosten toegerekend. De kosten per deelnemer zijn hierdoor beter vergelijkbaar met die van andere pensioenfondsen.

Kosten pensioenbeheer

Hierna is een overzicht van de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling opgenomen. Hierin zijn tevens de vergelijkende cijfers ten opzichte van 2019 opgenomen. De kosten worden gepresenteerd met inachtneming van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. De kosten van pensioenbeheer bedragen voor 2020 € 3.602.000, inclusief btw (2019: € 3.567.000). Omgerekend is dit € 158 (2019: € 159) per deelnemer.

Bedragen in duizenden euro's

	2020	2019
Bestuur, advies en controle:		
Bestuurskosten	650	612
Bestuursbureau	489	571
Contributies en bijdragen	315	293
Controle- en advieskosten actuaris	259	163
Accountantskosten	75	73
Raad van Toezicht	64	64
Kosten adviseurs	28	46
Overig	40	32
Totaal	1.920	1.854
Waarvan toegerekend aan kosten vermogensbeheer	-913	-870
Administratie	2.595	2.583
Totaal pensioenbeheerkosten	3.602	3.567
	2020	2019
Actieve deelnemers	9.349	9.142
Gepensioneerden	13.508	13.289
Totaal	22.857	22.431
Pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer	158	159

De pensioenbeheerkosten over 2020 zijn nagenoeg gelijk aan die van 2019. De voornaamste verschillen zien we terug bij de hogere controle- en advieskosten actuaris (+ 59%), de lagere kosten voor adviseurs (- 39%) en de lagere kosten voor het bestuursbureau (- 14%). De stijging van de controle- en advieskosten actuaris wordt voornamelijk veroorzaakt doordat er in 2020 uitgebreid onderzoek

is gedaan naar het premiebeleid en er een ALM-studie heeft plaatsgevonden. De feitelijke kosten voor het bestuursbureau zijn in 2020 hoger dan hier is aangegeven en liggen in de praktijk in lijn met de kosten over 2019 maar deze kosten worden nog gefactureerd na vaststelling van het jaarverslag. De kosten voor adviseurs zijn lager doordat er minder diensten zijn afgenomen.

Als fonds streven wij samen met sociale partners naar een adequate en gangbare pensioenregeling met zo weinig mogelijk uitzonderingen. Dit draagt bij aan de begrijpelijkheid en houdt de uitvoeringskosten zo laag mogelijk. Dit streven vertaalt zich ook naar het serviceniveau van de pensioenuitvoering, waarbij het fonds aansluiting zoekt bij gangbare administratieve en communicatieve dienstverleningsconcepten en oplossingen.

Kosten zijn voor ons belangrijk. In onze missie hebben we daarom opgenomen dat we de pensioenregeling uitvoeren tegen acceptabele kosten. Dat dit niet vrijblijvend is, blijkt uit het feit dat we een taakstellende begroting hebben. De kosten per deelnemer zijn hiervoor het uitgangspunt. De kosten van 2020 zijn nagenoeg gelijk aan die van 2019. Met de alsmaar toenemende dynamiek rondom pensioenen, de eisen vanuit wet- en regelgeving en de toegenomen hoeveelheid werk als gevolg daarvan, is het bestuur van mening dat de kosten verantwoord zijn en passen bij een fonds van onze omvang. Dat we als fonds gemiddeld minder kosten maken dan vergelijkbare pensioenfondsen sterkt ons in die gedachten.

Het fonds doet ieder jaar mee aan een extern kostenbenchmarkonderzoek. Het doel hiervan is om de kosten van ons fonds te toetsen aan die van vergelijkbare pensioenfondsen. Onze pensioenbeheerkosten waren in de periode 2017-2019 lager dan het gemiddelde bij vergelijkbare pensioenfondsen, € 180 versus € 204 per deelnemer. We zijn hierbij uitgegaan van expliciete toerekening van de algemene kosten aan de pensioenbeheer- dan wel vermogensbeheerkosten. Ook voor 2020 doet het fonds mee aan het kostenbenchmarkonderzoek. De resultaten hiervan worden opgenomen in het volgende jaarverslag.

Kosten vermogensbeheer

Het fonds volgt in de presentatie van de kosten van het vermogensbeheer de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. Alle onderstaande bedragen zijn X €1.000.

Overzicht kerncijfers inzake vermogensbeheerkosten

	2020	2019
Gemiddeld beheerd vermogen *	5.092.202	4.590.311
Beheerkosten inclusief performancegerelateerde kosten	11.690	13.469
Transactiekosten	5.969	4.332
% van het gemiddeld belegd vermogen		
Beheerkosten inclusief performancereguleerde kosten	0,23%	0,30%
Transactiekosten	0,12%	0,09%
Totaal	0,35%	0,39%

* Het gemiddeld beheerd vermogen is het in het verslagjaar gemiddeld belegde vermogen

Toelichtingen op de vermogensbeheerkosten

In de vermogensbeheerkosten (exclusief performancegerelateerde vergoedingen) zijn opgenomen: de beheervergoedingen die zijn gebaseerd op geïnvesteerde of toegezegde bedragen, de vaste overeengekomen vergoedingen, het bewaarloon en de overige kosten.

Op basis van het gemiddeld belegd vermogen van € 5.092 miljoen zijn de gerapporteerde kosten van het vermogensbeheer met 0,04 procentpunt gedaald van 0,39% over 2019 naar 0,35% over 2020. De kosten in absolute zin zijn gedaald. Het totaal aan transactiekosten en aan- en verkoopkosten nam toe van € 4,3 miljoen in 2019 tot € 6,0 miljoen in 2020. Deze transactiekosten zijn mede gebaseerd op een proxy van bied- en laatprijzen. Deze proxy is gemiddeld gezien hoger geweest in 2020 ten opzichte van 2019 vanwege de onrust op de financiële markten waardoor er veel meer transacties hebben plaatsgevonden binnen zowel de beleggingsfondsen als ook ten aanzien van de renteswaps. Tevens is de proxy voor de kosten van de valutaoverlay significant hoger dan in 2019.

De totale kosten die in dit overzicht worden gerapporteerd komen daarmee voor 2020 uit op € 17,7 miljoen (€ 17,8 miljoen in 2019). Per deelnemer / pensioengerechtigde bedragen de kosten € 773 (€ 794 in 2019). Aangezien het pensioenfonds grotendeels is belegd via beleggingsfondsen, zijn de vaste en variabele beheerkosten en de transactiekosten met betrekking tot deze fondsen onderdeel van de behaalde rendementen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het pensioenfonds passief beheer waar mogelijk als uitgangspunt heeft. Dit is feitelijk enkel mogelijk bij de liquide beleggingen. Het relatieve beleggingsrisico van deze liquide beleggingen is zeer laag omdat het doel is het zo goed mogelijk volgen van de desbetreffende benchmark. De behaalde rendementen liggen dan ook zeer dicht bij die van de betreffende benchmarks, waarbij de verschillen hoofdzakelijk worden veroorzaakt door de beheer- en transactiekosten van de beleggingsfondsen terwijl de benchmark deze niet heeft. Met name de kosten van passief beheer zijn (daarom) relatief laag. Dit is mede een verklaring voor de relatief lage totale kosten van het vermogensbeheer van het pensioenfonds versus vergelijkbare pensioenfondsen.

In het extern kostenbenchmarkonderzoek waar we ieder jaar aan meedoen, worden de vermogensbeheerkosten van ons fonds getoetst aan die van vergelijkbare pensioenfondsen. Onze vermogensbeheerkosten, gerekend als percentage van het gemiddeld belegd vermogen, waren in de periode 2017-2019 lager dan de gemiddelde vermogensbeheerkosten van vergelijkbare pensioenfondsen, namelijk 0,31% versus 0,37%. We zijn hierbij uitgegaan van expliciete toerekening van de algemene kosten aan de pensioenbeheer- dan wel vermogensbeheerkosten. Ook voor de kosten van 2020 doet het fonds mee aan het kostenbenchmarkonderzoek. De resultaten hiervan worden opgenomen in het volgende jaarverslag.

Beheervergoedingen vermogensbeheerders

Over de geïnvesteerde of toegezegde bedragen wordt een vast percentage vergoed als beheervergoeding. Deze percentages zijn gedurende 2020 niet gewijzigd. BMO verzorgt voor het fonds het fiduciair beheer, het beheer van de matchingportefeuille (derivaten en Europese staatsobligaties) en de afdekking van het valutarisico en ontvangt daarvoor een vaste vergoeding. De kostencategorie 'Overige kosten' betreft kosten van de custodian en advieskosten in het kader van het vermogensbeheer.

Performancegerelateerde kosten

De performancefee-afspraken gelden alleen voor een aantal beleggingsfondsen die worden beheerd door PGGM en zijn gedurende 2020 niet gewijzigd. De hogere performance ten opzichte van vorig jaar in verschillende fondsen heeft ertoe geleid dat de performancegerelateerde kosten zijn toegenomen.

In de performancegerelateerde vergoedingen zijn de vergoedingen opgenomen die gebaseerd zijn op afgesproken resultaatdoelstellingen. De performancegerelateerde vergoedingen voor de private-equitymanagers zijn gebaseerd op de positieve resultaten in het huidige verslagjaar. Bij bepaling van de performancegerelateerde vergoedingen worden ook de resultaten van de private-equitybeleggingen van voorgaande jaren meegenomen. Om de performancegerelateerde vergoedingen te kunnen toerekenen aan het huidige verslagjaar, zijn aanvullende reserveringen gemaakt.

Transactiekosten

Transactiekosten vormen een aparte kostensoort, waarbij geldt dat de kosten worden bepaald door soort en omvang van de transacties die binnen de beleggingsportefeuille plaatsvinden. Het fonds belegt voor een groot deel in beleggingsfondsen. Het kostenoverzicht is gebaseerd op volledige transparantie ('look through') van de transactiekosten in deze fondsen. Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen toe- en uittreedvergoedingen en werkelijke transactiekosten.

De toe- en uittreedvergoedingen worden geheven indien participaties in de beleggingsfondsen worden gekocht of verkocht. Dit zijn vaste tarieven, gebaseerd op de verwachte werkelijke transactiekosten die moeten worden gemaakt als gevolg van de toe- of uittreding. Het totaal aan vergoedingen van alle participanten dat een beleggingsfonds ontvangt, wordt als opbrengst toegerekend aan de participanten naar rato van ieders belang in het fonds. Zo krijgen wij ook een opbrengst toegerekend. Hoe meer participanten toe- of uittredingen doorvoeren, hoe hoger deze opbrengst. De door het fonds betaalde toe- en uittreedvergoedingen worden daarmee gesaldeerd. Dit saldo is opgenomen onder 'Transactiekosten'. Als de door het fonds betaalde vergoedingen lager zijn dan de toegerekende opbrengst, ontstaat een negatieve kostenpost in het kostenoverzicht. De werkelijke transactiekosten worden gemaakt als gevolg van bovengenoemde toe- en uittredingen en voor de transacties voor het reguliere beheer van de beleggingsfondsen. Ook deze worden toegerekend naar rato van het belang in het beleggingsfonds.

De aan- en verkoopkosten bij directe belegging in beleggingstitels zoals staatsobligaties, rentederivaten en valutaderivaten, bestaan uit kosten van brokers en transactiekosten die deel uitmaken van de spread tussen bied- en laatkoersen.

Beoordeling kosten vermogensbeheer

De vermogensbeheerkosten en transactiekosten van het pensioenfonds, als percentage van het gemiddeld belegd vermogen, waren in 2020 lager dan in 2019. Absoluut gezien waren de kosten in 2020 afgerond € 143.000 lager dan in 2019. Daarbinnen was er sprake van gelijke beheerkosten. De bewaarkosten waren in 2020 lager dan in 2019 vanwege met name de lagere waarde van de aandelenbeleggingen in de eerste drie kwartalen van het jaar. De hoge volatiliteit van de financiële markten in 2020 vanwege COVID-19 heeft geleid tot een hoger transactievolume binnen de vastrentendewaardenbeleggingen, onder andere in het kader van het management van de renteafdekking. We hebben deze kostenverschillen met 2019 als begrijpelijk en noodzakelijk beoordeeld om het strategisch beleggingsbeleid ook in zeer onrustige markten te kunnen aanhouden. Het bestuur is van mening dat de hoogte van de vermogensbeheer- en transactiekosten verantwoord zijn en passen bij het beleggingsbeleid en de wijze waarop hieraan invulling wordt gegeven.

De evaluatie van de kosten voor vermogensbeheer is het meest zuiver als hierin ook het beoogde rendement, de risicospreiding, de omvang van het belegd vermogen en het behaald rendement worden meegenomen. Onze beleggingsbeginselen vormen het fundament van onze aanpak. Wij hebben bewust voor een passieve beleggingsstijl gekozen. Wij beleggen in beleggingsfondsen en streven naar een rendement conform de benchmark. Deze beleggingsstijl biedt de beste mogelijkheid om onze beoogde rendementsdoelstelling te behalen tegen zo gunstig mogelijke voorwaarden. Deze aanpak brengt lagere kosten met zich mee dan bijvoorbeeld een actieve beleggingsstijl waarbij een hoger rendement dan het benchmark rendement wordt nagestreefd.

Voor de volledigheid presenteren wij hieronder aanvullend een uitsplitsing van de kosten per beleggingscategorie.

2020	Beheerkosten	Transactiekosten			Totaal
		Performance-gerelateerde kosten	Transactiekosten exclusief aan- en verkoopkosten	Aan- en verkoopkosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	2.016	-	9	272	2.297
Aandelen	1.339	180	-	630	2.149
Alternatieve beleggingen	1.210	1.838	253	22	3.323
Vastrentende waarden	1.258	-	63	3.363	4.684
Overige beleggingen	45	-	2	343	390
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën exclusief overlay	5.868	2.018	327	4.630	12.843
Kosten overlaybeleggingen	1.149	-	1.012		2.161
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën inclusief overlay	7.017	2.018	1.339	4.630	15.004
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten vermogensbeheer pensioenfonds en bestuursbureau	913				913
Kosten fiduciair beheer	1.279				1.279
Bewaarloon	36				36
Advieskosten vermogensbeheer	146				146
Overige kosten	281				281
Totaal overige vermogensbeheerkosten	2.655				2.655
Totaal kosten vermogensbeheer	9.672				17.659

2019	Beheerkosten	Performance-gerelateerde kosten	Transactiekosten		Totaal
			Transactiekosten exclusief aan- en verkoopkosten	Aan- en verkoopkosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	1.822	-	19	391	2.232
Aandelen	1.576	17	-	1.481	3.074
Alternatieve beleggingen	1.303	1.886	352	-263	3.278
Vastrentende waarden	2.942	-	1	1.976	4.919
Overige beleggingen	41	-	6	254	301
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën exclusief overlay	7.684	1.903	378	3.839	13.804
Kosten overlaybeleggingen	1.011	-	115	-	1.126
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën inclusief overlay	8.695	1.903	493	3.839	14.930
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten vermogensbeheer pensioenfondsen en bestuursbureau	870				870
Kosten fiduciair beheer	1.367				1.367
Bewaarloon	80				80
Advieskosten vermogensbeheer	226				226
Overige kosten	328				328
Totaal overige vermogensbeheerkosten	2.871				2.871
Totaal kosten vermogensbeheer	11.566				17.801

3 Vermogensbeheer

Visie op vermogensbeheer

Het uitgangspunt voor het beleggingsbeleid is het vaststellen van een efficiënte basismix volgend uit een ALM-studie gericht op behoud van de financiële gezondheid van het fonds. Stabiliteit ten opzichte van de ALM-basismix wordt op drie manieren nagestreefd: (1) minder grote fluctuaties in de rendementen, (2) een minder negatief rendement als markten dalen en (3) een lagere volatiliteit van de dekkingsgraad. De samenstelling van de ALM-basismix is gebaseerd op de uitkomst van de ALM-studie.

De ALM-basismix bestaat uit verschillende onderdelen. (1) Zakelijke waarden omvat beleggingen waarvan de verwachting is dat ze op lange termijn beter renderen dan de ontwikkeling van de verplichtingen. Deze beleggingen zijn relatief risicovol – zowel op zichzelf als ten opzichte van de verplichtingen. (2) Vastrentende waarden bevatten relatief veilige beleggingen die onder meer een deel van het renterisico afdekken.

Wij hanteren de volgende uitgangspunten ('beliefs'):

- De beleggingen sluiten aan bij de verplichtingen en de ambities van het pensioenfonds. De keuze van het strategisch beleggingsbeleid is daarbij de belangrijkste beslissing in het beleggingsproces.
- Er wordt alleen belegd in beleggingscategorieën waarvoor, naar verwachting, een passende risicopremie in verhouding tot het risico (ten opzichte van de verplichtingen) wordt ontvangen.
- Diversificatie over en binnen beleggingscategorieën en risicopremies verbeteren het risico- en rendementsprofiel van de portefeuille.
- Risicoanalyse en risicobeheersing zijn noodzakelijk voor een beheerste opstelling en uitvoering van het beleggingsbeleid.
- Verantwoord beleggen draagt bij aan verantwoorde, stabiele en goede beleggingsresultaten en geeft tevens uitdrukking aan de maatschappelijke betrokkenheid van het pensioenfonds.
- Het pensioenfonds gelooft dat rente- en valutabewegingen niet te voorspellen zijn. Vanwege het belang dat wordt gehecht aan risicobeheersing worden deze risico's strategisch afgedekt, waarbij de mate van afdekking afhangt van de specifieke eigenschappen van het risico ten aanzien van verplichtingen en dekkingsgraad en de mogelijkheden om de afdekking efficiënt en beheerst uit te voeren.
- Financiële markten zijn in hoge mate efficiënt en daarmee is passief beleggen het uitgangspunt, tenzij markten als inefficiënt betiteld kunnen worden of indien passief beheer niet mogelijk is. Efficiënte financiële markten bieden namelijk geen ruimte om via actieve beleggingskeuzes extra rendement te behalen.
- Als langetermijnbelegger kan het fonds een deel van het vermogen beleggen in producten die niet direct te verkopen zijn, maar daardoor wel extra rendement opleveren.
- Het pensioenfonds belegt in producten die het zelf begrijpt en kan uitleggen.
- Individuele beleggingscategorieën moeten voldoende omvang hebben om een materiële bijdrage te kunnen leveren aan de portefeuille en om de toename van complexiteit van de portefeuille te kunnen verantwoorden.
- Kostenbewustzijn is essentieel bij het inrichten van een beleggingsportefeuille. Verwachte opbrengsten zijn onzeker, maar kosten merendeels niet.

Wij geloven dat verantwoord beleggen bijdraagt aan verantwoorde, stabiele en goede beleggingsresultaten en geven daarmee tevens uitdrukking aan onze maatschappelijke betrokkenheid. Daartoe wordt in het beleggingsbeleid rekening gehouden met milieu-, sociale en governancefactoren. Dit betreft het integreren van deze factoren in de beleggingsbeslissingen, in dialoog gaan met ondernemingen teneinde gedragsverandering te bewerkstelligen, het uitsluiten van beleggingen die niet aan de eisen voldoen en het kunnen aanhouden van specifiek op deze factoren gerichte beleggingen. Uitvoering vindt plaats binnen de uitvoeringsorganisatie en binnen de fondsen waarin wordt belegd. De consequenties daarvan zijn zichtbaar in de inrichting van de

portefeuille en deze monitoren wij continu.

Wij kiezen zorgvuldig de benchmarks die gebruikt worden om sturing te geven aan de uitvoering van het vermogensbeheer. Bij deze keuze is het gewenste risicoprofiel van het fonds het uitgangspunt, de beleggingsstrategieën sluiten daarop aan.

Wij hebben een voorkeur voor fysieke beleggingen. Derivaten worden ingezet indien deze bijdragen aan het beperken van risico's voor het fonds of indien het gebruik van derivaten onvermijdelijk is voor efficiënt portefeuillebeheer.

Een volatiel beleggingsjaar

Het jaar 2020 was, ook voor de financiële markten, een buitengewoon jaar. De belangrijkste reden hiervoor is uiteraard het coronavirus dat wereldwijd een grote impact heeft gehad op ons dagelijks leven, het functioneren van onze maatschappij en onze economieën en de financiële markten. De economieën kwamen in 2020 voor een groot deel tot stilstand en thuiswerken werd de norm. Financiële markten reageerden negatief op deze enorme crisis. Een ongekend snel en fors ingrijpen van centrale banken (met renteverlagingen en nieuwe obligatie-opkoopprogramma's) en overheden (via programma's die ervoor zorgden dat bedrijven waarvan de economische activiteit was stilgevallen financieel ondersteund werden) bracht echter verlichting.

Hoewel de werkloosheid en de economische schade zeer snel fors opliepen, herstelden financiële markten. De buitengewone stimuleringsmaatregelen in combinatie met het terugschalen van de lockdowns in de zomer en de snelle ontwikkeling van vaccins, zorgden ervoor dat met name de aandelenmarkten razendsnel herstelden van de enorme verliezen die geleden waren.

In de tweede helft van 2020 kwam er naast het coronavirus ook steeds meer aandacht voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Deze verkiezingen leidden tot een overwinning van Joe Biden hetgeen positief ontvangen werd door de financiële markten. Verwacht wordt dat Biden forse en langdurige overheidsinvesteringen zal opstarten hetgeen vooralsnog positief door de financiële markten is ontvangen.

Aandelenmarkten kenden een turbulent jaar. Na een (relatief) rustige start van het jaar, kelderden koersen in korte tijd na het instellen van de lockdowns. Aandelen ontwikkelde markten (MSCI World Index in euro) daalden in korte tijd met maar liefst 33%. Het herstel dat volgde was echter spectaculair. Door snel ingrijpen met ongekenne stimuleringsmaatregelen door centrale banken en overheden en optimisme als gevolg van de ontwikkeling van vaccins stegen de koersen weer en waren de verliezen snel verdwenen. Vanaf het dal in maart 2020 tot aan het einde van het jaar stegen aandelen met ruim 48%. Over het gehele jaar was het rendement 6% (MSCI World Index in euro).

De verschillen tussen landen waren echter groot. De Amerikaanse aandelenmarkt, gedreven door een grote technologiesector, behaalde over 2020 een rendement van bijna 9% (S&P 500-index in euro). Het rendement voor Europese aandelen bleef daarbij achter en kwam uit op een rendement van -3% (MSCI Europe Index in euro). Opkomende markten zaten daar tussenin en behaalden een rendement van 8,5% (MSCI Emerging Markets Index in euro).

Nog grotere verschillen in rendement waren waar te nemen tussen sectoren. Sectoren die konden profiteren van lockdowns en thuiswerken, zoals de technologiesector en consumentengoederen, lieten positieve rendementen zien van 40% tot 50%. Sectoren die veel last hadden van de gevolgen van het coronavirus, zoals de energiesector en de reisbranche, verloren tientallen procenten.

Rentemarkten vertoonden tot april een min of meer gelijk verloop met aandelen, met een sterke daling van de rente in maart en een snel daaropvolgende stijging van de rente. Daarna bewoog de rente echter zijwaarts, terwijl aandelen bleven doorstijgen. De duidelijke indicatie van centrale banken dat de rente voor lange tijd laag gehouden zou worden, maakte dat de rente gedurende de rest van het jaar op zeer lage niveaus bleef. Dit gold met name voor de rentes in de EU-landen. De rente in de VS liet tegen het einde van het jaar een licht stijgende trend zien, vooral nadat Biden de Amerikaanse presidentsverkiezingen had gewonnen en markten (als gevolg van een verwachting voor vergaande overheidsinvesteringen) hogere inflatie inprijsden.

De Duitse 10-jaarsrente startte het jaar op -0,2% en eindigde 2020 op een zeer laag niveau van -0,6%. De Amerikaanse 10-

jaarsrente begon het jaar op een hoger niveau van 1,9% en liet een per saldo sterkere daling zien tot 0,9%.

De totale beleggingsportefeuille van het fonds behaalde een rendement van 12,2%. Het vermogen van het fonds was per ultimo december € 5,5 miljard.

De beleidsdekkingsgraad daalde per saldo in 2020 van 109,0% naar 105,1%. De actuele dekkingsgraad steeg echter van 111,4% naar 112,2%. De belangrijkste factor voor de stijging van de actuele dekkingsgraad waren de per saldo gestegen aandelenmarkten.

Gevoerd beleid

Het in 2020 gevoerde beleggingsbeleid hebben we vastgelegd in het beleggingsplan en de beleggingsrichtlijnen. De investment beliefs zijn een belangrijke leidraad geweest bij de totstandkoming van het strategische beleggingsbeleid op basis van de ALM-studie die in 2017 is verricht. In 2020 is de ALM-studie opnieuw uitgevoerd, wat niet leidde tot een andere invulling van de strategische portefeuille. In de studie is het strategische beleggingsbeleid getoetst aan de risicohouding van het fonds, alsmede een aantal door het fonds uitgewerkte stress-scenario's. Het strategische beleggingsbeleid is niet aangepast.

Hieronder is het strategisch beleggingsbeleid weergegeven:

Zakelijke waarden	45%
Vastrentende waarden	55%

Onder vastrentende waarden vallen de relatief veilige categorieën staatsobligaties, hypotheek, bedrijfsobligaties maar ook meer risicovolle hoogrentende obligaties in de categorie emerging market debt. Onder zakelijke waarden vallen aandelen, vastgoed, private equity en infrastructuur.

We hebben in 2020 conform het strategisch beleggingsbeleid het renterisico afgedekt voor 55,8% (op marktbasis). Voor de indeling van de portefeuille is een match- en returnportefeuille gehanteerd. De relatief veilige vastrentende waarden zijn onderdeel van de matchportefeuille, de hoogrentende vastrentende waarden en zakelijke waarden zijn onderdeel van de returnportefeuille. Alle beleggingen hebben het doel de verplichtingen te betalen. Het doel van de matchportefeuille is daarbij het verminderen van het renterisico en het doel van de returnportefeuille is het genereren van extra rendement voor herstel, indexatie en het betaalbaar houden van de regeling.

De behaalde rendementen

Het totale rendement over 2020 kwam uit op 12,2%. Dit is als volgt opgebouwd:

	portefeuille	benchmark	verschil
Returnportefeuille (inclusief valuta-afdekking)	8,7%	8,4%	0,3%
Aandelen	7,3%	7,2%	0,1%
Hoogrentende obligaties	-6,0%	-5,9%	-0,1%
Vastgoed SAREF	3,9%	3,9%	0,0%
Vastgoed Bouwinvest	6,8%	6,8%	0,0%
Infrastructuur	1,1%	-0,1%	1,2%
Venture capital	21,0%	-3,2%	25,0%
Onderhandse leningen	-3,3%	0,6%	-3,9%
Private equity	3,4%	-3,2%	6,8%
Matchportefeuille (inclusief renteafdekking)	15,0%	14,9%	0,1%
Staatsobligaties, liquiditeiten en swaps	30,2%	30,2%	0,0%
Bedrijfsobligaties	3,7%	2,9%	0,8%
Hypotheek particulier	2,4%	3,6%	-1,1%
Hypotheek zakelijk	2,1%	1,0%	1,2%
Totaal	12,2%	11,8%	0,4%

Het rendement op aandelen kwam uit op 7,3%. De aandelen uit opkomende landen presteerden met 4,3% het slechtst. De vastgoedbeleggingen behaalden net als vorig jaar een hoog rendement als gevolg van de ontwikkelingen op de Nederlandse woningmarkt. De categorie venture capital bestaat uit deelnemingen in twee Nederlandse stadsherstelfondsen en beslaat minder dan 0,1% van het vermogen.

In de matchportefeuille was het rendement op Eurostaatsobligaties positief als gevolg van de gedaalde rente.

De performance van de vermogensbeheerders wordt beoordeeld ten opzichte van de benchmark, gebaseerd op het gemiddelde marktrendement. De portefeuille wordt overwegend passief belegd en derhalve is de performance van de verschillende liquide beleggingscategorieën vrijwel gelijk aan het rendement van de respectievelijke benchmarks. Doordat de beleggingen overwegend passief zijn, zijn de vermogensbeheerkosten lager dan wanneer er actief belegd zou worden.

Z-Score

De z-score wordt ieder jaar berekend en laat het verschil zien tussen het werkelijke rendement van de portefeuille en het rendement van de benchmark. Een positief getal betekent dat de beleggingen beter hebben gereundeerd dan de markt. Bij een negatief getal geldt het omgekeerde. Bij de berekening worden ook de kosten meegenomen. De z-score voor het jaar 2020 bedraagt 0,24.

Ook stellen we elk jaar de cumulatieve performancetoets van het fonds vast. De cumulatieve performancetoets wordt over een periode van vijf jaar bepaald. Als de performancetoets gemeten over vijf jaar lager is dan nul hebben we onvoldoende gepresteerd. Als dat het geval is, zijn werkgevers niet meer gebonden aan onze verplichtstelling. Dat wil zeggen dat zij dan, onder bepaalde voorwaarden, ervoor mogen kiezen hun pensioenregeling ergens anders onder te brengen. Onze cumulatieve performancetoets over de periode 1 januari 2016 tot en met 31 december 2020 is 0,50.

Beleid verantwoord beleggen

Wij geloven dat verantwoord beleggen bijdraagt aan verantwoorde, stabiele en goede beleggingsresultaten en dat daarmee tevens uitdrukking wordt gegeven aan onze maatschappelijke betrokkenheid. Gedurende 2020 hebben we aandacht besteed aan het in kaart brengen van het duurzaamheidsrisico in de portefeuille en zijn met de vermogensbeheerders en fiduciair manager afspraken gemaakt ten aanzien van de verdere implementatie van het beleid van het pensioenfonds. Daarbij zijn de ontwikkelingen op dit gebied meegenomen zoals IORP II, het IMVB-convenant en de Sustainable Development Goals (SDG's).

Terugblik verantwoord beleggen 2020

We hebben voor de invulling van de beleggingsportefeuille fondsen geselecteerd die onze ambities op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen reflecteren. Een belangrijk thema voor ons is klimaatverandering. Een van de doelstellingen van de aandelenportefeuille is de CO₂-uitstoot van de aandelen in de beleggingsportefeuille te halveren in 2030 ten opzichte van 2014. Door aandelen te verkopen van de meest vervuilende ondernemingen in de meest vervuilende sectoren (energie, materialen en nutsbedrijven), verlaagt onze vermogensbeheerder de CO₂-uitstoot van de beleggingsportefeuille. Daarnaast wordt de dialoog aangegaan met de ondernemingen waarvan we aandelen verkopen om deze ondernemingen te stimuleren om minder CO₂ uit te stoten.

Onze ervaringen met CO₂-reductie over de afgelopen jaren geven aan dat het verloop onvoorspelbaar kan zijn. In 2018 werd de CO₂-intensiteit steeds hoger, terwijl in 2020 door onvoorziene omstandigheden deze meer daalde dan verwacht. Dit onderstreept dat we terughoudend moeten zijn met harde conclusies op basis van één getal.

Daarnaast meten we ook de rendementsbijdrage van de CO₂-reductie op de aandelenportefeuille. Deze is over de afgelopen jaren met 0,06% per jaar licht positief en constant geweest. Dit is in lijn met het beoogde plan: een forse reductie in de CO₂-voetafdruk van de aandelenportefeuille bewerkstelligen, zonder negatieve bijdrage aan het risico en rendement. Deze doelstelling is dus over beide dimensies behaald.

Beleggingen die niet bij onze doelstellingen passen, willen we voorkomen. Daarom sluiten we ondernemingen uit die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens en tabak. We beleggen niet in staatsobligaties van landen die zijn onderworpen aan sancties van de VN Veiligheidsraad of de Europese Unie (EU). Als blijkt dat ondernemingen een verhoogd ESG-risico hebben wordt eerst de dialoog aangegaan om verbeteringen te bereiken bij de onderneming. Indien dit niet lukt, sluiten wij deze ondernemingen uit.

Actief aandeelhouderschap

Wij zijn aandeelhouder van ongeveer 2.700 beursgenoteerde ondernemingen. We zetten onze invloed als aandeelhouder actief in om verbeteringen op ESG-gebied te realiseren om op deze manier bij te dragen aan de kwaliteit, duurzaamheid en continuïteit van ondernemingen en de maatschappij.

Betrokken aandeelhouderschap vereist uithoudingsvermogen en vraagt de inzet van hoogwaardige kennis om een vruchtbare dialoog met een ondernemingsbestuur te kunnen voeren en maximale invloed uit te oefenen. Ondernemingen zijn gebaat bij kritische, actieve aandeelhouders die prikkelen tot meer sturing op duurzaamheid. We streven hierbij naar coalities met andere institutionele beleggers om de dialoog aan te gaan. Dit vergroot onze impact doordat het totale aandeel groter is.

Wij streven naar focus in de engagementactiviteiten. Hiertoe heeft onze vermogensbeheerder engagementprogramma's opgesteld die zich richten op onderdelen binnen de thema's: Klimaatverandering, vervuiling en uitstoot, Waterschaarste, Gezondheidszorg, Waarborgen van mensenrechten, Goed ondernemingsbestuur en Stabiel financieel stelsel. De gesprekken in het kader van dit programma kunnen gericht zijn op het:

- *Beperken van risico's*: de status van het beleid en controlemechanismen om ESG-risico's voldoende te beheersen, zoals:
 - o Buitensporig beloningsbeleid
 - o Onvoldoende naleven van arbeidsrechten in de toeleveringsketen.

- *Oplossen van problemen*: als er toch iets mis is gegaan (of het daarop lijkt), wordt overgegaan tot het voeren van gesprekken met individuele ondernemingen.
- *Benutten van kansen*: adresseren van mogelijkheden, bijvoorbeeld de dialoog die de vermogensbeheerder met veel farmaceutische ondernemingen voert over het verbeteren van toegang tot gezondheidszorg in ontwikkelingslanden.

Hieronder is als voorbeeld een inkijkje in het engagement opgenomen, dat - in het kader van de coronapandemie - is uitgevoerd door onze belangrijkste vermogensbeheerder PGGM.

COVID-19-engagement door PGGM

2020 stond ook voor PGGM voor een groot deel in het teken van de COVID-19-pandemie. In zo'n gezondheidscrisis zijn het ondernemingen in deze sector die het verschil kunnen maken. Zodoende kwamen ondernemingen die zich bezighouden met gezondheidszorg veelvuldig in het nieuws; of het nu bijvoorbeeld testmaterialen betrof van Roche of beademingsapparatuur van Philips. Wij hebben in 2020 veel gesprekken gevoerd met ondernemingen over wat zij kunnen doen om de pandemie te helpen bestrijden. Het onderwerp van gesprek varieerde van onderlinge samenwerking en het beschikbaar houden van reguliere zorg, tot het betaalbaar maken van een eventueel vaccin. Vanaf het begin van de vaccinontwikkeling hebben wij farmaceuten gewezen op de prijsstelling, de benodigde productiecapaciteit (en het delen hiervan) en de distributie-infrastructuur. Ook hebben wij ons in breder verband aangesloten bij een coalitie van beleggers die het belang van het beschermen en ondersteunen van de eigen werknemers en de productieketen benadrukt.

De COVID-19-pandemie heeft niet alleen gevolgen voor de gezondheidszorg, maar heeft ook een grote sociale impact. Dat raakt ook de ondernemingen waarin PGGM Vermogensbeheer belegt. Denk daarbij aan de gezondheid en de veiligheid van werknemers. In de vleesverwerkende industrie bleken bijvoorbeeld grote aantallen werknemers besmet met COVID-19. Ook zijn er ondernemingen die in economisch zwaar weer zijn geraakt door het wegvallen van de vraag naar hun producten, zoals de horeca of de toeristische sector. Daar dreigen veel werknemers hun baan te verliezen of zijn die al kwijtgeraakt.

In 2020 zijn wij samen met een aantal andere beleggers een engagementprogramma begonnen, 'Pandemic Resilient 50', om de sociale impact van de COVID-19-pandemie te adresseren. De coalitie heeft drie doelstellingen:

1. **Human capital**: het goed omgaan met personeel, bijvoorbeeld door het aanbieden van ziekteverlof, een eerlijk loon en het voorkomen van ontslagen;
2. **Board accountability**: het bestuur van ondernemingen verantwoordelijk houden, bijvoorbeeld voor het maken van noodplannen en het adresseren van risico's tijdens de pandemie;
3. **Financial alignment**: door beslissingen over kapitaalallocatie, waaronder beloning van bestuurders, investeringen, dividenden, terugkoop van eigen aandelen, fusies en overnames, aflossing van schulden en of een bedrijf financiële steun heeft aanvaard. Ook is niet duidelijk of PGGM dat wil stimuleren of juist niet.]

Stemmen

Door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen oefenen wij als aandeelhouder onze invloed uit op de ondernemingen waarin wij beleggen. Stemmen stelt ons in staat om richtinggevende invloed uit te oefenen op tal van thema's: strategisch, financieel en maatschappelijk. Als basis voor het stemgedrag stelt PGGM Vermogensbeheer jaarlijks, samen met onder andere ons pensioenfonds, een Stemrichtlijn op, waarin is vastgelegd wat de visie is. De stemuitvoering is grotendeels geautomatiseerd. Uitgangspunt is dat er gestemd wordt zoals geadviseerd door onze stembestedingsverlener, gebaseerd op de stemrichtlijn. We monitoren de stemactiviteiten actief op basis van meerdere stembestedingsverleners en bronnen. In voorkomende gevallen voert PGGM ook het woord op aandeelhoudersvergaderingen om zo onze stem kracht bij te zetten en publiekelijk het debat te voeren met bedrijven waarin wij geïnvesteerd hebben. Dit geldt in het bijzonder voor Nederlandse ondernemingen.

De risico's van een veranderend klimaat

Klimaatverandering is een urgente zaak. Welke impact heeft de overgang naar een duurzame wereld op de samenleving? Wat zijn de gevolgen voor de economie? Als langetermijnbeleggers zijn dit belangrijke vragen voor ons. Klimaatverandering is al jaren een aandachtsgebied voor ons. De relatie tussen klimaatverandering en beleggen is tweeledig. Aan de ene kant hebben onze

beleggingskeuzes impact op het klimaat. Wij voelen een maatschappelijke verantwoordelijkheid om onze negatieve impact op het klimaat te verlagen en de positieve impact te vergroten. Aan de andere kant hebben klimaatverandering en maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan, een impact op de waarde van onze beleggingen. Het is onze verantwoordelijkheid deze effecten te begrijpen en hierop in te spelen.

In samenwerking met onze fiduciair manager hebben wij een integrale ESG-riscoscan ontwikkeld om aanvullend inzicht te krijgen in de klimaatrisico's van de portefeuille. Hierbij is met name aandacht besteed aan de transitierisico's die met een veranderd klimaat samengaan. Als methodiek is hierbij aangesloten bij de methodiek die DNB heeft toegepast in de stress-testing van pensioenfondsen in 2018.

Vooruitzichten

De verwachting van de markt is dat tegen het einde van 2021 de economische activiteit op hetzelfde peil als vóór COVID-19 zal liggen. Dat betekent niet dat het leven weer normaal wordt. We zullen jaren met COVID-19 en zijn varianten moeten leren leven.

De verwachting van de markt is dat de economie van de EU met ruim 7% is gekrompen en die van de VS met 3,5%. De verwachting voor 2021 is echter dat, in navolging van de economie van China (dat snel herstelde van de coronacrisis en in 2020 met 2% groeide), de economieën van de EU en de VS met ruim 4-5% zullen groeien. Met name in de tweede helft van 2021 wordt een fors herstel verwacht van de dienstensector als de lockdowns achter de rug zijn en consumenten hun 'uitgestelde vraag' inhalen.

Voor de nabije toekomst laten de niveaus van de inkoopmanagersindices (PMI's) zien dat de VS er beter voorstaat dan Europa en, misschien verrassend, het VK er beter voorstaat dan de eurozone. De VS hebben het tot nu toe in de pandemie beter gedaan dan Europa. Deels omdat ze een flexibelere economie hebben, niet in de laatste plaats vanwege de enorme hoeveelheid fiscale stimuleringsmaatregelen.

We hebben al een stijging gezien van de verwachte (break-even)inflatie in de VS en Europa. Maar de Fed heeft tot dusver de rente onder controle kunnen houden, ondanks alle ophef over de 10-jaarsrente in de VS die begin dit jaar boven de 1% uitkwam. Het resultaat is dat de rente op TIPS – inflatiegerelateerde staatsobligaties – in het begin van 2021 recorddieptepunten hebben bereikt. Dat is goed nieuws voor de risicovolle beleggingscategorieën, maar als de zorgen over de inflatie toenemen, worden de rentecurves steiler en kunnen we de reële rente zien stijgen naarmate de markt nerveus begint te worden over de noodzaak van de Fed om de rente te verhogen. De markt verwacht niet dat de inflatie structureel zal oplopen, maar als beleggers nerveus worden over (potentieel) hogere renteniveaus, heeft dit een negatieve invloed op de kapitaalmarkten.

4 Integraal Risicomanagement

4.1 Inrichting risicobeleid

Risicomanagement is voor ons een belangrijk onderdeel van de besluitvorming en uitvoering. Het draagt bij aan het realiseren van de doelstellingen van het fonds, een beheerste en integere bedrijfsvoering en aan het voldoen aan wet- en regelgeving. Het stelt ons in staat om ons over onze risicobeheersing te verantwoorden. Wij streven ernaar ons integraal risicomanagement continu te verbeteren als onderdeel van de strategische en operationele processen.

Risicogovernance

Wij hebben het risicomanagement ingericht langs de 'three lines of defence'. Het bestuur vormt met het dagelijks bestuur, de Beleggingsadviescommissie en de Communicatie- en Pensioencommissie de eerste lijn. Als bestuur zijn we gezamenlijk eindverantwoordelijk voor het risicomanagement. Het dagelijks bestuur, de Beleggingsadviescommissie en de Communicatie- en Pensioencommissie hebben een uitvoerende en monitorende verantwoordelijkheid voor de risicobeheersing binnen de reikwijdte van de commissies. Vanuit deze rol zien de commissies tevens toe op het risicomanagement bij onze dienstverleners.

De sleutelfuncties Risicobeheer en Actuarieel en de compliancefunctie vormen de tweede lijn. Het houderschap van de sleutelfuncties Risicobeheer en Actuarieel is belegd bij één bestuurslid. Dit bestuurslid is tevens verantwoordelijk voor compliance (gezamenlijk sleutelfunctiehouder RAC). De vervulling van deze functies is ondergebracht bij Sprenkels & Verschuren.

De sleutelfunctie RAC heeft een adviserende, uitdagende en toetsende rol richting de eerste lijn. Vanuit deze rol ziet de sleutelfunctie RAC toe op het dagelijks bestuur, de Beleggingsadviescommissie en de Communicatie- en Pensioencommissie, toetst de sleutelfunctie RAC adviezen uit de commissies aan het risicomanagementbeleid en adviseert de sleutelfunctie RAC het bestuur gevraagd en ongevraagd over risicomanagement. De sleutelfunctie RAC beheert daarnaast het integraalrisicomanagementbeleid. De sleutelfunctie RAC wordt in zijn taak ondersteund door de Risicocommissie.

De derde lijn wordt gevormd door de sleutelfunctie Interne audit. De sleutelfunctie Interne audit toetst de eerste en tweede lijn. Het houderschap van de sleutelfunctie wordt vanaf juni 2020 ingevuld door een externe specialist. Tot die tijd heeft de heer Parènt deze functie waarnemend vervuld. De vervulling van deze functie is belegd bij accountantskantoor Mazars.

De risicogovernance is verankerd in de reglementen van het bestuur en de commissies, charters van de sleutelfuncties en onder meer in het integraalrisicomanagementbeleid.

Risicomanagementstrategie

De missie, visie en strategische doelstellingen en de risicohouding van het fonds zijn leidend voor de mate waarin we financiële en niet-financiële risico's wensen te lopen. Dit is geformuleerd als kaderstellende risicobereidheid. De risicohouding van het bestuur die is gespecificeerd naar vier risicodomeinen is in zijn geheel als kritisch aan te merken. De risicobereidheid wordt weergegeven door middel van risicobereidheidsprincipes en verder geconcretiseerd door middel van risicotolerantiegrenzen.

Risicoprocessen

We hanteren een integrale risicomanagementmethodiek die verankerd is in de strategische en operationele besturing van het fonds. Daardoor worden weloverwogen keuzes gemaakt ten aanzien van het gewenste geheel van beheersmaatregelen die bijdragen aan het 'in control' zijn. Door het op structurele wijze en uniform in kaart brengen van de risico's en de effectiviteit van de getroffen beheersmaatregelen hebben we inzicht in de mate waarin we onze organisatie beheersen. Dit raamwerk is de basis waarop we

beslissingen nemen.

Risico-identificatie

We maken gebruik van een dynamisch risicomangementraamwerk voor de strategische en operationele risico's. Periodiek worden de mogelijke risico's en scenario's, de daarop van toepassing zijnde beheersmaatregelen en de nog openstaande acties vastgesteld.

Maken van de risico-inschattingen

Risico's worden kwalitatief beoordeeld op basis van de waarschijnlijkheid van het optreden van de gebeurtenis en de impact daarvan op het behalen van de strategische doelstellingen. Hierbij maken we een onderscheid tussen het inherente risico, het restrisico en het gewenste risico.

Het inherente risico is het risico zonder rekening te houden met eventuele beheersmaatregelen die het bestuur treft om de waarschijnlijkheid en/of impact te beperken. Het inherente risico is afhankelijk van de context waarbinnen het fonds opereert en de doelstellingen. Het restrisico is het risico dat overblijft nadat is gereageerd op het inherente risico. Indien het restrisico op basis van de risicobereidheid (nog) niet acceptabel is, worden aanvullende acties gedefinieerd om tot het gewenste risico te komen. Risico-inschattingen, beheersmaatregelen en acties kunnen wijzigen naar aanleiding van interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Integraal risicomangement is daardoor een continu proces van risicoanalyse, inrichten, uitvoeren, rapporteren en bijsturen. We maken hierbij gebruik van een jaarplan integraal risicomangement.

Risicobewustzijn

Integraal risicomangement kan alleen effectief zijn als het gedragen wordt door het gedrag van bestuursleden, medewerkers en stakeholders. Wij streven naar een cultuur waarin transparantie, een constructief-kritische houding naar elkaar en integriteit vanzelfsprekend zijn. We zijn ons bewust van onze voorbeeldrol en geven hier onder meer vorm aan door bij voorgenomen besluiten een expliciete risico-overweging op te nemen met een toets door een van de commissies. We zien toe op een effectieve rolverdeling tussen de commissies onderling en nemen risicomangement mee bij de zelfevaluaties van het bestuur en de commissies.

4.2 Effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer

Wij hebben als bestuur de ambitie om op het gebied van de effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer in ieder geval het volwassenheidsniveau 3 ('voldoende' - gestructureerd en geformaliseerd) te bereiken. Deze ambitie heeft het bestuur reeds grotendeels bereikt.

De algehele effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer door het fonds worden vanuit verschillende invalshoeken jaarlijks geëvalueerd. De beoordeling van de effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer van het fonds is onderdeel van de zelfevaluatie van de commissies en het bestuur. Daarnaast evalueert de RAC-functie de effectiviteit en doelmatigheid onafhankelijk van de zelfevaluatie van het bestuur. In 2020 heeft de sleutelfunctie Interne audit tevens een interne audit uitgevoerd op de opzet en werking van het risicomangementraamwerk.

Het bestuur heeft in 2020 structureel aandacht gehad voor zowel strategisch risicomangement als operationeel risicomangement. Het fonds heeft daarbij aandacht gehad voor het versterken van de strategische cyclus. Mede in het kader van de eigenrisicobeoordeling heeft het bestuur het strategisch kader herijkt. Het bestuur heeft de vastgestelde risicohouding tegen het licht gehouden en de strategische doelstellingen (her)bevestigd. In aanloop naar 2020 heeft het fonds onderkend dat de aantoonbaarheid van het operationele risicomangement kon worden versterkt. Dit heeft in 2020 de aandacht gekregen en is verbeterd. De operationele risico's worden door de commissies structureel gemonitord. Om de effectiviteit van het operationeel risicomangement te versterken is de samenwerking en interactie tussen het dagelijks bestuur, de Beleggingsadviescommissie en de Communicatie- en Pensioencommissie en de RAC-functie(s) geïntensiveerd. De samenwerking tussen de actuariële functies

(uitvoerend actuaire, adviserend actuaire, actuariële functie en certificerende actuaire) is er op gericht het bestuur optimaal in control te laten zijn over de actuariële risico's en daarbij is tevens de ambitie dat de actuariële functie de pré-certificering doet, voor het eerst over 2020.

De commissies geven steeds zichtbaarder invulling aan de verantwoordelijkheden ten aanzien van de operationele risico's.

Vervolg

In 2021 wordt de ontwikkeling voortgezet om tot een volledig geïntegreerde tweedelijns RAC-functie te komen met de ambitie om met name het strategische risicomangement binnen het fonds (op bestuursniveau) verder te versterken.

De operationele risicomangementcyclus wordt verder versterkt door de monitoring van risico's op het gebied van IT, integriteit en AVG meer te integreren in de risicomangementcyclus.

Daarnaast zal er in 2021 veel aandacht zijn voor de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Het beheersen van de daarmee gepaard gaande risico's zal veel aandacht vragen van het bestuur en andere betrokkenen bij de transitie. Risicomangement zal een belangrijk en zichtbaar onderdeel zijn.

4.3 Ontwikkelingen 2020

Het bespreken van risico's is in elke bestuursvergadering een vast agendapunt geweest. Bij dit agendapunt heeft iedereen punten kunnen inbrengen die mogelijk een risico vormen. Onderwerpen die hierbij zijn besproken, zijn onder andere de coronacrisis, de ontwikkelingen op de financiële markten, ESG en maatschappelijk verantwoord beleggen, de wisselingen in de bezetting van het bestuur in het begin van het jaar en de Wet toekomst pensioenen. Daarnaast hebben we in 2020 aandacht gehad voor strategische vraagstukken.

Een belangrijk hulpmiddel voor het onderzoeken en de beoordeling van de financiële risico's is de ALM-studie. Het bestuur heeft in 2020 conform de driejaars cyclus opnieuw een ALM-studie uitgevoerd met als doel te bepalen of het huidige strategische beleggingsbeleid voldoet aan de doelstellingen en risicohouding van het pensioenfonds. Op basis van een vergelijking van de resultaten van het huidige beleid en diverse varianten, heeft het bestuur besloten het bestaande beleggingsbeleid te handhaven.

Beoordeling belangrijkste risico's

Door de ontwikkelingen op de financiële markten, de lage rentestand en de volatiliteit op de beurzen, hebben we het renterisico en het marktrisico als hoogste financiële risico's van het fonds aangemerkt. Deze risicocategorieën worden continu door de Beleggingsadviescommissie gemonitord. Steeds wordt beoordeeld of de risico's nog goed worden beheerst. Tevens worden risico's integraal bekeken en beoordeeld op basis van het beleggingsbeleid en het risicomangementbeleid.

Uitvoering beleid beheersing renterisico

Als de rente verandert, verandert ook de waarde van onze verplichtingen. Als de rente met 1% daalt, nemen de verplichtingen met ongeveer 20,8% in waarde toe. Deze 20,8 wordt ook wel de duration of rentegevoeligheid genoemd. De rentegevoeligheid vormt een groot risico voor het pensioenfonds en daarom dekken wij een deel van dit risico af. Het beleid is vastgesteld op basis van de ALM-studie die in 2020 opnieuw is herijkt. Op basis van de resultaten van de ALM-studie heeft het bestuur besloten om het afdekkingspercentage te handhaven op 55,8% van de rentegevoeligheid van de verplichtingen op basis van de marktrente, hetgeen correspondeert met 70% op UFR-basis. De feitelijke afdekking op basis van de marktrente per einde van het jaar was gelijk aan 56,4%. Rond het doelpercentage geldt een bandbreedte waarbinnen het feitelijke afdekkingspercentage zich moet bevinden. Deze bandbreedte is vastgesteld op +/- 4%.

De renteafdekking is ingericht op basis van vijf looptijdenbuckets om zodoende een hoge effectiviteit van de afdekking te bewerkstelligen, ongeacht voor welke rentelooptijden de veranderingen in de rentecurve zich voordoen. Daarbij wordt ook een

bandbreedte per looptijdenbucket aangehouden voor tijdige bijsturing. Dit beleid is vastgelegd in de beleggingsrichtlijnen.

De uitvoering van het rentebeleid is uitbesteed aan BMO Global Asset Management op basis van de beleggingsrichtlijnen. Over de uitvoering wordt door BMO gerapporteerd in de vermogensbeheerrapportages die maandelijks en per kwartaal worden ontvangen. Daarnaast wordt per kwartaal een risicorapportage ontvangen waarin BMO meer gedetailleerd rapporteert over de renteposities en gevoeligheden. Het fonds heeft in 2020 de beheersing van het renterisico conform het beleid uitgevoerd binnen de gestelde risicolimieten en -grenzen.

Uitvoering beleid beheersing marktrisico

Op basis van de ALM-studie in 2020 is eveneens besloten om de strategische verdeling tussen de vastrentende (match) en zakelijke waarden (return)portefeuille te handhaven op 50% vs. 50%. Het vermogen dat is belegd in de returnportefeuille, bestaat uit zakelijke en vastrentende waarden. De feitelijke omvang van deze portefeuille varieert vanwege marktontwikkelingen, maar dient zich te bevinden tussen 47% en 53%. Als de omvang van deze portefeuille zich daarbuiten bevindt, moet dit binnen drie maanden worden hersteld. Dit is in onze beleggingsrichtlijnen vastgelegd. De uitvoering is uitbesteed aan BMO.

In de vermogensbeheerrapportages die op maand- en kwartaalbasis worden ontvangen, rapporteert BMO over de omvang van de returnportefeuille ten opzichte van het vermogen van het fonds. De custodian rapporteert hierover in de maandelijkse compliancerapportage.

In het eerste kwartaal van 2020 heeft zich als gevolg van de sterke koersbewegingen in de financiële markten door de COVID-19-crisis een overschrijding van de bandbreedtes voorgedaan. Conform het herbalanceringsbeleid is de overschrijding tijdig hersteld en zijn de wegingen van de portefeuille binnen de vastgestelde bandbreedtes gebracht. In de rest van het jaar hebben zich geen overschrijdingen van bandbreedtes meer voorgedaan.

COVID-19

Daarnaast heeft 2020 in het teken gestaan van het managen van de risico's als gevolg van de coronacrisis. Meer hierover is te vinden op pagina 6 van het bestuursverslag.

4.4 Belangrijkste onzekerheden en vooruitblik 2021

Wij volgen de ontwikkelingen die zich afspelen in en om het pensioenlandschap, binnen de branche en binnen het fonds op de voet en bespreken deze op regelmatige basis tijdens bestuursvergaderingen. Deze ontwikkelingen kunnen kansen bieden, maar ook de nodige onzekerheden met zich meebrengen. Wij zien voor 2021 een aantal onzekerheden voor het fonds.

In 2021 hebben we onverminderd aandacht voor de ontwikkelingen rond het nieuwe pensioenstelsel en de bewegingen op de financiële markten. Ook zullen ESG-risico's, integriteitsrisico's, IT- en cybersecurityrisico's en datakwaliteit onze aandacht krijgen. Daarnaast zullen diverse strategische vraagstukken onze aandacht hebben en zal voor de eerste keer de wettelijk verplichte eigenrisicobeoordeling worden uitgevoerd en afgerond.

Wet toekomst pensioenen

De aanstaande veranderingen in het pensioenstelsel brengen veel onzekerheden met zich mee. De overgang naar het nieuwe pensioenstelsel wordt beschouwd als een zeer ingrijpend en complex proces, waarbij een groot beroep wordt gedaan op het verandervermogen van pensioenfondsen en hun uitvoerders. De consequenties van de keuzes naar aanleiding van het nieuwe stelsel hebben potentieel grote impact op de deelnemers en organisatie van het fonds. Er is nog veel niet duidelijk en er bestaan veel afhankelijkheden, waarbij verschillende belanghebbenden zijn betrokken. Het bestuur voorziet risico's op het gebied van communicatie, besturing en de financiële doelstellingen van het fonds.

De complexiteit van de nieuwe regeling en de verwachtingen die deelnemers en werkgevers mogelijk hebben, zullen veel vragen

van de communicatie door het fonds. Gebrek aan goede communicatie over de nieuwe regeling kan het draagvlak voor het nieuwe contract negatief beïnvloeden. Ook de effectiviteit van de besturing en besluitvorming kan onder druk komen te staan als gevolg van onder andere de complexiteit van de besluiten inzake de uit te voeren pensioenovereenkomst door veranderende rollen van de verschillende stakeholders. Het fonds gaat de komende jaren een complex transitietraject in, terwijl de reguliere besturing en uitvoering ook door dient te gaan.

De risico's inzake het nieuwe pensioenstelsel worden beheerst middels de inrichting van een gestructureerd transitietraject, met de sociale partners en de uitvoerder.

Financiële ontwikkelingen

Ondanks dat de beurzen zich behoorlijk hersteld hebben en de dekkingsgraad hierdoor gestegen is, zorgen de ontwikkelingen op de financiële markten, de lage rentestand en de volatiliteit op de beurzen voor onzekerheden voor het fonds op financieel vlak, ook door de nog onzekere gevolgen van de coronacrisis. De Wet toekomst pensioenen zorgt voor een ingrijpende wijziging van de financiële opzet.

De financiële ontwikkeling en positie van het fonds is van meerdere factoren afhankelijk. De rente is in het vierde kwartaal van 2020 gedaald. Daarnaast hebben de performance van de beleggingen en de overstap naar de nieuwe AG-prognosetafel 2020 een positieve impact gehad, waardoor de dekkingsgraad per saldo is gestegen. De vooruitzichten op (middel)lange termijn blijven onzeker.

5 Organisatie

5.1 Over het fonds

5.1.1 Naam en vestigingsplaats

Ons fonds is opgericht op 26 juni 1958 en statutair gevestigd in Harderwijk. Bij de Kamer van Koophandel staan we onder nummer 41199584 ingeschreven. De laatste statutenwijziging vond plaats in januari 2021.

5.1.2 Verplichtstelling

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft onze regeling verplicht gesteld voor bureaus die zich voornamelijk bezighouden met architectenwerkzaamheden. In 2020 hebben wij onze representativiteit opnieuw aangetoond waardoor de pensioenregeling geldt voor alle werkgevers en werknemers die onder de werkingssfeer vallen. Dit is het geval als hoofdzakelijk architectenwerkzaamheden worden uitgevoerd. Dit betekent dat 50% of meer van de te besteden uren architectenwerkzaamheden betreffen. Aan de hand van SBI-codes en KVK-inschrijvingen doen we continu onderzoek of er bureaus zijn die zich ten onrechte niet aangemeld hebben.

Er is een aantal redenen waarom het systeem van verplichtstelling in het leven is geroepen en waarom wij vinden dat de verplichtstelling de belangen van de deelnemers dient.

- Gedeelde kosten: wij voeren voor een grote groep dezelfde regeling uit. De kosten worden op deze manier gedeeld met meerdere bureaus. Samen pensioen regelen en beleggen is goedkoper.
- Gedeelde risico's: wij beleggen een deel van de premie. Beleggen is nodig om de pensioenen betaalbaar te houden. De risico's worden solidair verdeeld over een grote groep, over een langere periode en over verschillende generaties.
- Verantwoord werkgeverschap: Omdat we voor alle bureaus in de architectenbranche de pensioenregeling op dezelfde manier regelen, gaat dit niet ten koste van de onderlinge concurrentiepositie van bureaus.
- Gezamenlijke inspraak: zowel de bureaus als de deelnemer dragen bij in de premie. Beide belangen worden in het bestuur en het verantwoordingsorgaan evenwichtig vertegenwoordigd en behartigd.

5.1.3 Onze doelstelling

Ons fonds heeft als doel alle belanghebbenden te beschermen tegen de geldelijke gevolgen van ouderdom, arbeidsongeschiktheid en overlijden.

5.1.4 Onze missie

Om richting te geven bij besluiten hebben wij een missie opgesteld. De deelnemer van het fonds staat hierbij centraal. Wij voeren op verzoek van sociale partners en op basis van het door hen vastgestelde risicoprofiel de pensioenregeling uit voor de (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers uit de architectenbranche. Dit doen we duurzaam, met helpende service, heldere

communicatie en tegen een stabiele en aanvaardbare premie, acceptabele kosten en uitlegbare risico's. Wij willen (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers van alle generaties een goed en realistisch toekomstperspectief geven en hen helpen om goed te kunnen investeren in hun tijd later. Ons uitgangspunt daarbij is dat de deelnemers tevreden met pensioen gaan en dit daarna ook blijven.

5.1.5 Onze visie

We zien dat pensioen onzeker geworden is, dat absolute zekerheid geen gegeven meer is en dat pensioenen niet meer automatisch alleen maar stijgen. We zien dat de complexiteit, bestuurskracht en het voldoen aan wet- en regelgeving belangrijk zijn bij afwegingen inzake de zelfstandigheid van ons fonds. Fondsen worden steeds meer een vorm van administratieve solidariteit. We gaan bewust uit van het solidaire beginsel. We zien dat de uitkering van ons fonds slechts een van de zaken is die men ontvangt na het werkzame leven. We geloven dat aandacht nodig is om mensen inzicht en handelingsperspectief op de kwaliteit van hun tijd later te geven. Die mogelijkheden willen we benutten.

We zien dat de architectenbranche erg in beweging is. De veranderende markt dwingt om sneller te veranderen. Er wordt meer flexibiliteit van ons verwacht. Meer arbeidskracht wordt geleverd door zzp'ers. Op termijn zal de omvang van de branche zich mogelijk niet meer verhouden tot de kosten die moeten worden gemaakt om de pensioenregeling optimaal uit te voeren. Draagvlak binnen de branche en herkenbaarheid voor deelnemers dient meegewogen te worden in de toekomstdiscussie.

5.1.6 Omvang van het fonds

Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden

We behoren tot een van de 50 grootste pensioenfondsen van Nederland. Het aantal deelnemers dat bij ons fonds actief pensioen opbouwt, vertoont al weer een paar jaar op rij een stijgende lijn. Eind 2020 waren dit er 9.349. Er is een hoge volatiliteit onder de deelnemers. Een eerste onderzoek toont aan dat herintreders 30% van het aantal starters uitmaken. De coronapandemie heeft niet gezorgd voor een afname van het aantal deelnemers. Het aantal pensioengerechtigden is gestegen naar 13.508. Er zijn 25.334 gewezen deelnemers die onze bedrijfstak hebben verlaten voordat hun pensioenaanspraken tot uitkering zijn gekomen. Zij hebben hun pensioenaanspraken ook niet overgedragen aan een eventuele nieuwe pensioenuitvoerder.

Ongeveer 25% van de technische voorziening is van de actieve deelnemers en 75% is van de pensioengerechtigden en slapers. De man-vrouwverhouding is ongeveer 2 staat tot 1.

Aangesloten bureaus

Het aantal aangesloten bureaus met personeel in dienst is het afgelopen jaar gedaald van 1.380 naar 1.314 eind 2020. De meeste bureaus hebben een tot zes medewerkers in dienst. De zeven grootste bureaus meer dan 70. Bij het CBS stonden in 2020 ruim 5.000 architectenbureaus geregistreerd, waarvan de meeste bureaus met één werkzaam persoon (zzp'ers). Er zijn ongeveer 2.000 actieve zzp'ers.

Belegd vermogen

Het belegd vermogen is gestegen en bedraagt ongeveer € 5,5 miljard.

5.1.7 Samenstelling bestuur commissies en organen

Alle belanghebbenden kunnen erop rekenen dat wij deskundig en integer handelen en de belangen van alle betrokkenen evenwichtig afwegen. Het bestuur is paritair samengesteld en er is een rooster van toe- en aftreden opgesteld om voor continuïteit te zorgen. Er hebben geen wijzigingen plaatsgevonden in het bestuursmodel. In de statuten hebben we vastgelegd hoe

bestuursleden kunnen worden (her)benoemd, geschorst of ontslagen. Onderstaand leest u de bezetting van het bestuur per 31 december 2020:

Leden werkgevers	Benoemd tot	Voordragende organisatie
Dhr. W.M. Parënt, vicevoorzitter (1960)	1 januari 2021	BNA
Dhr. R.G. Nagtegaal, plaatsvervangend voorzitter (1954)	1 juli 2021	BNA
Mevr. M.M.E.P. Groenen (1967)	1 juli 2021	BNA
Leden werknemers		
Mevr. J.G.E. van Leeuwen (1986)	1 januari 2023	FNV
Dhr. H.W.T. de Vaan, voorzitter (1974)	1 september 2022	CNV Vakmensen
Leden pensioengerechtigden		
Dhr. I. Slikkerveer (1963) (gekozen na verkiezingen)	1 juli 2022	De Unie
Leden onafhankelijk		
Dhr. P. de Groot (1958)	1 juni 2022	Niet van toepassing
Dhr. A. Soederhuizen (1965)	1 juni 2022	Niet van toepassing

Wij hebben per 1 januari 2021 afscheid genomen van de heer W.M. Parënt. We bedanken hem voor zijn jarenlange inzet voor het fonds. De werkgeversorganisatie heeft de heer G.T.J. Meulenbroek als opvolger voorgedragen. Hij heeft in de tweede helft van 2020 als toehoorder in het bestuur meegedraaid. Wij hebben de heer Meulenbroek per 1 januari 2021 als bestuurslid en tevens vicevoorzitter benoemd. DNB heeft met deze benoeming ingestemd.

De heer M. Lindemulder heeft het hele verslagjaar meegedraaid als stagiair vanuit Pensioenlab. De heer Lindemulder heeft onderzoek gedaan naar de ervaringen rondom het mandateringsproefjaar. Wij dragen Pensioenlab een warm hart toe en willen bijdragen aan hun doelen. Door onze strikte interpretatie van onze statuten kunnen wij geen geldelijke bijdrage aan Pensioenlab leveren maar doen wij dit immaterieel door het actief begeleiden van stagiairs aan de hand van een specifieke opdracht. De stagiair ontvangt wel een stagevergoeding.

Een bestuurslid is in verband met privé-omstandigheden in de eerste helft van 2020 verminderd inzetbaar geweest. De lacune die hierdoor in een van de commissies ontstond, is tijdelijk door een ander bestuurslid opgevangen.

Diversiteit

Diversiteit draagt bij aan evenwichtige belangenafweging. Onze eis van geschiktheid prevaleert echter boven diversiteit. Een kandidaat dient te allen tijde aan het objectieve criterium geschiktheid te voldoen. Gedurende het verslagjaar hebben twee vrouwen en zes mannen zitting gehad in ons bestuur. Eén bestuurslid is jonger dan 40 jaar, de andere zeven bestuursleden zijn ouder dan 40 jaar. Wij voldoen hiermee aan de diversiteitseisen van de Code Pensioenfondsen.

Vergaderingen

De meeste vergaderingen van het fonds hebben in 2020 digitaal plaats gevonden. We hebben dit systeem begin 2020 uitgerold, evenals de tool voor de digitale ondertekening van documenten. Ook hebben wij op een veilige manier toegang tot alle relevante bestanden en fondsdocumenten. We hebben voor onszelf een awarenessdocument vastgesteld met de gouden regels voor thuiswerken en informatiebeveiliging.

In 2020 waren de volgende bestuurlijke commissies actief:

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en de vicevoorzitter van ons fonds. Het dagelijks bestuur is gemandateerd tot het uitvoeren van de dagelijkse werkzaamheden, waaronder het voorbereidende werk voor de bestuursvergaderingen, individuele besluitvorming op een aantal terreinen en het onderhouden van contacten met de toezichthouders. Ook behandelt het dagelijks bestuur aanvragen voor vrijwillige aansluiting en vrijwillige voortzetting.

In verband met de hoeveelheid taken hebben we een aantal bestuurlijke commissies ingesteld. Deze commissies doen voorbereidend en uitvoerend werk. Zij kunnen in de voorbereidingsfase dieper ingaan op de achtergronden en gevolgen van de beleidsbeslissingen. Om als bestuur meer tijd te hebben voor strategische onderwerpen hebben we onderzocht welke onderwerpen niet per se in het bestuur behandeld hoeven worden maar aan een commissie gemandateerd kunnen worden. Hierbij hebben we 2020 als proefjaar genomen. In 2021 zullen wij onze ervaringen met mandateren evalueren.

Beleggingsadviescommissie

Wij hebben de voorbereiding van het beleggingsbeleid gedelegeerd aan de Beleggingsadviescommissie. De commissie houdt zich bezig met de dagelijkse gang van zaken rondom beleggingen en vermogensbeheer en adviseert ons.

Communicatie- en Pensioencommissie

Deze commissie is beleidadviserend, besluitvoorbereidend en uitvoerend en ziet toe op de uitvoering door derden van het pensioenbeheer en de communicatie. Verder adviseert de commissie ons over de uitbestedings-, IT-, juridische en verzekeringstechnische risico's aangaande het pensioenbeheer.

Risicocommissie

De Risicocommissie vertegenwoordigt de tweede lijn binnen het zogenaamde three-lines-of-defencemodel en heeft een adviserende, challengende en toetsende rol richting de eerste lijn. Vanuit deze rol ziet de commissie toe op het bestuur, de Beleggingsadviescommissie, de Communicatie- en Pensioencommissie, het Dagelijks Bestuur en het bestuursbureau, toetst adviezen van voorgenomen besluiten aan de risicokaders en adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over risicomanagement en uitbestedingsbeleid.

Werkgroep jaarwerk

Wij hebben een werkgroep jaarwerk. Deze werkgroep coördineert de werkzaamheden voor het jaarverslag en de jaarrekening.

Klachten- en geschillencommissie

Wij hebben een klachten- en geschillenprocedure opgesteld die voor iedereen eenvoudig toegankelijk is. Doel is om de serviceverlening van ons fonds te verbeteren. Als een klager het niet eens is met een beslissing, dan kan de klager de klacht daarna nog voorleggen aan de landelijke Ombudsman Pensioenen of aan de rechter. De Klachten- en geschillencommissie heeft in 2020 geen zaken behandeld. De klachten- en geschillencommissie bestaat uit drie onafhankelijke leden, mevrouw L. Berrich (voorzitter) en de heren B.J. Bodewes en F. Prins.

Onregelmatigheden die binnen ons fonds, de organen of bij partijen aan wie taken zijn uitbesteed, worden gesignaleerd kunnen conform de Regeling melden (vermoeden) onregelmatigheid, integriteitsincident of misstand gemeld worden. De regeling is in 2020 aangepast en via de website voor iedereen beschikbaar. Ook het Klachten- en geschillenreglement is aangepast.

De raad van toezicht

De raad van toezicht is onze interne toezichthouder en houdt naast DNB toezicht op het beleid en op de algemene gang van zaken van ons fonds. Daarnaast staat de raad van toezicht ons met raad terzijde. De onafhankelijke leden handelen steeds in het belang van de doelstellingen van ons fonds, zonder specifieke opdracht en los van welk ander belang dan ook. De raad van toezicht volgt bij het uitoefenen van het toezicht de Code Pensioenfondsen en het VITP-normenkader. De raad van toezicht heeft hierbij specifieke aandacht voor de begrippen 'goed huisvaderschap' en evenwichtige belangenafweging.

De raad van toezicht is per 31 december 2020 als volgt samengesteld:

Leden	Benoemd tot
Dhr. M.A. Bongers (1956)	1 juli 2022
Dhr. P.M.L. Frentrop (1954)	1 juli 2021
Mevr. H.G.I.M Peters (1959), voorzitter	1 juli 2021

Het verantwoordingsorgaan

Via het verantwoordingsorgaan leggen wij verantwoording af aan de belanghebbenden over het beleid, de wijze waarop het beleid is uitgevoerd en over de naleving van de Code Pensioenfondsen. Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over ons handelen, over het gevoerde beleid en over onze beleidskeuzes voor de toekomst. Dit doet het onder andere aan de hand van het jaarverslag, vastgelegde beleidskeuzes en de bevindingen van de raad van toezicht over het uitgevoerde beleid. Het verantwoordingsorgaan dient vast te stellen in hoeverre het bestuur bij de besluitvorming op evenwichtige wijze rekening heeft gehouden met de belangen van alle belanghebbenden bij het fonds.

Het verantwoordingsorgaan is per 31 december 2020 als volgt samengesteld:

Leden werkgevers	Aangewezen door	Benoemd tot
Mevr. E. Borgert (1981)	BNA	1 januari 2022
Dhr. G.J. Groeneveld (1962) , voorzitter	BNA	1 juli 2022
Leden pensioengerechtigden		
Dhr. T. Termond (1946), vicevoorzitter	De Unie	1 januari 2022
Dhr. B. van den Bos (1950)	ANBO	1 november 2023
Leden actieve deelnemers		
Mevr. D. Borghuis (1958), secretaris	De Unie	1 juli 2021
Dhr. S. Vink (1979)	FNV	1 januari 2023

Op één punt wijken wij van de Code af. Volgens norm 39 wordt een lid van het verantwoordingsorgaan benoemd door het bestuur. Bij ons fonds worden leden van het verantwoordingsorgaan door de voordragende organisaties benoemd. Dit is in 2014 bij de invoering van het verantwoordingsorgaan op deze manier ingericht. In 2019 is gestart met de aanpassing van het reglement van het verantwoordingsorgaan zodat het bestuur de leden van het verantwoordingsorgaan benoemt waardoor we ook aan deze norm voldoen, maar door diverse aanpalende discussies is er vertraging in dit proces opgetreden. We hebben het reglement in 2021 op dit punt aangepast.

5.2 Beloningsbeleid organen

Wij hebben een beheerst en duurzaam beloningsbeleid opgesteld dat in overeenstemming is met de doelstellingen van ons fonds en dat passend is binnen onze bedrijfstak. De beloningen staan in verhouding tot de verantwoordelijkheid, de aan de functies gestelde eisen en het hiermee gemoeide tijdsbeslag. Wij vinden het belangrijk om recht te doen aan de deskundigheid, professionaliteit en tijdsbesteding van de leden van de organen van ons fonds. We hebben de beloning voor het bestuur, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan gebaseerd op een vast jaarbedrag. Hierdoor zijn de kosten beheersbaar, voorspelbaar en uitlegbaar. Wij vinden het belangrijk dat het verantwoordingsorgaan een gedegen gesprekspartner voor ons is en over voldoende pensioen kennis beschikt. In afwijking van de andere organen ontvangen leden van het verantwoordingsorgaan dan ook een vergoeding van € 400 per studiedag voor het volgen van SPO-modules.

Alle genoemde bedragen zijn exclusief btw. De vergoeding voor reiskosten van alle leden bedraagt € 0,40 per gereden kilometer. In onderstaand overzicht geven wij aan hoe dit per individueel lid uit werkt.

Jaarfee per functie (in euro's, exclusief btw)	Periode	VTE	Jaarfee 2020	Jaarfee 2019	Uurtarief
H.W.T. de Vaan, voorzitter	01/01 tot en met 31/12	0,3	46.080	46.080	80
W.M. Parènt, vicevoorzitter	01/01 tot en met 31/12	0,3	46.080	46.080	80
J.G.E. van Leeuwen	01/01 tot en met 31/12	0,2	21.440	21.440	80
I. Slikkerveer	01/01 tot en met 31/12	0,2	21.440	21.440	80
M.M.E.P. Groenen	01/01 tot en met 31/12	0,2	30.720	30.720	80
R.G. Nagtegaal	01/01 tot en met 31/12	0,2	30.720	30.720	80
A. Soederhuizen	01/01 tot en met 31/12	0,2	38.600	38.600	100
P. de Groot	01/01 tot en met 31/12	0,2	38.600	38.600	100
Totaal bestuur			273.680	273.680	
H.G.I.M. Peters, voorzitter	01/01 tot en met 31/12	0,2	22.500	22.500	80
P.M.L. Frentrop	01/01 tot en met 31/12	0,1	15.000	15.000	80
M.A. Bongers	01/01 tot en met 31/12	0,1	15.000	15.000	80
Totaal raad van toezicht			52.500	52.500	
G.J. Groeneveld, voorzitter	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	13.950	13.950	50
T. Termond	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	50
E. Borgert	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	50
B. van den Bos	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	50
D. Borghuis	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	50
S. Vink	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	50
Totaal verantwoordingsorgaan			60.450	60.450	

5.3 Bestuursbureau

Wij beschikken over een onafhankelijk bestuursbureau. Het bestuursbureau heeft een centrale rol in de beleidsvoorbereiding, monitoring en ondersteuning. Verder houdt het bestuursbureau ons op de hoogte van maatschappelijke ontwikkelingen en ontwikkelingen in wet- en regelgeving. Het bestuursbureau is verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van bestuursbesluiten. Tevens ondersteunt het bestuursbureau de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan bij de vervulling van hun taken en voert het bestuursbureau het secretariaat van het fonds. Wij blijven als bestuur als eindverantwoordelijke echter altijd zelf 'in charge'.

5.4 Uitbesteding

Wij hebben een uitbestedingsovereenkomst met APG DWS & Fondsenbedrijf N.V. voor wat betreft de pensioenadministratie en met BMO Global Asset Management, PGGM Vermogensbeheer B.V., Syntrus Achmea Real Estate & Finance en Bouwinvest Real Estate Investment Management B.V. voor wat betreft het vermogensbeheer.

6 Raad van toezicht

Conform artikel 15 van de statuten heeft het fonds sinds 1 juli 2014 een raad van toezicht. De raad van toezicht bestond in 2020 uit de heer M.A. Bongers (Risk), de heer P.M.L. Frentrop (Vermogensbeheer) en mevrouw H.G.I.M. Peters (Governance).

De raad van toezicht heeft tot taak onafhankelijk toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken bij het fonds. Belangrijke onderdelen zijn het toezicht op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De raad van toezicht vormt zich ook een oordeel over het functioneren van het bestuur.

De raad van toezicht ziet het als zijn taak bij te dragen aan de kwaliteit en effectiviteit van de governance, de besturing en de integere bedrijfsvoering van het fonds. In aanvulling op het toezicht adviseert de raad van toezicht derhalve het bestuur ook gevraagd en ongevraagd.

De raad van toezicht heeft in 2020 op basis van de wettelijke, reglementaire en statutaire taken bijzondere aandacht gegeven aan de volgende beleidsmatige toezichtthema's:

- De uitwerking pensioenakkoord en de nieuwe pensioenregeling;
- De ALM-studie en het beleggingsbeleid;
- De communicatie met de stakeholders;
- De benoeming van een nieuw bestuurslid (werkgeverszijde) per 1 april 2020;
- Het functioneren van het bestuur mede gezien nieuwe samenstelling;
- De IORP II-governance;
- De risicobeheersing mede op basis van het functioneren van de Risicocommissie;
- De beheerste en integere bedrijfsvoering waarbij de uitbesteding en de CPC betrokken wordt.

De reikwijdte van het toezicht door de raad van toezicht betreft het gehele bestuurspectrum met de volgende onderwerpen waarbij de raad van toezicht ook aanbevelingen heeft geformuleerd:

- Algemeen beleid en functioneren bestuur;
- Governance;
- Financiële opzet;
- Beleggingsbeleid en vermogensbeheer;
- Uitbesteding en IT;
- Communicatie en transparantie;
- Risicomanagement;
- Internal audit.

De raad van toezicht heeft de volgende reglementaire goedkeuringen gegeven in 2020:

- Het voorgenomen besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening en het jaarverslag over het jaar 2019; De raad is van mening dat het bestuur adequaat inzicht geeft in de bestuurlijke thema's in het bestuursverslag.
- Het voorgenomen besluit om de laatste termijn van heer Parênt met één jaar te verlengen tot 31 december 2020.
- Het vaststellen van de profielschets voor raad-van-toezichtleden.

De conclusie van de raad van toezicht is dat het bestuur op een voldoende wijze de taken en verantwoordelijkheden heeft vervuld

waarbij de belangen van de verschillende belanghebbenden in ogenschouw zijn genomen om een evenwichtige belangenafweging, integere bedrijfsvoering en adequate risicobeheersing te bereiken.

De raad van toezicht spreekt waardering uit voor de inzet van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de medewerkers van het bestuursbureau en alle andere betrokkenen voor de open dialoog en de prettige samenwerking die, ondanks alle coronabeperkingen en het digitaal vergaderen, in 2020 heeft plaats gevonden.

De raad van toezicht bedankt de heer Parént voor zijn deskundige en betrokken bijdrage aan het fonds de afgelopen jaren, heet de heer Meulenbroek van harte welkom bij het fonds en ziet uit naar een vruchtbare samenwerking in 2021.

Culemborg, 9 maart 2021

De heer drs. M.A. Bongers RE RA CBM

De heer dr. P.M.L. Frentrop

Mevrouw mr. H.G.I.M. Peters RBA, CPE (voorzitter)

Reactie bestuur

Wij bedanken de raad van toezicht voor de goede samenwerking en de nauwe betrokkenheid die zij tonen bij het fonds. Wij hechten veel waarde aan de adviezen vanuit de raad van toezicht en kijken uit naar de samenwerking het komende jaar.

7 Verantwoordingsorgaan

7.1 Inleiding

Conform artikel 14 van de statuten van het Pensioenfonds voor de Architectenbureaus is sinds 1 juli 2014 het verantwoordingsorgaan ingesteld in de plaats van de deelnemersraad. Het verantwoordingsorgaan heeft daarbij extra taken en bevoegdheden gekregen.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het gevoerde beleid en over de beleidskeuzes voor de toekomst. Dit doet het verantwoordingsorgaan onder andere aan de hand van het jaarverslag de vastgelegde beleidskeuzes van het bestuur en de bevindingen van de raad van toezicht. Het verantwoordingsorgaan stelt vast in hoeverre het bestuur bij de besluitvorming op evenwichtige wijze rekening heeft gehouden met de belanghebbenden van het fonds.

Het verantwoordingsorgaan bestond in 2020 uit de dames E. Borgert en D. Borghuis en de heren B. Van den Bos, G.J. Groeneveld, T. Termond en S. Vink.

In 2020 heeft het verantwoordingsorgaan dertien keer vergaderd, waarvan vijf keer in aanwezigheid van een vertegenwoordiger van het bestuur. Drie keer is met de raad van toezicht vergaderd. Eén keer is er door de voorzitters van de organen vergaderd. Er zijn in 2020 vier studiedagen geweest voor het verantwoordingsorgaan, tezamen met het bestuur en de raad van toezicht. Ook heeft het Verantwoordingsorgaan één keer met de werkgroep Jaarwerk vergaderd. Vanwege de COVID-19 maatregelen hebben de vergaderingen grotendeels digitaal plaatsgevonden.

Een afvaardiging van het verantwoordingsorgaan heeft in 2020 een selectieproces uitgevoerd voor de invulling van een aankomende vacature voor een lid voor de raad van toezicht per 1 juli 2021. In december 2020 is dit traject succesvol afgerond met een bindende voordracht aan het bestuur van een kandidaat.

In december 2020 heeft het verantwoordingsorgaan een zelfevaluatie gehouden onder begeleiding van een extern bureau.

Middels een jaarverslag en via het verantwoordingsorgaan legt het bestuur verantwoording af aan de belanghebbenden over het beleid, de wijze waarop het beleid is uitgevoerd en over de naleving van de Code Pensioenfondsen.

In onderhavig verslag rapporteert het verantwoordingsorgaan een samengevatte rapportage. Ons integrale rapport met het normenkader, de bevindingen, het oordeel en de aanbevelingen is terug te vinden op de website.

7.2 Oordeel

Het verantwoordingsorgaan heeft een positief overall oordeel over het handelen van het bestuur, over het gevoerde beleid en over de beleidskeuzes voor de toekomst. Daarbij is zij van mening dat het bestuur bij haar besluitvorming op evenwichtige wijze rekening heeft gehouden met de belangen van alle belanghebbenden bij het fonds.

In aanvulling op dit oordeel zijn de bevindingen en aanbevelingen meer themagewijs vermeld in het volgende hoofdstuk.

7.3 Aanbevelingen

Follow-up rapport 2019

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat een groot deel van de door haar gedane aanbevelingen inzake 2019 door het bestuur is opgevolgd.

Adviesaanvragen 2020

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2020 vier adviesaanvragen behandeld:

1. Wijziging Klachten- en geschillenreglement	april 2020	Positief
2. Realisatievoorstel PFAB aanpassing rekenmethode URM	april 2020	Positief
3. Toeslagverlening per 1 juli 2020	juni 2020	Positief
4. Samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten 2021	december 2020	Positief

Rapport van bevindingen raad van advies

De raad van toezicht heeft verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan.

Aan de hand van het rapport van bevindingen van de raad van toezicht over 2020, ten behoeve van het bestuur en het verantwoordingsorgaan, heeft het verantwoordingsorgaan kennis genomen van het positieve oordeel van de bevindingen en aanbevelingen van de raad van toezicht.

Governance

In verband met de COVID-19 pandemie heeft het bestuur een crisisteam geformeerd. Het crisisteam heeft de continuïteit van het fonds, de uitbestedingspartijen en de ontwikkelingen op de financiële markten gemonitord. De bezetting van de bestuursorganen en van de sleutelrolhouders was in 2020 goed ingevuld. Er waren geen vacatures. De communicatie tussen de verschillende organen is respectvol en hulpvaardig.

Het verantwoordingsorgaan beveelt aan om de evenwichtige belangenafweging bij alle adviesaanvragen goed in kaart te brengen.

Uitbesteding

Het crisisteam heeft onder andere de uitbestedingspartijen gemonitord. Er waren geen continuïteitsissues. Het verantwoordingsorgaan is van mening dat het bestuur 'in control' is en de externe partijen inclusief de daarbij horende kwaliteit en kosten nauwlettend monitort.

Premiebeleid

Het verantwoordingsorgaan heeft geconcludeerd dat bij de premievaststelling voor 2020 voldoende rekening is gehouden met de gehanteerde kostencomponenten en met de evenwichtige belangenafweging.

Vermogensbeheer

Het verantwoordingsorgaan bevestigt dat het beleggingsproces is uitgevoerd in lijn met het beleggingsbeleid en de beleggingsbeginselen, zoals vastgesteld in het beleggingsplan en de beleggingsrichtlijnen van het fonds. Het beleggingsrendement over 2020 ad 12,16% lag iets hoger dan het rendement van de gehanteerde benchmark. In 2020 is de beslissing genomen om een meer ambitieus MVB-beleid te gaan volgen, waarin concretere doelen gesteld worden en meer aandacht wordt geschonken aan implementatie en rapportage.

Toeslagen

De beleidsdekkingsgraad van het fonds was 109,0% per 31 december 2019. Aangezien de beleidsdekkingsgraad lager is dan 110% was er op basis van de beleidsstaffel én vanuit wettelijk perspectief geen ruimte om een voorwaardelijke toeslag toe te kennen. Het verantwoordingsorgaan is positief over de aanpassing van het moment van indexeren naar 1 januari, zodat er daardoor één wijzigingsdatum is voor de variabele elementen van de opbouw en de uitkeringen van het pensioen.

Integraal risicomanagement

De rolverdeling en samenwerking tussen Risicocommissie en de overige commissies wordt steeds concreter, inzichtelijker en belangrijker. Geconstateerd wordt dat de externe specialisten een belangrijke rol vervullen in de risicocommissie. Er wordt duidelijk proactief beleid gevoerd. De risicocommissie monitort structureel de voortgang op de thema's uit het jaarplan Integraal Risicomanagement. Het Verantwoordingsorgaan beveelt aan om de continuïteit, de bezetting en het kennisniveau van de risicocommissie te waarborgen.

Communicatie

Bij de uitwerking van het communicatiebeleid is gebleken dat nog veel deelnemers niet bereikt worden. Het verantwoordingsorgaan beveelt het bestuur aan om (nog) meer aandacht te besteden aan het digitaal bereiken van de deelnemers.

Toekomst

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het bestuur voldoende tijd en aandacht reserveert om strategische onderwerpen, waaronder de nabije toekomst, met elkaar te bespreken. Het bestuur stelt zich actief op in de vormgeving en uitwerking van de hoofdlijnen van het nieuwe pensioenakkoord.

Het verantwoordingsorgaan adviseert om de komende jaren, naast de ontwikkelingen rondom het nieuwe pensioenakkoord, ook de focus te houden op de toekomst van het eigen pensioenfonds.

7.4 Afsluiting

Het verantwoordingsorgaan waardeert de inzet van het bestuur en de raad van toezicht. De onderlinge samenwerking tussen bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan vindt plaats met een open en constructieve houding. Het verantwoordingsorgaan ziet de samenwerking voor het komende jaar met vertrouwen tegemoet.

Harderwijk, 27 mei 2021

E. Borgert
D. Borghuis
B. van den Bos
G.J. Groeneveld (voorzitter)
T. Termond (vice-voorzitter)
S. Vink

Reactie bestuur

Wij bedanken het verantwoordingsorgaan voor deze managementsamenvatting en hechten sterk aan het oordeel van het verantwoordingsorgaan. Het integrale oordeel van het verantwoordingsorgaan is opgenomen op de website.

II. Jaarrekening

In dit hoofdstuk presenteert het bestuur van de Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus de jaarrekening over boekjaar 2020 eindigend op 31 december 2020. In het hoofdstuk Overige gegevens volgen de verklaringen van de waarmerkend actuaire en van de onafhankelijke accountant van het pensioenfonds.

1 Balans per 31 december

(Na bestemming van het saldo van baten en lasten, bedragen in duizenden euro's)

	31-12-2020	31-12-2019
ACTIVA		
Beleggingen voor risico pensioenfonds	(1)	
Vastgoedbeleggingen	395.171	380.092
Aandelen	2.063.702	1.915.655
Vastrentende waarden	2.940.721	2.546.935
Derivaten	577.902	357.733
Overige beleggingen	115.111	113.930
	6.092.607	5.314.345
Vorderingen en overlopende activa	(2)	7.867
Liquide middelen	(3)	15.139
	6.115.613	5.327.631
PASSIVA		
Stichtingskapitaal en reserves	(4)	600.917
Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	(5)	4.927.192
Overige schulden en overlopende passiva	(6)	587.504
	6.115.613	5.327.631
	31-12-2020	31-12-2019
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)		
Actuele dekkingsgraad	112,2	111,4
Beleidsdekkingsgraad	105,1	109,0

2 Staat van baten en lasten

(Bedragen in duizenden euro's)

	2020	2019
BATEN		
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)	(7) 60.246	56.633
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	(8) 601.966	802.183
Overige baten	(9) 23	109
	662.235	858.925
LASTEN		
Pensioenuitkeringen	(10) 111.849	107.770
Pensioenuitvoeringskosten	(11) 3.602	3.567
Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	(12)	
Pensioenopbouw	84.124	62.925
Toeslagverlening	-	20.340
Rentetoevoeging	-14.436	-9.081
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-114.399	-110.582
Wijziging marktrente	607.057	619.464
Wijziging actuariële uitgangspunten	-104.108	-
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-2.067	-3.486
Overige mutaties technische voorzieningen	36	4.440
	456.207	584.020
Saldo overdrachten van rechten	(13) 1.492	3.282
Overige lasten	(14) 44	40
	573.194	698.679
Saldo van baten en lasten	89.041	160.246

Bestemming van het saldo van baten en lasten

(Bedragen in duizenden euro's)

	2020	2019
Algemene reserve	28.230	78.575
Volatiliteitsreserve	60.811	81.671
	89.041	160.246

3 Kasstroomoverzicht

(Bedragen in duizenden euro's)

	2020	2019
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico pensioenfonds	58.818	55.789
Ontvangen waardeoverdrachten	2.787	1.034
Ontvangen overige baten	23	109
Betaalde pensioenuitkeringen	-111.811	-107.815
Betaalde waardeoverdrachten	-4.780	-4.257
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-3.486	-4.619
Betaalde overige lasten	-44	-40
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-58.493	-59.799
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	1.495.303	1.898.388
Betaald inzake aankopen beleggingen	-1.687.248	-2.101.670
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	58.134	55.429
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	-24.140	-553
Mutatie onderpand in geld	228.662	217.788
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-4.341	-4.377
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	66.370	65.005
Mutatie liquide middelen	7.877	5.206
	2020	2019
Liquide middelen per 1 januari	7.262	2.056
Mutatie geldmiddelen	7.877	5.206
Liquide middelen per 31 december	(3) 15.139	7.262

4 Algemene toelichting

Algemene toelichting

Inleiding

Het doel van de Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 41199584, statutair gevestigd te Harderwijk (hierna 'het pensioenfonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte (gewezen) deelnemers. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het pensioenfonds. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de in de branche Architecten verplicht gestelde aangesloten werkgevers.

Het vestigingsadres van het fonds is Ceintuurbaan 2, 3847 LG te Harderwijk.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder RJ 610. De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Het bestuur heeft op 9 juni 2021 de jaarrekening vastgesteld.

Continuïteit

De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn, op de hierna toegelichte schattingswijziging na, ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar.

Schattingswijziging voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Het bestuur heeft, met betrekking tot verslagjaar 2020, besloten om verschillende (actuariële) grondslagen die gehanteerd worden voor de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen te wijzigen. De wijzigingen en het effect van de schattingswijziging op de voorziening pensioenverplichtingen zijn:

- De toepassing van recente overlevingsgrondslagen door de overgang van Prognosetafel AG2018 naar Prognosetafel AG2020 (vrijval voorziening € 108,0 miljoen);
- De toepassing van de nieuwe ervaringssterfte (correctiefactoren) op de Prognosetafel AG2020 (vrijval voorziening € 15,2 miljoen);
- De verhoging van de kostenvoorziening van 2,5% naar 2,9% (dotatie voorziening € 19,1 miljoen).

Coronapandemie

De coronapandemie heeft in 2020 veel invloed gehad op de wereld en het fonds. In de volgende paragrafen lichten we kort toe wat de belangrijkste effecten voor de jaarrekening zijn.

Beleggingen

Door de uitbraak van de pandemie is de waarde van de beursgenoteerde beleggingen in het eerste halfjaar sterk gedaald. Deze daling is in het tweede halfjaar voor de meeste beursgenoteerde beleggingen weer ongedaan gemaakt. De pandemie heeft op de beleggingen zeer diverse gevolgen: sommige beleggingen ondervinden veel last van de pandemie, voor andere beleggingen heeft de pandemie een positief effect op de waardering. Over het geheel van de beleggingen is in 2020 een positief rendement behaald.

Pensioenverplichtingen

Bij de waardering van de technische voorzieningen is per 31 december 2020 gebruik gemaakt van de sterftegrondslagen volgens de Prognosetafel AG2020. In deze prognosetafel is geen rekening gehouden met een mogelijk effect van de pandemie op de toekomstige levensverwachting; het effect van het virus en de pandemie op de toekomstige levensverwachting is nog niet duidelijk en derhalve is de prognosetafel momenteel de beste schatting die beschikbaar is.

De pandemie heeft effect gehad op het resultaat op sterfte in 2020. In 2020 zijn meer deelnemers van het fonds overleden dan verwacht. Dit heeft geleid tot een resultaat op sterfte van 1,7 miljoen euro positief.

Premie

In het begin van de pandemie heeft het bestuur besloten om werkgevers die door de coronapandemie in financiële problemen waren gekomen tijdelijk een langere betaaltermijn voor de premiefacturen te bieden. Gedurende het jaar is de betaaltermijn gefaseerd afgebouwd en per jaareinde gold weer de normale betalingstermijn. Als gevolg hiervan is de vorderingspositie ultimo 2020 hoger dan in eerdere jaren. De tijdelijke maatregel heeft niet geleid tot lagere premiebatens in de jaarrekening en de voorziening voor oninbare vorderingen is niet hoger dan in voorgaande jaren. Bij de waardering van de premiebatens en -vorderingen is derhalve geen financieel effect van eventuele gevolgen van de pandemie op deze posten.

Processen

Direct bij de start van de crisis hebben het fonds en de uitvoerders crisisteam in het leven geroepen om de continuïteit van de pensioenuitvoering en het vermogensbeheer en het fonds zelf te bewaken. Alle relevante processen zijn zonder noemenswaardige incidenten goed verlopen, ondanks bijvoorbeeld het feit dat mensen onverwachts vanuit huis moesten werken.

Continuïteit

De relevante processen van het fonds zijn gedurende het jaar ongestoord doorgedaan. Daarnaast hebben zich ook op financieel gebied geen omstandigheden voorgedaan, waardoor de continuïteit van het fonds in gevaar gekomen is. Het fonds verwacht op basis van de huidige inzichten ook voor komend jaar geen materiële onzekerheid met betrekking tot zowel de continuïteit op financieel gebied als op het gebied van de processen van het fonds. Daarom heeft het bestuur de veronderstelling van continuïteit gebruikt bij het opstellen van de jaarrekening.

Algemene grondslagen

Opname van een actief of verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9, Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d. worden als indirecte

beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten als indirecte beleggingsopbrengsten.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Beleggingen voor risico pensioenfondsen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde; slechts indien de reële waarde van beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde, en zijn opgenomen onder de beleggingen. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Participaties in beleggingsfondsen en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (doorkijkbenadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. De derivatenposities zijn opgenomen als een afzonderlijke beleggingscategorie. Derivaten die deel uitmaken van een beleggingsfonds zijn opgenomen in de beleggingscategorie waarin dit beleggingsfonds is gerubriceerd.

Reële waarde

De beleggingen van het pensioenfonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Voor een deel van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto-contante-waardeberekeningen.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de reële waarde. De reële waarde wordt gebaseerd op periodieke door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties.

Beursgenoteerde indirecte vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de beurswaarde per balansdatum. Niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd op de per ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Aandelen

Aandelenbeleggingsfondsen

Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurswaarde. Participaties in beleggingsfondsen in aandelen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatste bekende beurswaarde. Participaties in beleggingsfondsen in aandelen die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Private equity

Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in private equity worden gewaardeerd op het aandeel in de nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds. De nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds is geschat door de externe manager, het management van de betreffende belegging of de leidende mede-investeerder.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van ter beurze genoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet ter beurze genoteerde participaties in vastrentende-waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Obligaties

Beursgenoteerde obligaties en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in obligaties zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurswaarde. Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in obligaties worden gewaardeerd op de intrinsieke waarde van het obligatiebeleggingsfonds.

Hypotheken

Participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde is berekend op basis van de contante waarde van de toekomstige kasstromen. De gehanteerde parameters bij deze berekening zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Leningen op schuldbekentenis

Leningen op schuldbekentenis worden gewaardeerd op reële waarde. Deze reële waarde wordt berekend op basis van de contante waarde van de toekomstige kasstromen. De gehanteerde interestpercentages voor het contant maken zijn ontleend aan externe onafhankelijke partijen en afhankelijk van het kredietrisico van de tegenpartijen.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd tegen reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt

bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen. Derivaatcontracten met een negatieve waarde worden in de balans onder de overige schulden en overlopende passiva verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Infrastructuur

De waarde van de beleggingen in infrastructuurfondsen wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers.

Geldmarktfondsen

De geldmarktfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde het aandeel van het pensioenfonds in de reële waarden van de financiële instrumenten die BMO Asset Management Netherlands bv aanhoudt voor rekening en risico van haar opdrachtgevers.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van mogelijke oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa worden onder meer liquide middelen opgenomen voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden betreft. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemene reserve

Deze reserve is dat deel van het vermogen dat resteert nadat via de resultaatbestemming de vereiste reserves op het gewenste niveau zijn gebracht, en dient ter opvang van tegenvallers anders dan waarvoor een specifieke reserve respectievelijk voorziening is getroffen. Het streven is om in totaal reserves aan te houden die minimaal gelijk zijn aan het gesteld vereist vermogen op basis van het Financieel Toetsingskader (FTK). Het gesteld vereist vermogen wordt bepaald op basis van de standaardmethode voorgeschreven door De Nederlandsche Bank (DNB). Er is geen sprake van een maximering van de algemene reserve.

Volatiliteitsreserve

De volatiliteitsreserve is gelijk aan het vereist eigen vermogen dat in de evenwichtssituatie benodigd is. De standaardtoets van DNB bepaalt hoe groot het vereist eigen vermogen moet zijn.

Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen is de op basis van actuariële grondslagen berekende contante waarde van de pensioenaanspraken, waarop per balansdatum op grond van het reglement rechten zijn verkregen. De berekende voorziening betreft alleen de onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen van het fonds. Verder is geen rekening gehouden met pensioenverplichtingen voortvloeiend uit toekomstige salarisstijgingen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Rekenrente

Als rekenrente wordt de marktrente gehanteerd. De marktrente komt overeen met de rentetermijnstructuur ultimo boekjaar zoals deze door DNB is gepubliceerd.

Overlevingstafels

De voorziening ultimo 2020 is berekend op basis van de door het Koninklijk Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2020, startkolom 2021 (2019: Prognosetafel AG2018, startkolom 2020). Hierbij wordt rekening gehouden met ervaringssterfte bij dit pensioenfonds door de overlijdenskansen te vermenigvuldigen met leeftijds- en geslachtsafhankelijke correctiefactoren.

Op bijvoorbeeld leeftijd 67 bedraagt de correctiefactor voor mannen 75% en voor vrouwen 80%. Voor medeverzekerden bedraagt de correctiefactor op leeftijd 67 voor mannen 70% en voor vrouwen 83%. Na leeftijd 67 lopen deze correctiefactoren geleidelijk op naar 100% op leeftijd 100.

Voor de wezen zijn geen sterftetekansen in aanmerking genomen.

Partnerfrequentie

Voor mannen en vrouwen worden separaat de partnerfrequenties vastgesteld op basis van CBS gehuwdheidscijfers van 2016.

Voor uitgesteld partnerpensioen naast uitgesteld ouderdompensioen bedraagt de partnerfrequentie voor mannen 0,00 op 17-jarige leeftijd, vervolgens oplopend tot 0,80 op 67-jarige leeftijd en wordt bij ingang van het ouderdompensioen op 67 jaar op 100% gesteld.

Voor uitgesteld partnerpensioen naast uitgesteld ouderdompensioen bedraagt de partnerfrequentie voor vrouwen 0,00 op 17-jarige leeftijd, vervolgens oplopend tot 0,76 op 36-jarige leeftijd, is 0,76 voor de leeftijden van 37 tot en met 42 jaar, neemt daarna af tot 0,70 op 67-jarige leeftijd en wordt bij ingang van het ouderdompensioen op 67 jaar op 100% gesteld.

Voor uitgesteld partnerpensioen naast ingegaan ouderdompensioen wordt gebruik gemaakt van het bepaalde systeem, waarbij alleen voor aanwezige partners een contante waarde wordt berekend.

Leeftijdsverschil man-vrouw

De man wordt verondersteld drie jaar ouder te zijn dan de vrouw.

Opslag excassokosten

In de technische voorziening is een opslag voor excassokosten opgenomen van 2,9% (2019: 2,5%).

Voorziening uitloopriscio Premievrije Deelneming (PVD)

De voorziening uitloopriscio PVD wordt berekend als de som van de PVD-opslagen van de laatste twee boekjaren. Hierdoor komt jaarlijks de PVD-opslag van boekjaar-2 beschikbaar ter dekking van de kosten van ingang premievrijstelling als gevolg van ingang arbeidsongeschiktheid voor deelnemers met een eerste ziekte dag in de loop van boekjaar-2.

Spaarfonds gemoedsbezwaarden

Het pensioenfonds kan individuele vrijstelling van deelneming aan de verplichte pensioenregelingen aan een werknemer verlenen, indien deze gemoedsbezwaren heeft tegen iedere vorm van verzekering. De werkgever is een spaarbijdrage aan het pensioenfonds verschuldigd. Deze spaarbijdrage is gelijk aan de premie die bij de werkgever in rekening zou zijn gebracht als er geen vrijstelling was verleend. Op grond van de CAO komt 45% van de spaarbijdrage ten laste van de werknemer. De spaarbijdragen worden op een fictieve spaarrekening gestort, waaraan jaarlijks rente wordt toegevoegd. Deze rente is tot aan de ingang van de pensioenvervangende uitkering gelijk aan het voortschrijdende gemiddelde rendement op de beleggingen van het pensioenfonds over de afgelopen vijf boekjaren en vervolgens verminderd met 0,5% en daarna naar beneden afgerond op een veelvoud van 0,25%. De gespaarde bijdragen van de gemoedsbezwaarde worden na het bereiken van de 67-jarige leeftijd in gelijke termijnen aan betrokkene gedurende 15 jaren uitgekeerd. Bij overlijden van de gemoedsbezwaarde voordat de uitkeringen zijn ingegaan, wordt het saldo in gelijke termijnen gedurende 15 jaar aan de partner uitgekeerd. Bij overlijden van de gemoedsbezwaarde na ingang van de uitkering, worden de uitkeringen gedurende de resterende periode voortgezet ten behoeve van de partner.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad (hierna: dekkingsgraad) wordt als volgt berekend:

$$\frac{\text{Aanwezig vermogen}}{\text{Technische voorzieningen}} \times 100\%$$

Het aanwezig vermogen in deze berekening bestaat uit alle bezittingen verminderd met de overige schulden en overlopende passiva.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de technische voorzieningen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen voor risico pensioenfondsen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen worden verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden verstaan rentebaten en -lasten, dividenden en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de waardeveranderingen.

Kosten van vermogensbeheer

Kosten van vermogensbeheer bestaan voornamelijk uit vergoedingen voor het beheer en bewaarloon. Dit zijn alleen de kosten die door het fonds zelf betaald worden. Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan pensioengerechtigden uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariael berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Jaarlijks valt een bedrag van de opslag voor excassokosten (voor het lopende boekjaar 2,5%) van de in het jaar gedane uitkeringen vrij ter financiering van de gemaakte pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De vaststelling van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur. De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens en arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds. Het effect van wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarden van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Overige mutaties technische voorzieningen

De onder deze post opgenomen mutaties van de voorziening hebben betrekking op de kanssystemen.

Saldo overdrachten van rechten

De post Saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld overeenkomstig de directe methode. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

5 Toelichting op de balans

(Bedragen in duizenden euro's, tenzij anders vermeld)

Activa

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

2020	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2020	380.092	1.915.655	2.546.935	15.798	113.930	4.972.410
Aankopen	7.717	150.512	1.521.456	-	7.563	1.687.248
Verkopen	-154	-172.661	-1.248.501	-73.987	-	-1.495.303
Overige mutaties	-548	-1.033	41.675	-236.579	-8.037	-204.522
Waardeveranderingen	8.064	171.229	79.156	288.069	1.655	548.173
	395.171	2.063.702	2.940.721	-6.699	115.111	5.508.006
Bij: Derivaten met een negatieve waarde	-	-	-	584.601	-	584.601
Stand per 31 december 2020	395.171	2.063.702	2.940.721	577.902	115.111	6.092.607

2019	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2019	349.565	1.329.422	2.459.590	6.576	90.079	4.235.232
Aankopen	10.538	945.646	1.140.506	-	4.980	2.101.670
Verkopen	-1.955	-751.781	-1.193.685	49.033	-	-1.898.388
Overige mutaties	401	1.033	-11.267	-216.735	9.332	-217.236
Waardeveranderingen	21.543	391.335	151.791	176.924	9.539	751.132
	380.092	1.915.655	2.546.935	15.798	113.930	4.972.410
Bij: Derivaten met een negatieve waarde	-	-	-	341.935	-	341.935
Stand per 31 december 2019	380.092	1.915.655	2.546.935	357.733	113.930	5.314.345

Volgens de verslaggevingsregels worden derivaten met een negatieve waarde verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva; ook de Schuld inzake ontvangen zekerheden wordt onder de Overige schulden en overlopende passiva verantwoord. In het verloopoverzicht per beleggingscategorie wordt het verloop van de derivaten gesaldeerd weergegeven. Om te komen tot de positieve waarde van de derivaten onder de beleggingen voor risico pensioenfonds worden onderin de tabel de waarde van de negatieve derivaten en de schuld inzake ontvangen zekerheden bij de gesaldeerde eindstand van de derivaten opgeteld.

Het fonds kent geen beleggingen in aangesloten organisaties of premiebijdragende ondernemingen.

Overige mutaties

De overige mutaties hebben betrekking op mutaties inzake beleggingsdebiteuren, -crediteuren en liquide middelen onder beheer bij de vermogensbeheerders.

Securities lending

Het pensioenfonds participeert niet direct in securities lending. Binnen de beleggingsfondsen is wel sprake van securities lending. De beleggingsfondsen kunnen een deel van hun beleggingen beschikbaar stellen voor securities lending. Op basis van doorkijk in de beleggingsfondsen is securities lending van toepassing. De omvang van de posities ultimo 2020 bedraagt € 19.568 (2019: € 45.130). De verkregen zekerheden per ultimo 2020 bedragen € 21.007 (2019: € 46.764).

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als regel geldt dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het pensioenfonds gebruikt derivaten voornamelijk om het valutarisico en het renterisico af te dekken. Eén van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Bovendien geldt dat altijd wordt gewerkt met onderpand. Tevens maken we voor de rentederivaten gebruik van centrally cleared renteswaps, waarbij dagelijks wordt afgerekend.

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsdebiteuren, -crediteuren en liquide middelen zijn de beleggingen van het pensioenfonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor een deel van de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen dan wel van taxaties uitgevoerd door onafhankelijke derden. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van netto-contante-waardeberekeningen dan wel andere methoden:

- Intrinsic waarde: de marktwaarde ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund managers. Voor fondsbeleggingen in vastgoed, private equity en infrastructuur wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages. Deze rapportages zijn door een onafhankelijke accountant gecontroleerd maar de periode van deze rapportages loopt niet synchroon met het boekjaar van het pensioenfonds. Om deze onzekerheid te mitigeren wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt. Beleggingen waarvan de waardering op basis van de intrinsic waarde plaatsvindt zijn in de tabel onder "Andere methode(n)" opgenomen. Daarnaast worden beleggingsfondsen waarvan door een externe partij de Net Asset Value (NAV) wordt opgegeven onder deze methode verantwoord.
- Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, onderpanden en banktegoeden.
- De netto contante waarde (NCW) wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrent. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.

Gehanteerde waarderingssystematiek op basis van RJ 290

In onderstaande tabellen is de verdeling naar gehanteerde waarderingssystematiek op basis van RJ 290 van de belegde waarden weergegeven.

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekeningen	Andere methode(n)	totaal
Per 31 december 2020					
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	389.205	389.205
Aandelen	-	-	-	2.063.702	2.063.702
Vastrentende waarden	1.232.694	-	-	1.641.205	2.873.899
Derivaten	-	-	485.494	-	485.494
Overige beleggingen	-	-	-	115.111	115.111
Totaal	1.232.694	-	485.494	4.209.223	5.927.411

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekeningen	Andere methode(n)	totaal
Per 31 december 2019					
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	373.579	373.579
Aandelen	-	-	-	1.914.622	1.914.622
Vastrentende waarden	1.014.619	-	78	1.507.092	2.521.789
Derivaten	-	-	271.411	-	271.411
Overige beleggingen	-	-	-	105.893	105.893
Totaal	1.014.619	-	271.489	3.901.186	5.187.294

De vastrentende waarden vermeld onder genoteerde marktprijzen betreffen grotendeels staatsobligaties.

Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

specificatie naar soort	31-12-2020	31-12-2019
Indirect vastgoed	389.205	373.579
Belegde waarden	389.205	373.579
Beleggingsdebiteuren	5.932	6.421
Liquide middelen	34	92
	395.171	380.092

Aandelen

De aandelen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

specificatie naar soort	31-12-2020	31-12-2019
Aandelenbeleggingsfondsen	2.020.780	1.868.576
Private equity	42.922	46.046
Belegde waarden	2.063.702	1.914.622
Beleggingsdebiteuren	-	1.033
	2.063.702	1.915.655

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

specificatie naar soort	31-12-2020	31-12-2019
Obligatiebeleggingsfondsen	1.408.438	1.155.870
Staatsobligaties	916.940	811.861
Hypotheekfondsen	548.468	553.979
Leningen op schuldbekentenis	53	79
Belegde waarden	2.873.899	2.521.789
Beleggingsdebiteuren	19.434	19.694
Liquide middelen	47.403	5.459
Beleggingscrediteuren	-15	-7
	2.940.721	2.546.935

Derivaten

De derivaten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

specificatie naar soort	31-12-2020	31-12-2019
Valutaderivaten positieve waarde	24.621	17.078
Rentederivaten positieve waarde	540.977	320.433
Belegde waarden	565.598	337.511
Beleggingsdebiteuren	12.304	26.612
Liquide middelen	-	-6.390
	577.902	357.733

De posities van de rentederivaten worden dagelijks afgerekend. Het ontvangen onderpand in geld op rentederivaten met een positieve waarde wordt herbelegd. Voor de toelichting op de op derivaten ontvangen onderpand verwijzen we naar de toelichting op de Overige schulden en overlopende passiva.

Overige beleggingen

De overige beleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2020	31-12-2019
specificatie naar soort		
Infrastructuur	115.111	105.893
Belegde waarden	115.111	105.893
Liquide middelen / Geldmarktfondsen	-	8.037
	115.111	113.930

Voor de uitvoering van vermogensbeheer houdt BMO Asset Management Netherlands bv bankrekeningen en geldmarktinstrumenten aan voor rekening en risico van het pensioenfonds.

Het economisch eigendom van bedoelde bankrekeningen en geldmarktinstrumenten ligt bij het pensioenfonds en het juridisch eigendom ligt bij BMO Asset Management Netherlands bv. Ultimo verslagperiode is het saldo nihil (ultimo 2019: vordering € 8.037). In de jaarrekening is dit gepresenteerd als Liquide middelen / Geldmarktfondsen onder de Overige beleggingen.

2. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2020	31-12-2019
Vorderingen op werkgevers	6.610	5.178
Vooruitbetaalde bedragen	743	679
Waardeoverdrachten	448	12
Pensioenen	66	37
Uitvoeringskosten	-	118
	7.867	6.024

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Nadere specificatie vorderingen op werkgevers:

	31-12-2020	31-12-2019
Werkgevers	6.682	5.318
Voorziening dubieuze debiteuren	-72	-140
	6.610	5.178

In 2020 is een bedrag van € 68 onttrokken aan de voorziening dubieuze debiteuren (2019: € 379).

3. Liquide middelen

	31-12-2020	31-12-2019
ABN AMRO	15.127	7.251
Citibank	7	6
ING	5	5
	15.139	7.262

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerders zijn onder de beleggingen opgenomen.

Ultimo 2020 heeft het fonds bij ING Bank nv een kredietfaciliteit van € 4 miljoen. Hiervan wordt ultimo 2020 geen gebruik gemaakt.

Passiva

4. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Volatiliteitsreserve	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2020	832.271	-320.395	511.876
Uit bestemming saldo van baten en lasten	60.811	28.230	89.041
Stand per 31 december 2020	893.082	-292.165	600.917

	Volatiliteitsreserve	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2019	750.600	-398.970	351.630
Uit bestemming saldo van baten en lasten	81.671	78.575	160.246
Stand per 31 december 2019	832.271	-320.395	511.876

Solvabiliteit

	31-12-2020	in %	31-12-2019	in %
Pensioenvermogen	5.528.109	112,2%	4.982.861	111,4%
Af: technische voorzieningen	4.927.192	100,0%	4.470.985	100,0%
Eigen vermogen	600.917	12,2%	511.876	11,4%
Af: vereist eigen vermogen	893.082	18,1%	832.271	18,6%
Vrij vermogen	-292.165	-5,9%	-320.395	-7,2%
Minimaal vereist eigen vermogen	205.920	4,2%	186.366	4,2%
Dekkingsgraad		112,2%		111,4%
Beleidsdekkingsgraad		105,1%		109,0%

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder de toelichting Risicobeheer.

De dekkingsgraad is als volgt berekend: (Totale activa -/- schulden) / Technische voorzieningen * 100%.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden.

Het verloop van de dekkingsgraad kan als volgt worden gespecificeerd:

	2020	2019
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	111,4	109,0
Premie	-0,9	-0,5
Uitkeringen	0,3	0,3
Toeslagverlening	-	-0,6
Verandering van de rentetermijnstructuur	-13,3	-15,0
Rendement op beleggingen	14,0	20,9
Wijziging grondslagen	2,7	-
Overige oorzaken en kruiseffecten	-2,0	-2,7
Dekkingsgraad per 31 december	112,2	111,4

In het herstelplan geeft het fonds aan welke maatregelen worden genomen om binnen de maximale hersteltermijn van 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Het fonds heeft zich in het herstelplan 2020 ten doel gesteld om ultimo 2029 een dekkingsgraad van 122,1% te hebben. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten ondersteunen door externe adviseurs.

De dekkingsgraad is in het verslagjaar gestegen van 111,4% naar 112,2%, ten opzichte van het herstelplan 2020 is de dekkingsgraad ultimo boekjaar 0,4 procentpunt lager dan verwacht.

De dekkingsgraad is per 31 december 2020 wederom lager dan het vereist eigen vermogen. Ultimo boekjaar is sprake van een reservetekort en het fonds heeft naar aanleiding hiervan op 22 maart 2021 een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. In het herstelplan geeft het fonds aan welke maatregelen worden genomen om binnen de maximale hersteltermijn van 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Het fonds heeft zich ten doel gesteld om ultimo 2030 een dekkingsgraad van 131,9% te hebben. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten ondersteunen door externe adviseurs.

In 2020 heeft de dekkingsgraad zich ten opzichte van het herstelplan als volgt ontwikkeld:

	Werkelijk 2020	Herstelplan 2020
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	111,4	111,2
Premie	-0,9	-0,9
Uitkeringen	0,3	0,3
Toeslagverlening	-	-
Verandering van de rentetermijnstructuur	-13,3	-
Rendement op beleggingen	14,0	2,0
Wijziging grondslagen	2,7	-
Overige oorzaken en kruiseffecten	-2,0	-
Dekkingsgraad per 31 december	112,2	112,6

De dekkingsgraad bedroeg op 31 december 2020 112,2% en liep daarmee achter op het herstelplan dat uitging van 112,6% op die datum.

Als gevolg van het verschil tussen de ontvangen premies en de actuair benodigde inkoop voor nieuwe aanspraken gedurende het jaar neemt de dekkingsgraad af met 0,9%.

De uitkeringen hebben een verhogend effect op de dekkingsgraad van 0,3%.

De verandering van de rentetermijnstructuur gedurende 2020 leverde een daling van de dekkingsgraad op van 13,3%.

Het feitelijk rendement op de totale beleggingsportefeuille heeft geresulteerd in een stijging van de dekkingsgraad van 14,0%. Ten opzichte van het rendement waarmee in het herstelplan rekening was gehouden is de dekkingsgraad als gevolg van het feitelijk rendement op beleggingen 12,1% meer gestegen dan verwacht.

De wijziging grondslagen zorgde voor een stijging van de dekkingsgraad van 2,7%.

Overige oorzaken en kruiseffecten leverden een daling van de dekkingsgraad op van 2,0%.

5. Technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen:

	31-12-2020	31-12-2019
Voorziening pensioenverplichtingen	4.921.830	4.466.612
Voorziening uitlooptrisico PVD	4.626	3.670
Spaarfonds gemoedsbezwaarden	736	703
	4.927.192	4.470.985

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	2020	2019
Stand per 1 januari	4.470.985	3.886.965
Pensioenopbouw	84.124	62.925
Toeslagverlening	-	20.340
Rentetoevoeging	-14.436	-9.081
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-114.399	-110.582
Wijziging marktrente	607.057	619.464
Wijziging actuariële uitgangspunten	-104.108	-
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-2.067	-3.486
Overige mutaties technische voorzieningen	36	4.440
Stand per 31 december	4.927.192	4.470.985

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds:

	31-12-2020		31-12-2019	
	aantal	bedrag	aantal	bedrag
Deelnemers	9.349	1.281.242	9.142	1.096.256
Gewezen deelnemers	25.334	1.885.793	25.772	1.705.764
Pensioengerechtigden	13.508	1.754.795	13.289	1.664.592
Overigen		5.362		4.373
	48.191	4.927.192	48.203	4.470.985

Onder overigen zijn opgenomen:

Voorziening uitlooprisico PVD € 4.626 (2019: € 3.670)

Spaarfonds gemoedsbezwaarden € 736 (2019: € 703)

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling van het pensioenfonds betreft een middelloonregeling.

Het ouderdomspensioen is gelijk aan 1,738% van de som van de pensioengrondslagen, waarover premie aan het pensioenfonds is betaald. De pensioengrondslag is gelijk aan het (gemaximeerde) pensioensalaris minus de franchise.

De vroegste aanvangsleeftijd is 21 jaar, de pensioendatum is de 67-jarige leeftijd. Het is mogelijk het pensioen te vervroegen. De vroegst mogelijke pensioendatum is 5 jaar voor de AOW-leeftijd en de laatst mogelijke pensioendatum is 5 jaar na de AOW-leeftijd.

Het partnerpensioen bedraagt 1,3125% van de som van de pensioengrondslagen. Per kind bedraagt het wezenpensioen 15,10% van het verzekerde ouderdomspensioen. Werknemers die jonger zijn dan 21 jaar zijn op risicobasis verzekerd voor partner- en wezenpensioen.

Directeuren in de branche kunnen vrijwillig bij het pensioenfonds verzekerd zijn.

Toeslagen

De toeslagverlening op de pensioenaanspraken van de deelnemers, de gewezen deelnemers en van de pensioengerechtigden is voorwaardelijk. Er bestaat geen recht op jaarlijkse toeslagen. Of er toeslag wordt verleend en in welke mate is afhankelijk van de financiële middelen van het pensioenfonds en van het oordeel van het bestuur en de adviserend actuaaris over de financiële positie van het pensioenfonds. In het verleden verleende toeslagen geven geen garantie voor de toekomst.

Toeslagverlening

Het bestuur heeft op basis van de dekkingsgraad besloten om per 1 juli 2020 en per 1 januari 2021 geen toeslag te verlenen aan alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. In 2019 is 0,53% toeslag verleend.

6. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2020	31-12-2019
Schuld inzake ontvangen zekerheden	504.497	275.835
Derivaten met negatieve waarde	80.104	66.100
Belastingen en sociale lasten	2.012	1.945
Kosten	878	816
Waardeoverdrachten	5	70
Nog te verwerken premies	5	1
Uitkeringen	3	3
	587.504	344.770

Alle schulden behalve de derivaten met een negatieve waarde hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

De derivaten met een negatieve waarde zijn als volgt te specificeren:

specificatie naar soort	31-12-2020	31-12-2019
Valutaderivaten negatieve waarde	321	1.114
Rentederivaten negatieve waarde	79.783	64.986
	80.104	66.100

De valutaderivaten met een negatieve waarde hebben een looptijd van korter dan een jaar. De rentederivaten met een negatieve waarde hebben een looptijd van langer dan vijf jaar.

Om het kredietrisico te beheersen wordt voor derivaten onderpand ontvangen of betaald. Ultimo 2020 betreft de positie uit hoofde van collateral management een schuld van per saldo € 504.497 (2019: € 275.835). Daarnaast is er ultimo 2020 onderpand in stukken uitgeleend ter waarde van € 144.611 (2019: € 20.591 ontvangen).

Verbonden partijen

Transacties met verbonden partijen vinden plaats tegen marktconforme condities. Voor de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de Pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. Drie bestuursleden (2019: drie) en vijf leden van het Verantwoordingsorgaan (2019: zes) waren in 2020 deelnemer aan de pensioenregeling van het fonds onder de normale condities van deze regeling.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met APG DWS en Fondsenbedrijf nv tot en met eind 2022. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2021 bedraagt circa 2,8 miljoen euro.

Het pensioenfonds heeft het vermogensbeheer uitbesteed aan verschillende vermogensbeheerders. Met de verschillende vermogensbeheerders zijn contracten afgesloten waarvan de opzegtermijn varieert van 1 tot 3 maanden.

Investerings- en stortingsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen heeft het fonds op de balansdatum investerings- en stortingsverplichtingen. Ultimo 2020 betreft dit de volgende verplichtingen;

- 76,5 miljoen euro aan infrastructuur
- 9,0 miljoen euro aan private equity
- 7,3 miljoen euro aan vastgoed

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Aanpassing UFR

Sinds 2012 wordt de rentetermijnstructuur (RTS) van DNB voor pensioenfondsen bepaald met behulp van de Ultimate Forward Rate (UFR). De UFR is gebaseerd op het (voortschrijdend) 120-maands gemiddelde van de 20-jaars forward rate.

In 2019 is door de Commissie Parameters een aangepaste UFR-methode geadviseerd. DNB heeft besloten deze nieuwe UFR vanaf 1 januari 2021 in vier gelijke stappen in te voeren. Met de stapsgewijze invoering zal de nieuwe UFR begin 2024 volledig zijn ingevoerd. Deze stapsgewijze invoering zorgt ervoor dat het effect van de nieuwe UFR-methode op de dekkinggraden van de pensioenfondsen geleidelijk tot uiting komt.

Het effect van de nieuwe UFR-methode op de dekkinggraad per 1 januari 2021 is een daling van 1,6 procentpunt.

Het effect van de gehele aanpassing in vier stappen wordt geschat op een daling van de dekkinggraad met 6,7 procentpunt (gebaseerd op de financiële situatie van het fonds ultimo 2020).

Risicobeheer

De tabellen in de risicoparagraaf zijn opgesteld op basis van de doorkijkbenadering.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's.

Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door DNB worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de ondernemingen en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslag op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenuitkeringen moet verminderen.

	31-12-2020	31-12-2019
Technische voorzieningen	4.927.192	4.470.985
Buffers:		
S1 Renterisico	38.039	91.562
S2 Risico zakelijke waarden	710.994	656.127
S3 Valutarisico	178.276	182.294
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	218.523	170.424
S6 Verzekeringstechnisch risico	165.671	138.381
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheer risico	-	-
Diversificatie-effect	-418.421	-406.517
Totaal S (vereiste buffers)	893.082	832.271
Vereist vermogen (art. 132 Pensioenwet)	5.820.274	5.303.256
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	5.528.109	4.982.861
Tekort	-292.165	-320.395

De totstandkoming van de verschillende risico's is op de pagina's hierna toegelicht.

Het pensioenfonds heeft ter afdekking van risico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaardmodel van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in de evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

Marktrisico's (S1-S3)

Het marktrisico omvat het renterisico, het risico zakelijke waarden, het inflatierisico en het valutarisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven en vervolgens worden de risico's die het pensioenfonds loopt nader toegelicht.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico van de wijziging van de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen door veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duratie. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duratie geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duratie geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2020		31-12-2019	
	Waarde balanspost	Duratie	Waarde balanspost	Duratie
Vastrentende waarden (voor derivaten)	2.467.382	10,8	2.307.863	9,7
Vastrentende waarden (na derivaten)	2.940.879	23,2	2.575.519	21,5
Technische voorzieningen	4.927.192	20,8	4.470.985	20,1

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen in vastrentende waarden (voor derivaten) aanzienlijk korter dan de duratie van de technische voorzieningen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duratie-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van de beleggingen in vastrentende waarden minder snel daalt dan de waarde van de technische voorzieningen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen in vastrentende waarden minder snel stijgen dan de waarde van de technische voorzieningen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het pensioenfonds heeft de volgende beheersmaatregelen genomen:

- Het strategisch renteafdekkingspercentage is 55,8% op marktbasis. Dit is op basis van marktrentes, curveneutraal (o.b.v. UFR) uitgevoerd. De instrumenten die daartoe worden gebruikt zijn renteswaps inclusief liquiditeiten (voor onderpand), Euro staatsobligaties, bedrijfsobligaties en hypotheeklen. In de uitvoering zal het feitelijke renteafdekkingspercentage op totaalniveau binnen een bandbreedte van -4 procentpunt en +4 procentpunt en binnen een bandbreedte van -3 procentpunt en +3 procentpunt op looptijdsegmentniveau liggen.
- De netto impact van de renteafdekking op de dekkingsgraad wordt in de kwartaal- en risicorapportages inzichtelijk gemaakt. In deze rapportages wordt eveneens de effectiviteit van de rentehedge inzichtelijk gemaakt.

Het pensioenfonds maakt gebruik van rentederivaten. Dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van rentederivaten kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

In onderstaande tabel is de contractomvang van de rentederivaten ultimo 2020 opgenomen:

Type contract	Expiratiedatum	Contractomvang
Renteswaps	2021-2029	571.000
Renteswaps	2030-2039	740.719
Renteswaps	2040-2049	895.668
Renteswaps	2050-2059	308.504
Renteswaps	2060-2069	125.882

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2020	in %	31-12-2019	in %
Resterende looptijd < 1 jaar	400.214	14,1	307.656	12,3
Resterende looptijd > 1 jaar < 5 jaar	595.950	20,9	552.992	22,2
Resterende looptijd > 5 jaar	1.850.556	65,0	1.630.738	65,5
	2.846.720	100,0	2.491.386	100,0

Inflatierisico

Een pensioenfonds loopt inflatierisico doordat de waarde van de pensioentoezeggingen anders op inflatieveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen. Het (gedeeltelijk) streven naar een reëel pensioen geeft een risico dat de verandering van de pensioenvoorzieningen als gevolg van inflatie niet gecompenseerd wordt door een waardeverandering van de beleggingen.

Beheersmaatregel:

De indexatieambitie wordt in de ALM getoetst en indien nodig worden beleggingsinstrumenten opgenomen die specifiek bescherming bieden tegen inflatie, zoals inflatieobligaties en -swaps. Dat is ultimo 2020 en 2019 niet het geval.

Risico zakelijke waarden (S2)

Risico zakelijke waarden is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen van vastgoedbeleggingen en aandelen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

Specificatie vastgoedbeleggingen naar sector	31-12-2020	in %	31-12-2019	in %
Woningen	65.807	15,0	239.622	55,8
Winkels	57.425	13,1	63.774	14,8
Kantoren	753	0,2	357	0,1
Participaties in vastgoedmaatschappijen	314.010	71,7	125.977	29,3
	437.995	100,0	429.730	100,0

Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio	31-12-2020	in %	31-12-2019	in %
Europa	394.181	90,0	379.571	88,3
Noord-Amerika	25.846	5,9	30.156	7,0
Azië en Oceanië	16.397	3,7	17.606	4,1
Ontwikkelde markten	436.424	99,6	427.333	99,4
Opkomende markten	1.571	0,4	2.397	0,6
	437.995	100,0	429.730	100,0

Specificatie aandelen naar sector	31-12-2020	in %	31-12-2019	in %
Consumptiegoederen	419.308	21,1	362.528	19,7
Informatietechnologie	430.571	21,7	323.302	17,6
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	288.206	14,5	328.707	17,9
Gezondheidszorg	225.450	11,4	212.413	11,5
Industrie	200.659	10,1	188.752	10,2
Telecommunicatie	189.573	9,6	166.883	9,1
Grondstoffen	103.301	5,0	93.540	5,0
Energie	63.664	3,2	96.538	5,3
Nutsbedrijven	58.135	2,9	61.931	3,4
Overige	9.723	0,5	5.425	0,3
	1.988.590	100,0	1.840.019	100,0

Specificatie aandelen naar regio	31-12-2020	in %	31-12-2019	in %
Noord-Amerika	1.050.893	52,9	955.931	51,9
Azië en Oceanië	499.668	25,1	433.521	23,6
Europa	364.470	18,3	375.137	20,4
Ontwikkelde markten	1.915.031	96,3	1.764.589	95,9
Opkomende markten	73.559	3,7	75.430	4,1
	1.988.590	100,0	1.840.019	100,0

Valutarisico (S3)

Valutarisico is het risico van waardeverandering door de ontwikkeling van de waarde van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door middel van valutaderivaten wordt dit risico afgedekt. Valutaderivaten zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum.

Het totaalbedrag dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo verslagjaar € 2.220.513 (2019: € 2.053.978).

Beheersmaatregelen: De beleggingsportefeuille is voor 59% (2019: 60%) afgedekt door de valutaderivaten.

Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutaderivaten € 24.243 (2019: € 15.946).

Het valutarisico wordt via een zogenaamde overlay uitgevoerd, waarbij de valutaposities van de betreffende beleggingen geaggregeerd worden afgedekt.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valutaderivaten	Nettopositie na afdekking 2020	Nettopositie na afdekking 2019
EUR	3.730.092	1.344.278	5.074.370	4.381.613
USD	1.167.267	-1.100.279	66.988	51.576
JPY	138.248	-128.243	10.005	-8
GBP	89.162	-91.724	-2.562	-936
HKD	112.836	-	112.836	96.611
CAD	46.202	-	46.202	46.732
CHF	49.479	-	49.479	48.624
AUD	46.668	-	46.668	44.144
Overige	570.651	211	570.862	526.135
	5.950.605	24.243	5.974.848	5.194.491

De vreemde valutapositie per beleggingscategorie per ultimo 2020 is:

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
EUR	392.610	169.152	2.579.615	1.805.472	127.522	5.074.371
USD	25.832	1.091.294	3.483	-1.100.279	46.659	66.989
JPY	3.153	130.654	-	-128.243	4.442	10.006
GBP	765	68.821	892	-91.724	18.682	-2.564
HKD	7.141	105.076	-	-	619	112.836
CAD	0	45.224	-	-	978	46.202
CHF	375	47.216	-	8	1.879	49.478
AUD	2.128	39.213	-	-	5.327	46.668
Overige	5.991	291.940	262.730	211	9.990	570.862
	437.995	1.988.590	2.846.720	485.445	216.098	5.974.848

Per ultimo 2019 was de vreemde valutapositie per beleggingscategorie als volgt verdeeld:

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
EUR	377.468	172.953	2.236.762	1.512.494	81.936	4.381.613
USD	29.682	978.005	47	-1.000.960	44.802	51.576
JPY	3.052	131.111	-	-135.360	1.189	-8
GBP	1.187	85.632	615	-104.746	16.376	-936
HKD	8.827	87.375	-	-	409	96.611
CAD	256	45.901	-	-	575	46.732
CHF	418	47.098	-	-	1.108	48.624
AUD	2.063	37.358	-	-	4.723	44.144
Overige	6.777	254.586	253.962	-32	10.842	526.135
	429.730	1.840.019	2.491.386	271.396	161.960	5.194.491

In onderstaande tabel is de contractomvang van de valutaderivaten ultimo 2020 opgenomen:

Type contract	Expiratiedatum	Contractomvang
Valutatermijncontract EUR/USD	14-1-2021	1.122.690
Valutatermijncontract EUR/JPY	14-1-2021	129.920
Valutatermijncontract EUR/GBP	14-1-2021	91.383

Kredietrisico (S5)

Het risico dat een tegenpartij contractuele of andere overeengekomen verplichtingen (waaronder verstrekte kredieten, leningen, vorderingen) niet nakomt al dan niet als gevolg van het aan restricties onderhevig zijn van buitenlandse betalingen.

Het risico dat wordt gelopen is een gewenst risico voor zover daar een voldoende compensatie in de vorm van een hoger rendement tegenover staat.

Beheersmaatregelen:

- in de strategische risicoafweging op basis van de ALM wordt op basis van risicomaten een allocatie naar vastrentende waarden met kredietrisico bepaald; en
- binnen de beleggingsportefeuilles worden limieten opgenomen op kredietwaardigheidsratings van beleggingen in instrumenten, landen en/of sectoren.

Kredietrisico ontstaat ook bij het aangaan van transacties met externe partijen (onder andere derivatenposities) waarbij risico wordt gelopen op zulke tegenpartijen. Een faillissement van een tegenpartij kan tot verliezen leiden. Dit is een ongewenst risico dat, binnen redelijke grenzen, dient te worden geminimaliseerd.

Beheersmaatregelen:

- bij het aangaan van nieuwe transacties wordt de tegenpartij getoetst op kredietwaardigheid, bestaande blootstelling en andere relevante aspecten;
- iedere tegenpartij mag - afhankelijk van de kredietwaardigheid - slechts een bepaald percentage van het totale risico uitmaken, er wordt onderpand bedongen en de kwaliteit en frequentie van aanpassing worden vooraf vastgelegd en voortdurend gemonitord.

Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds alleen belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het pensioenfonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen. Voor de rentederivaten wordt gebruikgemaakt van centrally cleared renteswaps, waarbij de posities dagelijks worden afgerekend.

Specificatie vastrentende waarden naar regio	31-12-2020	in %	31-12-2019	in %
Europa	2.410.991	84,7	2.122.652	85,2
Noord-Amerika	188.420	6,6	166.328	6,7
Azië en Oceanië	129.201	4,6	93.859	3,8
Ontwikkelde markten	2.728.612	95,9	2.382.839	95,7
Opkomende markten	118.108	4,1	108.547	4,3
	2.846.720	100,0	2.491.386	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille wordt het volgende overzicht gegeven:

	31-12-2020	in %	31-12-2019	in %
AAA	617.872	21,7	557.225	22,4
AA	507.870	17,9	389.531	15,6
A	387.327	13,6	416.391	16,7
BBB	628.624	22,1	452.706	18,2
< BBB	134.492	4,7	102.780	4,1
Geen rating	570.535	20,0	572.753	23,0
	2.846.720	100,0	2.491.386	100,0

De in bovenstaande tabel vermelde ratings zijn gebaseerd op de ratings afgegeven door ratingbureaus S&P, Moody's en Fitch.

In de categorie 'Geen rating' zijn hoofzakelijk beleggingen in hypotheekbeleggingsfondsen en in bedrijfsobligaties opgenomen.

Verzekeringstechnisch risico (S6)

De belangrijkste verzekeringstechnische risico's voor het fonds zijn de levensverwachting en arbeidsongeschiktheid. Wanneer ontwikkelingen op deze gebieden moeten leiden tot aanpassing van de grondslagen, zal het fonds hiertoe direct overgaan.

Beheersmaatregel:

- het verzekeringstechnisch risico wordt bewaakt aan de hand van de jaarlijkse actuariële analyses van het fonds en landelijke publicaties inzake levensverwachting en arbeidsongeschiktheid.

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat (gewezen) deelnemers of pensioengerechtigden langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van de Prognosetafel AG2020 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico op basis van de actuele inzichten verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een partnerpensioen moet toekennen waarvoor

door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het pensioenfonds mogelijk op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Gegeven het feit dat een groot deel van de beleggingsportefeuille snel verhandelbaar is en in liquiditeiten is om te zetten, is het liquiditeitsrisico op nihil gesteld bij de toepassing van het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen.

Concentratierisico (S8)

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij.

Dit betreft per 31 december 2020 de volgende posten (percentage ten opzichte van het balanstotaal ultimo 2020: 12% respectievelijk ultimo 2019: 13%):

Vastrentende waarden	31-12-2020	31-12-2019
Staatsobligaties Nederland	314.970	285.190
Staatsobligaties Duitsland	190.267	244.986
Staatsobligaties Frankrijk	213.060	169.415

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Beheersmaatregelen:

- concentraties worden beperkt via de mandaatrichtlijnen die aan de vermogensbeheerders worden opgedragen. Op basis van analyses wordt beoordeeld of deze acceptabel zijn of dat deze teruggebracht moeten worden.

Bij de bepaling van het vereist eigen vermogen past het pensioenfonds het standaardmodel van de DNB toe. In dat model wordt het concentratierisico vooralsnog op nihil gesteld.

De belangrijkste vorm van concentratierisico in de verplichtingen van het pensioenfonds is de demografische opbouw van de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. De gemiddelde leeftijd bedraagt 59,1 jaar (2019 : 60,7 jaar), waarbij sprake is van een gelijkmatige leeftijdsspreiding.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en dat er daarom geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij verschillende vermogensbeheerders. Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements (SLA's) gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij custodian CACEIS. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder APG. Met APG is een uitbestedingsovereenkomst en een SLA gesloten. Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders, custodian en pensioenuitvoerder door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages, incontrolstatements en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (Standaard 3402-rapportages). Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's, houdt het pensioenfonds hiermee geen rekening in de solvabiliteitstoets.

Actief beheer risico (S10)

Wanneer er sec voor een actief beleggingsbeleid geopteerd wordt met als doelstelling de benchmark te verslaan brengt dit extra risico met zich mee ten opzichte van een belegging in de benchmark. Een extra schok of een opslag op de betreffende standaardschok in het standaardmodel lijkt in dit verband logisch. Immers het risico is groter en dus moet de benodigde buffer hoger zijn.

Actief beheer kan echter ook ingezet worden met andere doelstellingen dan een hoger rendement dan de benchmark te behalen.

Mogelijke strategieën zijn:

- De volatiliteit van de gevolgde benchmark verlagen en daarmee het risico beperken
- De volatiliteit van de gehele portefeuille verlagen
- Investeren in beleggingscategorieën waarvoor (nog) geen ontwikkelde benchmark beschikbaar is. Bijvoorbeeld in het geval van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Er is geen expliciet voorschrift voor de verwerking van actief beheer binnen het standaardmodel. Voor de bepaling van de benodigde buffer voor het actief beheer-risico heeft DNB een methode uitgewerkt (handreiking actiefbeheerrisico (S10) standaardmodel vereist eigen vermogen, Q&A 01673).

Het fonds neemt S10 op als voor beursgenoteerde aandelen de tracking error (TE) van het mandaat ten opzichte van de benchmark meer bedraagt dan 1%. Het fonds berekent dan de S10 voor het additionele risico boven de TE van 1% conform de handreiking.

6 Toelichting op de staat van baten en lasten

(Bedragen in duizenden euro's, tenzij anders vermeld)

7. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)

	2020	2019
Premiebijdragen werkgevers en werknemers	60.300	56.571
Afschrijving premievorderingen	-122	-317
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	68	379
	60.246	56.633

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 23,0% (2019: 23,0%) van de loonsom.

De zuivere kostendeekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2020	2019
Zuivere kostendeekkende premie	105.350	79.690
Gedempte kostendeekkende premie	46.875	43.616
Feitelijke premie	60.300	56.571

De zuivere kostendeekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2020 gepubliceerd door DNB).

De feitelijke premie is als bate verantwoord. De feitelijke premie is exclusief mutaties inzake premievorderingen en inclusief de opslag voor premievrije deelneming (PVD) van € 2.644 (2019: € 1.982).

Het pensioenfonds hanteert voor de jaarlijkse toetsing van de hoogte van de kostendeekkende premie een gedempte kostendeekkende premie. Hierbij wordt de gedempte kostendeekkende premie jaarlijks vastgesteld op basis van een verwacht reëel rendement.

De samenstelling van de zuivere kostendeekkende premie is als volgt:

	2020	2019
Actuarieel benodigde premies	88.143	66.069
Opslag voor uitvoeringskosten	812	870
Solvabiliteitsopslag (vereist eigen vermogen)	16.395	12.751
	105.350	79.690

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

	2020	2019
Actuarieel benodigde premies	25.334	23.626
Opslag voor uitvoeringskosten	812	870
Solvabiliteitsopslag (vereist eigen vermogen)	4.712	4.560
Voorwaardelijke onderdelen	16.017	14.560
	46.875	43.616

Voor de gedempte premie is aangesloten bij de methodiek van het FTK voor een gedempte premie op basis van verwacht rendement: een opslag ter grootte van de hoogte van het vereist eigen vermogen en de kosten voor toekomstige toeslagen. De kosten voor toeslagen zijn gebaseerd op een toeslag ter grootte van het gemiddelde van de prijsindex. Deze kosten zijn hoger dan de opslag voor het vereist eigen vermogen, dus is het meerdere (boven de opslag voor het VEV) verwerkt in een aanvullende premie voor voorwaardelijke onderdelen.

8. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfondsen

2020	Directe beleggingsopbrengsten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	9.204	8.064	-233	17.035
Aandelen	-	171.229	-1.196	170.033
Vastrentende waarden	26.417	79.156	-1.649	103.924
Derivaten	22.502	288.069	-281	310.290
Overige beleggingen	11	1.655	-69	1.597
	58.134	548.173	-3.428	602.879
Algemene kosten toegerekend vanuit pensioenuitvoeringskosten	-	-	-913	-913
	58.134	548.173	-4.341	601.966

2019	Directe beleggingsopbrengsten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	9.275	21.543	-268	30.550
Aandelen	3	391.335	-1.193	390.145
Vastrentende waarden	30.630	151.791	-1.841	180.580
Derivaten	15.531	176.924	-130	192.325
Overige beleggingen	-11	9.539	-75	9.453
	55.428	751.132	-3.507	803.053
Algemene kosten toegerekend vanuit pensioenuitvoeringskosten	-	-	-870	-870
	55.428	751.132	-4.377	802.183

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Het aandeel van het fonds in de kosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen

zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen € 16.692 (2019: € 13.424).

De beleggingskosten bedragen hiermee rekening houdend in totaal € 21.033 (2019: € 17.801). Deze kosten bestaan voor € 11.286 uit beheervergoedingen (2019: € 10.696), voor € 2.018 uit performance-gerelateerde vergoedingen (2019: € 1.903), voor € 6.816 uit transactiekosten (2019: € 4.332) en voor € 913 uit algemene kosten die zijn toegerekend vanuit de pensioenuitvoeringskosten (2019: € 870).

9. Overige baten

Hieronder zijn verantwoord de rentebaten incasso € 9 (2019: € 66) en overige baten € 14 (2019: € 43).

10. Pensioenuitkeringen

	2020	2019
Ouderdomspensioen	90.862	87.579
Partnerpensioen	19.195	18.510
Arbeidsongeschiktheid	415	465
Wezenpensioen	173	181
Afkopen	1.204	1.035
	111.849	107.770

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 497,27 (2019: € 484,09) per jaar overeenkomstig artikel 66 van de Pensioenwet (vermelde bedragen zijn in euro's).

Het bestuur heeft besloten per 1 juli 2020 geen toeslag op de uitkeringen te verlenen (2019: 0,53%).

11. Pensioenuitvoeringskosten

	2020	2019
Administratiekosten	2.595	2.583
Bestuurskosten	650	612
Kosten bestuursbureau	489	571
De Nederlandsche Bank	271	249
Advieskosten	287	194
Accountantskosten	75	88
Raad van Toezicht	64	64
Pensioenfederatie	26	26
Autoriteit Financiële Markten	18	18
Overige kosten	40	32
	4.515	4.437
Hiervan toegerekend aan kosten vermogensbeheer	-913	-870
	3.602	3.567

Honoraria onafhankelijke accountant

De externe onafhankelijke accountant is evenals in 2019 PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Het onderzoek van de jaarrekening omvat zowel de wettelijke controle van de statutaire jaarrekening als de verslagstaten in het kader van de Pensioenwet.

Op grond van artikel 382a Titel 9 Boek 2 BW is de vermelding van de honoraria van de onafhankelijke accountant als volgt (de kosten zijn toegerekend aan het boekjaar):

	2020		2019	
	PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.	Overig PwC-netwerk	PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.	Overig PwC-netwerk
Onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten	72	-	73	-
Andere controleopdrachten	-	-	-	-
Fiscale adviesdiensten	-	3	-	15
Andere niet-controlediensten	-	-	-	-
	72	3	73	15

Vergoeding bestuurders

Het pensioenfonds heeft zowel in 2020 als in 2019 geen personeel in dienst. De beheeractiviteiten worden op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van APG DWS en Fondsenbedrijf nv dan wel de vermogensbeheerders.

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit beloningen van € 403 (2019: € 371) en vergoedingen van reiskosten van € 10 (2019: € 20).

Raad van Toezicht

De kosten met betrekking tot de Raad van Toezicht bestaan uit vergoedingen voor de werkzaamheden op het gebied van intern toezicht. In 2020 bedroegen deze kosten € 64 (2019: € 64).

Bestuursbureau

Het bestuursbureau houdt zich bezig met de ondersteuning van de werkzaamheden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en raad van toezicht. De personeelsleden van het bestuursbureau zijn in loondienst van Stichting Technisch Bureau Bouwnijverheid dan wel extern ingehuurd. Het bestuursbureau opereert onafhankelijk van de uitvoeringsorganisaties. Om dit te waarborgen zijn onafhankelijkheidsverklaringen opgesteld. De medewerkers van het bestuursbureau leggen rechtstreeks verantwoording af aan het bestuur.

12. Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

	2020	2019
Pensioenopbouw	84.124	62.925
Toeslagverlening	-	20.340
Rentetoevoeging	-14.436	-9.081
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-114.399	-110.582
Wijziging marktrente	607.057	619.464
Wijziging actuariële uitgangspunten	-104.108	-
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-2.067	-3.486
Overige mutaties technische voorzieningen	36	4.440
	456.207	584.020

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -0,324% (2019: -0,235%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2019.

Wijziging actuariële uitgangspunten

	2020	2019
Invoering nieuwe overlevingstafels	-108.048	-
Wijziging correctiefactoren	-15.195	-
Wijziging opslag excassokosten	19.135	-
	-104.108	-

Overige mutaties technische voorzieningen

	2020	2019
Wijziging door kanssystemen en overige		
Sterfte	-357	3.181
Arbeidsongeschiktheid	1.486	954
Mutaties	-1.093	305
	36	4.440

13. Saldo overdrachten van rechten

	2020	2019
Inkomende waardeoverdrachten	-3.223	-1.045
Uitgaande waardeoverdrachten	4.715	4.327
	1.492	3.282

Dit betreft de ontvangst van of betaling aan pensioenfonds of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe

werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra dienstjaren.

	2020	2019
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	2.991	1.131
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-5.058	-4.617
	-2.067	-3.486

Het resultaat op waardeoverdrachten is als volgt:

	2020	2019
Overgenomen pensioenverplichting	-232	86
Overgedragen pensioenverplichting	-343	-290
	-575	-204

14. Overige lasten

Hieronder zijn de rentekosten (€ 44) verantwoord (2019: € 40).

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus heeft de jaarrekening 2020 vastgesteld in de vergadering van 9 juni 2021.

Namens het bestuur en de raad van toezicht,

9 juni 2021, Harderwijk

Bestuur

H.W.T. de Vaan, voorzitter

G.T.J Meulenbroek, vicevoorzitter

R.G. Nagtegaal

J.G.E. van Leeuwen

M.M.E.P. Groenen

I. Slikkerveer

P. de Groot

A. Soederhuizen

Raad van toezicht

H.G.I.M Peters, voorzitter

M.A. Bongers

P.M.L. Frentrop

III. Overige gegevens

1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel voor de bestemming van het saldo van baten en lasten over 2020 is opgenomen in de jaarrekening.

2 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus te Harderwijk is aan Milliman Pensioenen B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2020.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Milliman Pensioenen B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de planningsmaterialiteit bepaald op 18.450. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 1.230 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikel 132. Het pensioenfonds beschikt niet over het vereist eigen vermogen.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 14 juni 2021

drs. R.K. Sagoenie AAG

verbonden aan Milliman Pensioenen B.V.

3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus

Verklaring over de jaarrekening 2020

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus ('de stichting') een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de stichting op 31 december 2020 en van het saldo van baten en lasten over 2020 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek ('BW').

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2020 van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus te Harderwijk gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2020;
- de staat van baten en lasten over 2020; en
- de toelichting met de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze doelstellingen zijn een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten en een controleverklaring uit te brengen waarin ons oordeel is opgenomen. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen van materieel belang ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening

nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 14 juni 2021

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door N.C. Doets RA

IV. Bijlagen

1. Benoemende organisaties

De volgende organisaties benoemen leden in het bestuur en/of het verantwoordingsorgaan:

- Koninklijke Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandse Architecten (BNA)
- De Unie
- FNV
- CNV Vakmensen
- CSO en
- ANBO.

2. Externe partijen

Het fonds werkte in 2020 samen met de volgende externe partijen:

Uitvoeringsorganisatie

Pensioenbeheer

APG DWS & Fondsenbedrijf N.V.

Vermogensbeheer

BMO Global Asset Management

Bouwinvest Real Estate Investment Management B.V.

PGGM Vermogensbeheer B.V.

Syntrus Achmea Real Estate & Finance

Bestuursbureau

Technisch Bureau Bouw & Infra

Ortec Finance B.V.

Sprenkels & Verschuren B.V.

Fiduciair Management

BMO Global Asset Management (EMEA)

Custodian

CACEIS

Monitoring vastgoedbeleggingen

Finance Ideas B.V.

Adviserend actuaris

Triple A - Risk Finance B.V.

Certificerend actuaris

Milliman Pensioenen B.V.

Onafhankelijke externe accountant

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Vervuller sleutelfunctie risicomanagement en actuariële functie

Sprenkels & Verschuren B.V.

Vervuller sleutelfunctie interneaudit

Mazars

Compliancewerkzaamheden

Nederlands Compliance Instituut B.V.

Sprenkels & Verschuren B.V.

Vertrouwenspersoon

Nederlands Compliance Instituut B.V.

3. Gegevens pensioenregeling

	2020	2019	2018	2017	2016
Uitkeringsovereenkomst	Middellood	Middellood	Middellood	Middellood	Middellood
Opbouwpercentage ouderdompensioen	1,738%	1,738%	1,738%	1,875%	1,875%
Opbouwpercentage partnerpensioen	1,3125%	1,3125%	1,3125%	70% van het OP	70% van het OP
Opbouwpercentage wezenpensioen	0,2625%	0,2625%	0,2625%	14% van het OP	14% van het OP
Pensioenrichtleeftijd	67	67	67	67	67
Maximumloon	78.223	76.382	74.876	74.022	73.175
Franchise	14.383	14.044	13.767	13.562	13.360
Maximum pensioengrondslag	63.840	62.338	61.109	60.460	59.815
Feitelijke pensioenpremie verplichte regeling	23,00%	23,00%	23,00%	23,00%	23,00%
Werkgeversdeel	12,65%	12,65%	12,65%	12,65%	12,65%
Werknemersdeel	10,35%	10,35%	10,35%	10,35%	10,35%
Verhoging ingegane pensioenen	0,00%	0,53%	0,10%	0,00%	0,00%
Verhoging pensioenrechten (gewezen) deelnemers	0,00%	0,53%	0,10%	0,00%	0,00%

4. Nevenfuncties

De bestuursleden hebben in 2020 de volgende relevante nevenactiviteiten vervuld:

M.M.E.P. Groenen

DGA luyten I smeulders I architecten B.V. (faillissement aangevraagd oktober 2019, definitieve uitspraak rechtbank juni 2020)

DGA luyten I smeulders I tussenholding B.V. (geliquideerd en beëindigd per 1 oktober) 2020)

DGA MG Advies B.V.

DGA GLS Architectuur I Interieur B.V.

P. de Groot

Lid raad van toezicht ABP

Lid bestuur pensioenfonds DNB

Extern lid AC pensioenfonds Rabobank

Voorzitter raad van toezicht pensioenfonds Delta Lloyd

Lid raad van toezicht Hypotheekfondsen Syntrus Achmea Real Estate & Finance

Lid RvC Woningborg

J. van Leeuwen

Lid bestuur Pensioenfonds Vlakglas

Voorzitter CDA Apeldoorn

Voorzitter Stichting Pensioenlab

Lid bestuur Pensioenfonds Zoetwaren

Lid bestuur PNO Media

R.G. Nagtegaal

Lid raad van advies Inbo architecten, adviseurs, stedenbouwkundigen

Voorzitter stichting Geerestein (beheerder werknemersparticipatieregeling)

Diverse adviesfuncties

W.M. Parênt

DGA Ons Architecten BV te Moordrecht

DGA Fibonacci Architecten BV te Moordrecht

I. Slikkerveer

Senior adviseur pensioenen bij De Unie

Werknemersvoorzitter Pensioenfonds Nederlandse Groothandel

Lid bestuur ING CDC Pensioenfonds

Partner Merlijn Groep

A. Soederhuizen

Lid RvC BinckBank N.V.

Lid adviesraad Amundi Asset Management Nederland

Lid beleggingsadviescommissie PH&C

H.W.T. de Vaan

Werkzaam bij CNV Vakmensen

Lid bestuur Bedrijfstakpensioenfonds BPL

Deelnemer werkverband Compensatie met betrekking tot het pensioenakkoord van het ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

Lid Klantenraad PGGM

De leden van het verantwoordingsorgaan hebben in 2020 de volgende relevante nevenactiviteiten vervuld:

E. Borgert

Eigenaar/architect bij Aerde Borgert Architecten

Lid Ladies' Circle Tilburg

D. Borghuis

Bureaumanager bij Maas Architecten B.V.

B. van den Bos

Geen relevante nevenfuncties

G.J. Groeneveld

Financieel directeur bij Gortemaker Algra Feenstra Architects B.V.

Bestuurslid namens BNA in algemeen bestuur Stichting Fonds Architectenbureaus

Secretaris/penningmeester Stichting Familie Sponsorplan Roemenië

Vrijwilliger thuisadministratie Hart voor Woerden

T. Termond

Geen relevante nevenfuncties

S. Vink

Projectleider bij INBO

De leden van de raad van toezicht hebben in 2020 de volgende relevante nevenactiviteiten vervuld:

M.A. Bongers

Lid raad voor Beroepsethiek Nederlandse Orde van Register EDP-Auditors (NOREA)

Lid commissie toelating en kwaliteitsonderzoek Nederlandse Orde van Register EDP-Auditors (NOREA)

Penningmeester ITACS

Lid raad van commissarissen Accon Avm Adviseurs en Accountants

Lid raad van commissarissen en voorzitter auditcommissie Rabobank Amsterdam

Adviseur voor verschillende instellingen en bedrijven, onder andere op het gebied van toezicht, IT, finance en strategie

Lid raad van advies Start-ups inzake Cybersecurity, Privacyonderzoek en financial recruitment

Examinator en docent Accountantsopleiding Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA)

Lid visitatiecommissie Commissie Eindtermen Accountantsopleiding (CEA)

P.M.L. Frentrop

Bestuurder Stichting Investor Claims Against Fortis

Bestuurder Nederlands Governance Genootschap

Commissaris De Grote Voskuil Capital BV

Bestuurder Stichting Administratiekantoor Unilever

Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

H.G.I.M. Peters

Bestuurder en beleggingscommissie Pensioenfonds HaskoningDHV

Voorzitter Kring van Pensioenspecialisten

Lid auditcommissie Stichting Pensioenfonds Particuliere Beveiliging

Uitvoerend bestuurder vermogensbeheer Pensioenfonds Citigroup

Lid werkgroep Pensioenfederatie inzake het IMVB-convenant

De onafhankelijke leden van de Klachten- en geschillencommissie hebben in 2020 de volgende relevante nevenfuncties vervuld:

L. Berrich

Geen relevante nevenfuncties

B.J. Bodewes

Voorzitter geschillencommissie BPF Schilders

F. Prins

Onafhankelijk Voorzitter Unilever APF

Voorzitter Norit pensioenfonds in liquidatie

Adviseur bij Ortec

Adviseur Monitoringscommissie Code Pensioenfondsen

5. Samenstelling bestuursbureau

Samenstelling bestuursbureau per ultimo 2020:

R. van Asselt, specialist risicomanagement

P.O. Bos, directeur

E.M. Bosman, bestuursadviseur

R. Goris, specialist vermogensbeheer

M. Heijs, medewerker risicomanagement

E. Lock, specialist risicomanagement

6. Begrippen en afkortingen

Abtn (actuariële en bedrijfstechnische nota): Pensioenfondsen dienen te werken volgens een Abtn. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

AFM (Autoriteit Financiële Markten): Toezichthouder op het gedrag van pensioenfondsen.

ALM (asset liability management): Een methode om de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen en af te stemmen op de verplichtingen.

Benchmark: Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve maatstaf waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Beleidsdekkingsgraad: De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de twaalf dekkingsgraden van de laatste twaalf maanden.

Dekkingsgraad: De waarde van het pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

FTK (Financieel Toetsingskader): Het Financieel Toetsingskader geeft regels over de wettelijke financiële verplichtingen van pensioenfondsen en is opgenomen in de Pensioenwet.

Governance: Goed ondernemerschap; onder andere integer en transparant handelen door het bestuur, alsmede goed toezicht hierop. Ook het afleggen van verantwoording over het uitgevoerde beleid en het toezicht hierop valt eronder.

Performancetoets: De performancetoets is een middeling van de z-score over 5 jaar.

Private equity: Investerings in niet-beursgenoteerde ondernemingen.

Rekenrente: Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen.

Rentetermijnstructuur (RTS): De rentetermijnstructuur geeft het verband weer tussen de looptijd van een vastrentende belegging enerzijds en de daarop te ontvangen marktrente anderzijds.

Solvabiliteit: Het vermogen dat op langere termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen te kunnen nakomen.

Swap: Ruil van het rendement op een vastgestelde referentiewaarde tegen een variabele rente tijdens een vastgestelde looptijd.

Swaption: Een swap waarbij de eigenaar van de swaption het recht heeft, maar niet de verplichting, om een swap tegen vooraf bepaalde voorwaarden af te sluiten op of binnen een bepaald tijdstip.

UFR (Ultimate Forward Rate): Voor de bepaling van de rentetermijnstructuur wordt onder andere de UFR toegepast. Het hanteren van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd.

Vastrentende waarden: Beleggingssoort waarover in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals

obligaties en leningen.

Waardeoverdracht: Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot zeker moment opgebouwde pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever of verzekeraar.

Z-score: Mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de normportefeuille.